

שבר אוסלו

שנים להסכמים
ששינו את פניה של
מדינת ישראל

30

הביטחוניסטיים IDSF

ISRAEL'S DEFENSE & SECURITY FORUM

מחלקת המחקר

ספטמבר 2023 / אלול ה'תשפ"ג

על תנועת הביטחוניסטים

הביטחוניסטים הינה תנועה המונה למעלה מ-20,000 קצינים בכירים, מפקדים ולוחמים במילואים ואזרחים יוצאי כלל זרועות הביטחון שקמה על מנת להגן על צרכיה הביטחוניים של מדינת ישראל באופן שיאפשר את קיומה ושגשוגה לדורי דורות.

הקו שלנו ברור: אנו דבקים בזכותה של מדינת ישראל לשכון בגבולותיה הבטוחים, הם גבולות ארץ ישראל; מאמינים כי צרכיה הביטחוניים של מדינת ישראל נמצאים בראש סדר העדיפויות הלאומי; ומאמינים כי למדינת ישראל אין את הפריבילגיה להפסיד באף מלחמה. על צה"ל לפעול בחופשיות בכל מרחב בכדי לממש את אחריותו ולהגן על מדינת ישראל. נבהיר כי התנועה איננה מפלגתית, אלא רואה לנגד עיניה את הערכים והחזון המגדירים אותה.

הועד המנהל של התנועה: האלוף במיל' גרשון הכהן, האלוף במיל' יצחק ג'רי גרשון (יו"ר), ניצב בדימ' שלמה קעטבי, תא"ל במיל' אמיר אביבי (מנכ"ל)

בין חברי התנועה: אלוף במיל' יוסי בכר, אלוף במיל' כמיל אבו רוקון, אלוף במיל' יוסי משלב, ניצב בדימ' שלמה קעטבי, תא"ל במיל' חסון חסון, תא"ל במיל' הראל כנפו, תא"ל במיל' אביגדור קהלני, תא"ל במיל' יוסי קופרווסר, אל"מ במיל' טל בראון, פרופ' אלכסנדר בליי, סא"ל במיל' ירון בוסקילה (מזכ"ל)

הביטחוניסטים ■ ע"ר 580697472 ■ idsf.org.il

מחברים: תא"ל במיל' אורן סולומון, אל"מ במיל' רונן איציק, סא"ל במיל' ברוך ידיד,

רס"ן במיל' לילך אשתר, עומר דוסטרי, אור יששכר

מנחה: תא"ל במיל' יוסי קופרווסר

פורסם: 4 בספטמבר 2023 / י"ח אלול ה'תשפ"ג

עיצוב גרפי: אודליה יגודייב **DELYA'S Design**

התמונות שבשער:

טקס החתימה על הסכמי אוסלו - מזכר ההבנות, 13 בספטמבר 1993, בין ישראל לפלסטינים, בבית הלבן בווינגטון | בצילום, שר החוץ שמעון פרס חותם עם ההסכם. מאחור (משמאל לימין), שר החוץ הרוסי אנדריי קוזירי, ראש הממשלה יצחק רבין, נשיא ארה"ב ביל קלינטון, יו"ר אש"ף יאסר ערפאת, מזכיר המדינה האמריקאי ורון כריסטופר ואבו מאזן | קרדיט: אבי אוחיון, לע"מ

פיגוע ההתאבדות בקו 5 ברחוב דיזנגוף בתל אביב, 19 באוקטובר 1994, שבו נרצחו 22 ישראלים ונפצעו 104 צילום: שאול גולן

■ על מחלקת המחקר

מחלקת המחקר של תנועת הביטחוניסטים שמה לנגד עיניה להיות קול מוביל, רלוונטי ודינמי בדיון הציבורי בישראל שדרך מחקר יישומי מספק לציבור ולמקבלי ההחלטות כלים נחוצים להתמודד עם המציאות המדינית-ביטחונית המתפתחת, תוך השרשת עקרונות וערכי הביטחון הלאומי של מדינת ישראל על מנת שתשגשג לדורי דורות כמדינת הלאום של העם היהודי.

אנו מקדמים שיח ענייני, מקצועי ומזמין הלוקח בבסיסו את עקרונות וערכי הצינות והביטחון הלאומי של ישראל בתור נקודת פתיחה מובנת מאליה. אלה כוללים את זהותה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, הישענותה על החזון הצינוני, ביטחון לאומי שנבנה מבפנים כלפי חוץ ממנו נגזרים עקרונות משילות וריבונות, שליטה ביטחונית מלאה של צה"ל במרחב, עוצמה כמקור לשלום, טיפוח ההון האנושי ועיקרון האומה המתגייסת.

פעילות המחלקה סובבת סביב שני מישורים משלימים: מחקר ותיווכו. אנחנו מספקים דו"חות, מחקרים וניירות עמדה המתמקדים בנושאי הליבה שלנו, בשילוב המלצות מקצועיות. מחקר זה מונגש לציבור ולמקבלי ההחלטות באמצעים שונים, מפגישות עם מקבלי החלטות דרך הופעות בתקשורת ועד הרצאות פתוחות.

אנו רואים כנר לרגלינו את החינוך וההכשרה של הציבור ככלל והדור הצעיר בפרט.

ראש המחלקה: אור יששכר

מנחה המחלקה: תא"ל במיל" יוסי קופרווסר

בין החוקרים: אלוף במיל" גרשון הכהן, תא"ל במיל" אורן סולומון, אל"מ במיל" רונן איציק, סא"ל במיל" מוריס הירש, סא"ל במיל" ד"ר מרדכי קידר, רס"ן במיל" לילך אשתר, ד"ר מרטין שרמן, ד"ר עומר דוסטרי, ד"ר רות קבסה אברמזון, יורם אטינגר, דוד מ. וינברג, עו"ד אלי קירשנבאום, עתר פורת, ידן עמיאל, אחיקם הימלפרב

תוכן עניינים

הקדמה - מצעד האיזולת של אוסלו

14 תא"ל במיל' אמיר אביבי

"אוסלו זה לא רק סיפור של כמות נפגעים והיקפי טרור. אנחנו במו ידינו יצרנו מכונת הסתה משומנת ברמה גלובאלית שמקיימת את כל מאמץ הדה לגיטימציה דרך ה-BDS, ארגונים בינלאומיים, בית המשפט בהג. רמת האנטישמיות סביב הנושא הפלסטיני משפיעה על כל יהודי העולם. ערביי ישראל מאז הקמת הרשות עוברים תהליך פלסטיניזציה מואץ, ערוץ הכספים האדיר שנפתח בעקבות אוסלו מאפשר לפלסטינים להשתלט באופן שיטתי על יו"ש כולה ולנהל מערך טרור. היקף ההסתה בלימודים ברשות מייצרת דורות של מחבלים פוטנציאליים ומרחיקה כל סיכויי לשלום"

שבר אוסלו ושקר אוסלו: כיצד הדרג המדיני התעלם מכל תמרורי האזהרה בדרך לנובל

16 אור יששכר

"הדרג המדיני והביטחוני בישראל לקה בתיקון אופטי סדרתי של המציאות לנגד עיניו, והעדיף להסתמך על אמירותיו של ערפאת... אף סימן מעיד לא עצר את ממשלת ישראל בדרך לכפות על עצמה אסון יזום. בתקופה שאחרי הסכמי אוסלו נהרגו ונפצעו בממוצע שנתי בפעולות איבה פי 9.3 ישראלים מאשר בכל השנים מאז קום המדינה ועד אוסלו"

סקר מיוחד - הציבור הישראלי במלאת 30 שנה להסכמי אוסלו

30 מחלקת המחקר

"64% מהישראלים סבורים שהסכמי אוסלו פגעו בביטחון המדינה. רק 11% מהישראלים סבורים שהסכמי אוסלו קירבו בין הפלסטינים לבין הישראלים. 53% מהישראלים סבורים שקיימים פתרונות ביניים שבין "שתי מדינות לשני עמים" ו"מדינה דו לאומית". 77% מהישראלים סבורים שהפסקת ההסתה נגד ישראל חייבת להיות תנאי מקדים לכל תהליך שלום מול הפלסטינים. רק 11% מהישראלים מוכנים לקבל מצב שבו אזרחים ישראלים ייפגעו בפעולות טרור במהלך ניסיון להגיע להסכם קבע מול הפלסטינים."

בדרך לאוסלו - על תהליך קבלת ההחלטות הלאומי

37 תא"ל במיל' אורן סולומון

"ראש הממשלה לא שיתף את אמ"ן בתהליך המו"מ, ואף מידר אותו. גם כאשר גובש ההסכם, וצה"ל ואמ"ן הציגו את הערכתם על יישום סעיפיו, דעתם לא התקבלה ומבלי לנמק, אלא בעיקר הפיכת משאלות לב הצמרת הישראלית למימוש וחותימת ההסכם."

תמורות ביחס החברה הישראלית לפלסטינים - מחקר איכותני על קבוצת מיקוד

50 אל"מ במיל' רונן איציק

"כיצד החברה הישראלית רואה את השפעותיו של תהליך אוסלו בפרספקטיבה של שלושה עשורים? לתהליך אוסלו הייתה השפעה תודעתית דרמטית ועמוקה על החברה הישראלית, שרובה רואה כיום באחיזה בשטחי יו"ש כצורך ביטחוני מובהק, ובמתיישרים כאוכלוסיה לגיטימית המהווה תשתית חשובה מבחינה ערכית וביטחונית. תפיסה זו מהווה שינוי משמעותי ביחס לעמדות כלפי תהליך שלום עם הפלסטינים בשנות ה-90."

זכרונותיו של אדריכל ההסכמים הפלסטיני - קטעים בלעדיים מיומנו האישי של אבו עלאא'

73 סא"ל במיל' ברוך ידיד

"אבו עלאא' התרשם שרבים מן המנהיגים הישראלים "רצו לגזור את הסרט" בסופו של תהליך אוסלו... היה צריך לעזוב את הישראלים והפלסטינים לנהל משא ומתן ישיר ללא תיווך אמריקאי... לדברי ערפאת, זוהי הפעם הראשונה בהיסטוריה שהפלסטינים משנים כיוון"

ההתיישבות וגידול האוכלוסייה היהודית ביהודה ושומרון

84 רס"ן במיל' לילך אשתר

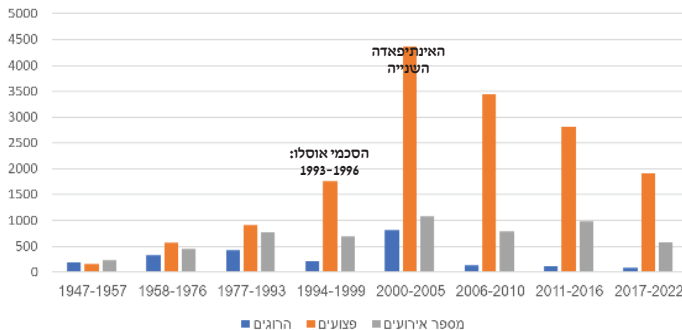
"סלילת מערכת תחבורה מיהודה ושומרון למרכזי התעסוקה בארץ, הייתה הגורם המרכזי שאפשר את גידול האוכלוסייה, ומשמש עד היום כגורם המשמעותי ביותר להתפתחות ההגירה החיובית לאזורים אלו. יש אפילו שיאמרו, שהחיבור הפיזי למרכז הארץ של יהודה ושומרון, היה השלב הראשון בחדירה איטית של ההתיישבות ללב הקונצנזוס הישראלי."

ההתמודדות הביטחונית של ישראל נגד הטרור ביהודה ושומרון לאחר הסכמי אוסלו

88 ד"ר עומר דוסטרי

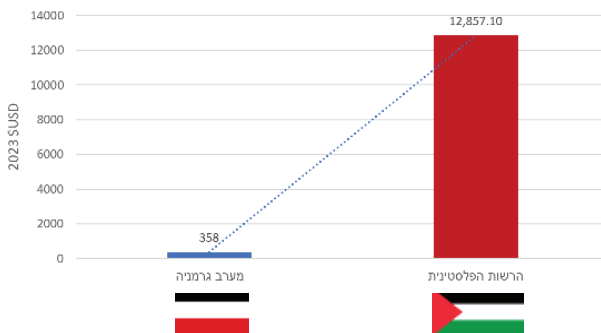
"למרות המשך הפיגועים, לא חל שינוי בדפוס-הפעולה של כוחות צה"ל. צה"ל ומערכת הביטחון התקשו להתמודד עם הטרור, ואף להגיע למצב בסיסי שבו יוכלו להיות עם ידם על העליונה מבחינה טקטית ומבצעית, מכיוון שלא הייתה להם נוכחות ואחיזה בשטח. ניתן לצמצם באופן משמעותי את הטרור רק באמצעות מבצע צבאי נרחב, מתמשך ורצוף, המכוון לעומק ולמרכז הכובד של האויב."

אזרחים הרוגים ופצועים בפעולות איבה ומספר האירועים מקום המדינה ועד היום על פי תקופות

“הנתונים חושפים עליה חדה בכמות השנתית הממוצעת של הרוגים ופצועים בעקבות הסכמי אוסלו. התוצאות מטלטלות: במהלך 11 השנים שלאחר הסכמי אוסלו, כלומר שנות ה-90 שלאחר ובמהלך ההסכמים ובמהלך האינתיפאדה השנייה, נרצחו 1,018 ישראלים בפעולות איבה, פי 2.4 מאשר בכל 15 השנים שקדמו להסכמים. בין 1994-2022 נרצחו ונפצעו פי 9.3 ישראלים בפעולות איבה מאשר בין 1947-1993, בכל השנים מאז קום המדינה ועד הסכמי אוסלו”

תרומות בינלאומיות לנפש למערב גרמניה במסגרת תכנית מרשל לעומת תרומות בינלאומיות לרשות הפלסטינית מאז הסכמי אוסלו (דולר אמריקאי 2023)

“הרשות זכתה לשורה של תנאים מיטיבים לממש את ייעודה המקורי: לגיטימציה בינלאומית, רצון טוב ואף להט ניכר בצד הישראלי לאפשר את הצלחתה, לצד תמיכה כלכלית חסרת תקדים. הפלסטינים קיבלו פי 35.9 לנפש בסיוע כלכלי בינלאומי מאשר מערב גרמניה לאחר מלחמת העולם השנייה. גרמניה היום מדינה משגשגת, הכלכלה הרביעית בעולם והכלכלה המובילה באירופה, ומדורגת במקום ה-9 במדד הפיתוח האנושי העולמי. אין צורך להכביר במילים לגבי מצב הפיתוח, הכלכלה והתעשייה של הפלסטינים תחת הרשות לעומת הפוטנציאל שעמד לרשותם”

"ישראל מצאה את עצמה מיישרת קו עם הקהילה הבינלאומית, שחיצים כה רבים מופנים כלפיה ובמידה רבה של צדק על הניתוח המנותק שלה את הסכסוך הישראלי-פלסטיני, במקום ליזום תהליך מקומי תוך אבחון הנהגה ראויה ועמידה איתנה על האינטרסים הביטחוניים של ישראל ועל תהליך קבלת החלטות ראוי להחלטה היסטורית זו. למעשה, אוסלו הוא דוגמה מצויינת לתהליך של הזזת פרדיגמה חדה ומהירה, תנועת מטוטלת אולי חסרת תקדים ממצב שבו נאסר על פי חוק בישראל לקיים מגע עם הארגון לשחרור פלסטין, למצב שבו מדינת ישראל מאמצת אותו כשותף לשלום. גרוע מכך, כאשר התברר מעבר לכל ספק שפניו של ערפאת אינם לשלום, ממשלת ישראל שקעה בהטיית אישוש יותר על דושות הגז."

אור ישכר

טקס החתימה על הסכם העקרונות - הסכם אוסלו א' במדשאת הבית הלבן בווינגטון הבירה, ארה"ב. יו"ר הרשות הפלסטינית יאסר ערפאת (מימין) לוחץ ידיים לראש ממשלת ישראל יצחק רבין (משמאל), וביניהם נשיא ארה"ב ביל קלינטון (באמצע).

צילום: Mark Reinstein / Shutterstock.com

"במרוצת השנים העידו כמה ישראלים, שהיו מקורבים לראש הממשלה יצחק רבין, כי 'שקל בדעתנו לסגת מהסכמי אוסלו, כאשר התברר לו טיבה של הרשות הפלסטינית ומסיבות שונות נוספות'. אבו עלאא' אמר לאנשיו, כי 'מעולם לא נתקל בסימן שכזה ומעולם לא עלתה בראשו המחשבה שרבין מבקש לסגת מההסכמים'."

סא"ל במיל' ברוך ידיד

שר החוץ שמעון פרס, ראש הממשלה יצחק רבין, נשיא מצרים חוסני מובראק ומזכיר המדינה האמריקני וורן כריסטופר בעת הניסיון לשכנע את יו"ר אש"ף יאסר ערפאת (שני מימין) לחתום על מפות הסכם קהיר. קרדיט: צביקה ישראלי. צילום: לע"מ

"הסיפור האמיתי מצוי בהבנה של אריאל שרון במסגרת כהונתו כשר הבינוי והשיכון, שהתחבורה באיו"ש איננה חשובה רק לבטיחות של המתיישבים, אלא גם להבטחת האחיזה של ישראל בקרקע. ממשלת רבין למעשה מאמצת את התוכניות שכבר אושרו משלימה פרויקטים שכבר החלו, ואפילו מתכננת כבישים חדשים על גבי אותה פלטפורמה של ממשלת שמיר. סלילת הכבישים הייתה המאיץ הגדול לגידול ההתיישבות וחיבורה למרכז הארץ. יש אפילו שיאמרו, שהחיבור הפיזי למרכז הארץ של יהודה ושומרון, היה השלב הראשון בחדירה איטית של ההתיישבות ללב הקונצנזוס הישראלי."

רס"ן במיל' לילך אשתר

כביש 60 - המכונה "כביש המנהרות" מעל נחל גילה, מאי 2022

"הצמרת המדינית הישראלית שאפה לקדם באמצעות חתימת הסכמי אוסלו את הרעיון של 'מזרח תיכון חדש', אשר בו יתקיימו יחסי שלום ושכנות עם רשות פלסטינית איתנה, בעלת מונופול על הכוח, ומפורזת מצבא. זאת תוך שלילת תביעת הפלסטינים למדינה עצמאית, לחלוקת ירושלים ולשיבת הפליטים. אולם עוד בשלב המו"מ הביעו לא מעט בכירים במערכת הביטחון, נוסף על התנגדויות במערכת הפוליטית, ספקות באשר ליכולת מימוש הציפיות של פרס ורבין."

תא"ל במיל' אורן סולומון

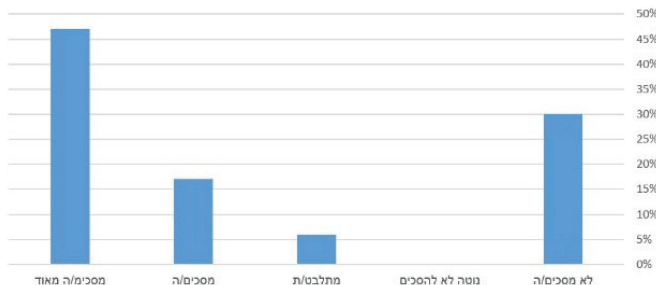
פיגוע ההתאבדות בקו 5 ברחוב דיזנגוף בתל אביב, 19 באוקטובר 1994. בפיגוע נרצחו 22 בני אדם ונפצעו 104.

צילום: שאול גולן

"ניתן לאפיין את מערכת היחסים בין ישראלים לפלסטינים, כיום, כך שנוצרה היפרדות בפועל: ממצב של מציאות "חסרת גבולות", בה ישראלים ביקרו בערים הפלסטיניות ופלסטינים רבים עבדו בערי ישראל, למצב של ירידה מוחלטת ברמת האמון בין הצדדים, אלימות מתגברת במאפייני טרור רצחני, הפרדה פיזית של גבולות, דה-פקטו, לרבות מכשול מסיבי וצמצום נוכחות צה"ל במרחב הפלסטיני ביחס לעבר."

אל"מ במיל' רונן איציק

בעקבות הסכמי אוסלו הוכח שאסור להחזיר שטחים תמורת הסכמי שלום

"ראשית, ההסכם הוביל להכנסתם של מחוללי טרור משמעותיים לשטחי יהודה ושומרון ורצועת עזה, ובראשם יו"ר תנועת הפת"ח, יאסר ערפאת, והעברת מקל השליטה לידיהם - זאת במקום לעודד ולפתח מנהיגות מקומית. שנית, יציאת צה"ל מהשטחים שהועברו לידי הפלסטינים פגעה קשות ביכולתו להתכונן לפעולה צבאית נגד הטרור ליזום פעולה כזו ולהגיב על פיגועים. שלישית, בתמיכת מחוללי הטרור הפלסטיניים, ובהיעדרו של צה"ל, התעצמו יכולות הטרור של הפלסטינים, הן בערים הפלסטיניות ביהודה ושומרון, והן ברצועת עזה."

ד"ר עומר דוסטרי

מבצע "חומת מגן" להריסת תשתיות הטרור ברשות הפלשתינית על ידי כוחות צה"ל. בצילום, פעילות חיילי צה"ל במחנה הפליטים בג'נין.

צילום: דובר צה"ל

על המחברים

תא"ל במיל' אורן סולומון שימש בתפקידו האחרון רח"ט תפיסת הביטחון והפעלת הכוח במטה לביטחון לאומי שבמשרד ראש הממשלה. מילא תפקידי פיקוד בליבה המבצעית בצה"ל. בין תפקידיו היה רל"ש של בני גנץ, ר' זירת דרום בחטיבת המבצעים, מפקד חטיבת שריון 11, רמ"ט אוגדה וסגן מפקד המרכז הלאומי לאימוני יבשה (מל"י). כיום משמש בתפקיד מבצעי בכיר בגזרת עזה. תארים אקדמיים: תואר ראשון במשפטים מהמכללה למנהל, תואר שני בדיפלומטיה וביטחון לבכירים מאוניברסיטת תל אביב, חוקר ומומחה לביטחון לאומי, אסטרטגיה ותהליכי קבלת החלטות ברמה הלאומית.

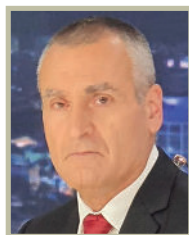
אל"מ במיל' רונן איציק, חוקר ומרצה בתחום מדעי המדינה. בין תפקידיו בצה"ל נמנים מפקד מחלקה בגדוד 82, קצין אג"ם, מ"פ וסגן מפקד חטיבה 7; קצין אג"ם בעוצבת אדום; מפקד חטיבת הראל (בתקופתו זכתה החטיבה בפרס הרמטכ"ל ליחידות מילואים וכן בפרס ראש אט"ל. שימש מפקד צוות ומדריך במכללה הבין-זרועית לפיקוד ומטה. בתפקידו האחרון שימש ראש מטה עוצבת עמוד האש.

עמית מחקר במרכז מורשת בגין, מורה לאזרחות, בעל תואר ראשון בכלכלה בהצטיינות מהמכללה למינהל, תואר שני במדעי המדינה מאוניברסיטת חיפה, וכיום דוקטורנט החוקר את "צבא האזרח-חייל". כיום מוביל את תכנית "אתגרים" להעצמת מורים מנהיגים.

מחבר הספר "האדם שבטנק" שתורגם גם לאנגלית, "פרישה - כיוון הכרחי" ו"כיוון ברור" העוסק בלחימת חטיבה 7 במלחמת לבנון השנייה.

סא"ל במיל' ברוך ידיד הוא עיתונאי עצמאי, ראש הדסק לענייני ערבים בערוץ 14, מרצה בכיר, חוקר ויועץ בתחום המדיני ביטחוני בענייני המזרח התיכון, מומחה לענייני ערבים. בעבר שימש יועץ לפרויקטים אזרחיים בשטחי הרשות הפלסטינית, ויועץ לגורמים מדיניים בארץ ובחו"ל ולקח חלק בפרויקט בארה"ב בין השנים 2011-2014. לשעבר לוחם ומפקד בחטיבת גולני ובמנהל האזרחי באיו"ש. מפקד יחידת

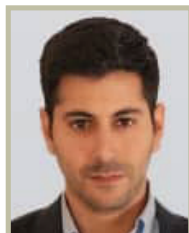

הקישור לפלסטינים ויועץ לענייני ערבים במנהל האזרחי בפקוד המרכז וביחידת מתאם פעולות הממשלה בשטחים. בוגר בהצטיינות של של המכללה לפיקוד ומטה בצה"ל, ובוגר לימודי BA בהיסטוריה ובלמודי המזרח התיכון באוניברסיטת בר אילן.

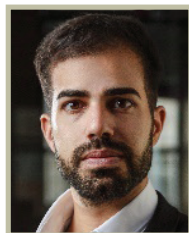
רס"ן במיל' לילך אשתר נמנית עם מקימי היישוב נמרוד ברמת הגולן. שימשה בעבר יועצת אסטרטגיה פוליטית ובמסגרת תפקיד זה הייתה שותפה לקמפיינים של רשויות ומשרדי ממשלה. משמשת קצינת הגנה מרחבית בגבול הצפון, מונתה לקצינת ההגנה המרחבית של עוצבת חירם - חטיבה 769, ומפקדת המחסום בכפר ע'ג'ר.

ד"ר עומר דוסטרי הוא מומחה לאסטרטגיה, צבא וביטחון לאומי. הוא בעל תואר שלישי במדעי המדינה בתחום צבא וביטחון, ומשמש נוסף לכך חוקר ב"מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון" (JISS). בעבר שימש עומר עוזר מחקר במרכז ללימודי המזרח התיכון באוניברסיטת אריאל, במכון למחקרי ביטחון לאומי ובסדנת יובל נאמן למדע, טכנולוגיה וביטחון באוניברסיטת תל-אביב. פרסם מחקרים בכתבי עת מדעיים ומקצועיים בתחומי ביטחון לאומי. תארים אקדמיים: תואר שלישי במדעי המדינה.

אור יששכר הוא חוקר ביטחון והייטקיסט, עומד בראש מחלקת המחקר של תנועת הביטחוניסטים. אור הוא יוצא יחידת 8200 (זירת איראן) ודובר 5 שפות, כולל צרפתית ופרסית. מתמקד במחקריו באיראן, באסטרטגיית הביטחון של ישראל אל מול העולם הערבי ובזירה הפלסטינית. בנוסף, הוא חוקר את אסטרטגיית הביטחון הלאומי של האיחוד האירופי וארצות הברית. אור מאמין בשילוב עולם הרוח בחיי המעש, ומנהל במקביל גם קריירה כפסנתרן קונצרטים ומלחין. בעל תואר שני בתוכנית לביטחון בינלאומי של PSIA, סיינס פו פריז, ותואר ראשון מהאקדמיה למוסיקה באוניברסיטת תל אביב.

מצעד האיולת של אוסלו

תא"ל במיל' אמיר אביבי, יו"ר ומייסד הביטחוניסטים

ברברה ו. טוכמן בספרה האייקוני מצעד האיולת פותחת בתופעה של ממשלות הנוקטות במדיניות שנוגדת את האינטרסים שלהן עצמן. "נראה שכושר הביצוע של האנושות בתחום הממשל גרוע מכושר הביצוע שלה כמעט בכל תחום אחר, " מציינת טוכמן.

כדי שאיולת תהיה מוגדרת איולת, על המדיניות הננקטת לעמוד בשלושה תנאים. חובה שתוצאותיה השליליות יראו בעליל בזמנה ולא בראיה שלאחר מעשה, חייבת להיות דרך פעולה חלופית שאותה אפשר היה לנקוט, ובנוסף שזו מדיניות של קבוצה, לא שליט יחיד ושהמדיניות נשארה בתוקף יותר ממשיך חייו של דור פוליטי אחד. ניתן לומר חד משמעית שאוסלו עומדת בכל התנאים הללו.

ספרה של טוכמן נפתח בסיפור רחבעם שהביא ברוב איולתו להתפרקות עם ישראל ליהודה וישראל. אילו הייתה בחיים לא מן הנמנע שהייתה מסיימת את ספרה שוב עם עם ישראל ואחת האיולות הגדולות בהיסטוריה שלנו, הסכם אוסלו.

נתחיל מהסוף. האיולת של אוסלו אינה בחזון המקורי שלו שהיה דומה במידה רבה לחזון בגין כפי שגובש בהסכם השלום עם מצרים קרי יצירת אוטונומיה פלסטינית (פחות ממדינה כפי שציין לא פעם רבין). בישראל הייתה הסכמה רחבה לצורך למצוא פתרון שיאפשר לפלסטינים לנהל אזרחית את עצמם.

ההחלטה הגרועה והדרמטית הראשונה הייתה ההחלטה לנהל משא ומתן על כך עם ארגון טרור רצחני ונחוש להשמיד את המדינת ישראל, הארגון לשחרור פלסטין (אש"ף) שהוקם ב-1964 (כן, שלוש שנים לפני מלחמת ששת הימים) במטרה לשחרר את "פלסטין" של אז, קרי כל ארץ ישראל. בוודאי היו אלטרנטיבות אחרות ובראשן ההנהגה המקומית בערים ביו"ש.

ערפאת טרום אוסלו ואחרי מלחמת עיראק הראשונה היה גורם מאוס ומנודה. החלטתו לתמוך ברודן העיראקי כנגד קואליציה אמריקאית ערבית פגעה בו, במעמדו ובארגונו קשות. ישראל דאגה להחזיר את רב המרצחים הזה מ"אי המתים" למרכז הבמה העולמית ולהכניסו לארצנו חמוש מכף רגל ועד ראש.

על מנת לנהל בצורה מושכלת את הסיכונים הוחלט כי הצעד הראשון יהיה "עזה ויריחו תחילה". ב-1994 נסוג צה"ל מכל הערים והמחנות ברצועת עזה והתכנס למרחב היישובים בגוש קטיף, נצרים והתוחמת הצפונית. לא עבר יום מנסיגה זו ומיד הפלסטינים בהנהגת ערפאת החלו לבנות תעשיית נשק בדגש על ייצור רקטות מאפס, מרגמות, טילים נגד טנקים ומנהרות תופת. תוך שבע שנים עזה עברה מתקופת האבן תרתי משמע לירי רקטות על שדרות. בהקשר זה ניתן לומר באופן ברור ולא משתמע לשתיה פנים שהתוצאות הרוות האסון של אוסלו ניכרו היטב מיד בהתחלה.

היה מצופה שנוכח הכישלון המהדהד בעזה, ממשלת ישראל תעצור ותחשב מסלול מחדש. אך במקום זאת, הוחלט להרחיב את הכישלון גם ליהודה ושומרון ולסגת גם מהערים שם. באופן ממש לא מפתיע גם שם מיד החלה להתבסס תעשיית טרור עניפה ואינספור מעבדות נפץ שהביאו לגל טרור שלא נראה כמותו במדינת ישראל מעולם גם לא לפני קום המדינה. גל טרור כה קשה שנדרשנו לצאת למבצע חומת מגן ולכבוש מחדש את כל הערים ביהודה ושומרון.

אם לא די בשני הכשלונות הקולוסאליים הללו, רק החל להתפזר האבק מהמניצחון המזהיר והעקוב מדם של חומת מגן והנה ממשלת ישראל הפעם בהובלת אריאל שרון עושה מעשה בלתי נתפס ונסוגה תחת מציאות של לחימה קשה בעזה ומקימה עלינו מפלצת טרור שזרועותיה פרוסים בלבנון, סוריה, יהודה ושומרון ואף בקרב ערביי ישראל.

כמה אוסלו היה אסוני? בנתון מעניין שמובא ממחקר של תנועת הביטחוניסטים, מאז אוסלו ועד היום היו פי 9.3 יותר הרוגים ונפגעים מפעולות איבה מאשר מקום המדינה ועד אוסלו, זאת אחרי שמנרמלים בממוצע שנתית.

אך אוסלו זה לא רק סיפור של כמות נפגעים והיקפי טרור, אנחנו במוידינו יצרנו מכונת הסתה משומנת ברמה גלובאלית שמקיימת את כל מאמץ הדה לגיטימציה דרך ה-BDS, ארגונים בינלאומיים, בית המשפט בהאג. רמת האנטישמיות סביב הנושא הפלסטיני משפיעה על כל יהודי העולם. ערביי ישראל מאז הקמת הרשות עוברים תהליך פלסטיניזציה מואץ, ערוץ הכספים האדיר שנפתח בעקבות אוסלו מאפשר לפלסטינים להשתלט באופן שיטתי על יו"ש כולה ולנהל מערך טרור. היקף ההסתה בלימודים ברשות מייצרת דורות של מחבלים פוטנציאליים ומרחיקה כל סיכויי לשלום.

אולי היום שאחרי אבו מאזן יסמן הזדמנות לתפנית וציאה לדרך שונה וחדשה. ימים יגידו.

שבר אוסלו ושקר אוסלו: כיצד הדרג המדיני התעלם מכל תמרורי האזהרה בדרך לנובל

אור ישכר

אוגדן זה מאיר זוויות שלא נשמעו עוד בנושא שנשמע ומהודהד בלי סוף: הסכמי אוסלו. בכירי ומומחי תנועת הביטחוניסטים, עם מאות שנים של ניסיון ביטחוני מצטבר, מצאו עצמם לקראת הכתיבה מגרדים את ראשם בתהיה אמיתית, כיצד ייתכן שמדינת ישראל נכנסה להרפתקה כה הרסנית מיוזמתה, בתהליך קבלת החלטות כה לוקה בחסר, שאת תוצאותיה אנו מרגישים היטב עד היום? כיצד ייתכן שלאחר ההתפוגגות המהירה של סם האשליה ואווירת השלום, עם פיצוצי האוטובוסים ופיגועי הירי, למרות כל הסימנים המעידים הברורים, למרות כל הרמזורים ותמרורי האזהרה, ממשלת ישראל לא עצרה באדום בוהק אלא המשכיכה לכפות על עצמה אסון אסטרטגי מדיני, ביטחוני וחברתי בקנה מידה לאומי היסטורי?

תהליך מדיני מול הפלסטינים איננו משחק סכום אפס. ניווט של תהליך היסטורי המתאים לאינטרסים הביטחוניים של ישראל ולצרכיה הלאומיים דורש מנהיגות, והבנה עמוקה של המציאות שאיתה מתמודדים, ולא לקדם תהליך במסלול מנותק ממנה. הבחירה איננה בין "המשך שליטה על עם אחר" לבין ייזום אסון ביטחוני ומדיני הן כלפי ישראלים והן כלפי פלסטינים. נדרש פה תהליך קבלת החלטות מוסדר ומושכל, לצד תהליך הכשרת לבבות בקרב הציבור הישראלי בנושא כה קריטי, היסטורי ונוגע לביטחונם האישי והלאומי באופן העמוק ביותר. חשוב לא פחות, ליזום ולצפות לתהליך הכשרת הלבבות בציבור הפלסטיני לבחור הנהגה אחראית, מקומית ובעלת רצון טוב, או לפחות - נושאת ונותנת קשוחה, אך לא קטלנית.

צריך לומר שהדיאגנוזה של מקבלי ההחלטות הייתה בכיוון שרוב הישראלים הסכימו אליה - יש ליצור הפרדה מנהלית ואזרחית בין הישראלים לפלסטינים, על מנת ליצור מסלול להסדר קבע עתידי שישים סוף למצב הביניים של ממשל צבאי על מיליוני פלסטינים - אך לא בצורה של מדינה. כך התווה רבין את עקרונות החזון שלו להסכם קבע בנאומו האחרון בכנסת, ב-5 באוקטובר 1995, חודש לפני הרצח - ירושלים מאוחדת, שליטה על איזורים אסטרטגיים ביהודה ושומרון, ריבונות ישראלית במובנה הרחב על בקעת הירדן. המצב ה"צולע" הזה, שערביי יהודה, שומרון ועזה ניהלו את חייהם ברמה המקומית אך היו הלכה

למעשה כפופים לאישור אלוף פיקוד והמנהל האזרחי, ללא התארגנויות פוליטיות (מלבד "אגודות הכפרים" שזכו גם לכתף קרה מצד רבים בממסד הישראלי וגם התפוגגו עם עליית אש"ף) וללא מימוש פוליטי - לא החזיק מים לאור בעבוע הרגשות הלאומיים הגובר בקרב הפלסטינים, על אף הצלחתו הביטחונית היחסית בהשוואה למציאות לאחר אוסלו.

אך בפרוגנוזה, אוסלו היה תהליך מנותק לחלוטין מהשטח, באופן שאף הפתיע פלסטינים מקומיים, ירדנים ואמריקאים. הקהילה הבינלאומית הלכה ואימצה לחיקה את ערפאת, והוא הפך להיות הנציג המוכר של העם הפלסטיני בהיכלי השלטון באירופה ובפורומים בינלאומיים. האלוף במיל" יעקב עמידרור, שהיה רח"ט מחקר באמ"ן והיה מעורב בדיונים סביב הסכמי אוסלו, העיד על הפליאה הגדולה הן של הפלסטינים והן של גורמים בכירים ממדינות ערב על האמון של ישראל בערפאת והבאתו מחו"ל במקום הסתמכות על הנהגה מקומית. בספרו מתאר אפרים קארש איך רוב מוחלט של שני שלישים מהעם הפלסטיני העדיפו כשליט את המלך הירדני חסיין על גבי יאסר ערפאת, והייתה לישראל הזדמנות היסטורית שהוחמזה לנדות את ההנהגה החיצונית ולהתמקד בסוגיות שזכו לקונצנזוס רחב ברחוב הפלסטיני¹. אך בספרו מתאר וינסנט נוזי את הלחץ שהפעילו נשיא צרפת על ראשי ממשלת ישראל לקבל את ערפאת כנציג הלגיטימי של העם הפלסטיני, מאחר שהוא כבר בן בית בכל מדינה באירופה². ישראל מצאה את עצמה מיישרת קו עם הקהילה הבינלאומית, שחיצים כה רבים מופנים כלפיה ובמידה רבה של צדק על הניתוח המנותק שלה את הסכסוך הישראלי-פלסטיני, במקום ליזום תהליך מקומי תוך אבחון הנהגה ראויה ועמידה איתנה על האינטרסים הביטחוניים של ישראל ועל תהליך קבלת החלטות ראוי להחלטה היסטורית זו.

למעשה, אוסלו הוא דוגמה מצויינת לתהליך של הזזת פרדיגמה חדה ומהירה, תנועת מטוטלת אולי חסרת תקדים ממצב שבו נאסר על פי חוק בישראל לקיים מגע עם הארגון לשחרור פלסטין, למצב שבו מדינת ישראל מאמצת אותו כשותף לשלום. בבחירות 1992 יו"ר ועדת הבחירות פסל מודעה של הליכוד שקשרה בין רבין לערפאת, דרך שרשרת קשרים בין רבין, לפרס, לביילין, לשריד, למחמד מיערי, לערפאת. המחשבה הייתה שהצבעה על קשר זה מול אויב תחת החוק מהווה טענה בלתי לגיטימית מול יריב פוליטי. בתום 15 חודשים רבין לחץ את ידו של ערפאת על מדשאות הבית הלבן³.

1 אפרים קארש, אסון אוסלו, מרכז בגין סאדאת למחקרים אסטרטגיים, 2016, עמ' 15

2 Histoires Secrètes: France-Israël (1948-2018), Les Liens Qui Libèrent, 2018

3 <https://t.me/amitsegal/26511>

■ תיקון אופטי למציאות: כיצד מדינת ישראל לחצה על דושת הגז במקום על הבלמים

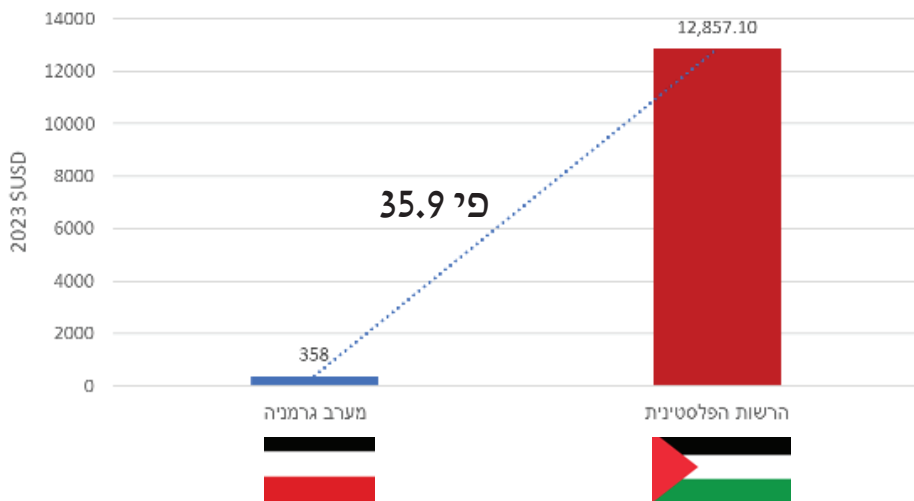
מאז הקמתה ב-1994, הרשות הפלסטינית, תוצר של הסכמי אוסלו שמטרתו הייתה לקיים שלטון עצמי פלסטיני שמונע אלימות ומקדם שלום, קיבלה את כל ההזדמנויות לממש את ייעודה. בפועל, היא הוכיחה בשורה של היבטים שפניה אינם לשלום, ובוודאי אינם לשיפור חייהם של הפלסטינים. מצידו, הדרג המדיני והביטחוני בישראל לקה בתיקון אופטי סדרתי של המציאות לנגד עיניו: הוא סירב לאבחן נכונה את המציאות מחשש ל"הרס החגיגות", והעדיף להישען על אמירות בלתי אמינות של ערפאת, להתעלם מהפרה בוטה וחוזרת של ההסכמים, והלכה למעשה אפשר באופן עקיף את הידרדרות המצב הביטחוני ואת גביית חייהם של רבבות ישראלים.

הרשות זכתה לשורה של תנאים מיטיבים לממש את ייעודה המקורי: לגיטימציה בינלאומית, רצון טוב ואף להט ניכר בצד הישראלי לאפשר את הצלחתה, לצד תמיכה כלכלית חסרת תקדים. למעשה, אם מחשיבים רק את הסיוע האמריקאי לרשות הפלסטינית דרך USAID, ללא אונר"א ומסלולים אחרים, בין 1994-2018, לעומת הסיוע האמריקאי לשיקום מערב גרמניה לאחר מלחמת העולם השנייה במסגרת תכנית מרשל בין 1952-1945, ארה"ב השקיעה בפלסטינים פי 2.6 לנפש מאשר בגרמנים.⁴

4 אוכלוסיית גרמניה: חישוב על פי מפקד האוכלוסין של מערב גרמניה ב-1950, שמנתה 50 מיליון נפש לאחר גל של לפחות 8 מיליון פליטים גרמנים ממזרח אירופה, שהגדיל את האוכלוסייה בכ-20%. מפקד אוכלוסין קודם מ-1946 איננו נחשב אמין דיו. מקור: Rainer Münz and Ralf E. Ulrich, Changing Patterns of Immigration to Germany, 1945-1997, Humboldt-Universität zu Berlin, <https://migration.ucdavis.edu/rs/more.php?id=69> האוכלוסייה הפלסטינית: יורם אטינגר, "ניפוח דמוגרפי פלסטיני ומומנטום דמוגרפי יהודי", -- <https://www.xn--sthash.xPipevUS.Kc7U8pMG.dpbs#/7dbl2a.com/2021/06/02> ארה"ב תרמה למערב גרמניה 4.3 מיליארד דולר, או 29.6 מיליארד דולר בערך לשנת 2005 בשנים של הממשל הצבאי הישיר 1949-1945, ובמהלך שנות תכנית מרשל החופפות, 1948/1949-1952. על פי חישוב: \$592/נפש. מקור: EveryCRSReport, U.S. Occupation Assistance: Iraq, Germany, and Japan Compared 29/1/2008, עודכן <https://www.everycrsreport.com/reports/RL33331.html> ארה"ב תרמה לפלסטינים יותר מ-5.2 מיליארד דולר דרך תכנית USAID בין השנים 1994-2018, ללא התרומות במסגרות אחרות כמו UNRWA. על פי חישוב: \$1,542.8/נפש. נתונים שפורסמו במקור על ידי הקונסוליה האמריקאית בירושלים, מקור: <https://www.timesofisrael.com/how-much-aid-does-the-us-give-palestinians-and-whats-it-for/>, <https://palwatch.org/page/13734>

כלל התרומות לגרמניה במסגרת תכנית מרשל הגיעו ל-1.1 מיליארד דולר ב-1946, סכום השווה ל-17.9 מיליארד דולר היום, בעוד כלל התרומות לפלסטינים בין 2021-1993 הגיעו לכדי כ-45 מיליארד דולר - פי 35.9! ⁵ גרמניה היום מדינה משגשגת, הכלכלה הרביעית בעולם ⁶ והכלכלה המובילה באירופה ⁷, ומדרגת במקום ה-9 במדד הפיתוח האנושי העולמי ⁸. אין צורך להכביר במילים לגבי מצב הפיתוח, הכלכלה והתעשייה של הפלסטינים תחת הרשות לעומת הפוטנציאל שעמד לרשותם.

תרומות בינלאומיות לנפש למערב גרמניה במסגרת תכנית מרשל לעומת תרומות בינלאומיות לרשות הפלסטינית מאז הסכמי אוסלו (דולר אמריקאי 2023)

5 כלל התרומות למערב גרמניה במסגרת תכנית מרשל: 1.448 מיליארד דולר, על פי חישוב:

מקור: ResearchGate מתוך Jose Carrasco-Gallego, The Marshall Plan and the Spanish postwar economy: A welfare loss analysis, פברואר 2012, https://www.researchgate.net/figure/Countries-included-in-the-Marshall-Plan-and-amounts-of-aid-received-NotesAmounts-in_fig14_227373030

2023 - 17.9 מיליארד דולר, מתוך <https://www.in2013dollars.com>, מעודכן ל-8/2023 - על פי חישוב: \$358/נפש כלל התרומות הבינ"ל לפלסטינים, כולל תרומות לתקציב הרשות הפלסטינית, UNRWA,

תכניות פיתוח ומסלולים אחרים, הגיע לכ-45.02 מיליארד דולר בין 2021-1993, מתוך נתונים של OECD, <https://stats.oecd.org/qwids/#?x=2&y=6&f=3:51,4:1,1:1,5:3,7:1->

6 <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top-economies> &q=3:51+4:1+1:1,2,25,26,77+5:3+7:1+2:1,134+6:1993,1994,1995,1996,1997,1998,1999,2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017,2018,2019,2020,2021

7 <https://www.weforum.org/agenda/2023/02/eu-countries-largest-economies-energy-gdp>

8 <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country>

אף סימן מעיד לא עצר את ממשלת ישראל בדרך לכפות על עצמה אסון יזום. בנאום יוהנסבורג, כחצי שנה לאחר חתימת הסכם ההבנות בספטמבר 1993, קבע ערפאת שירושלים השלמה היא בירת פלסטין הנצחית - עמדה שמהדהדים בכירי הרשות הפלסטינית, שמצטיירים כמתונים, עד היום; שיש להמשיך בג'יהאד עד כיבוש ירושלים; והשווה את הסכמי אוסלו לא לתהליך עם כוונה כנה לשלום, אלא ל"הסכם חודיבה", המשול להסכם שביתת נשק זמני של הנביא מחמד עם שבט קורייש, לפני שטבח בהם. ערפאת חזר והדגיש שמדובר בחלק מ"תכנית השלבים", לקבל מה שניתן באותו רגע עד להשלמת החזון ביום מן הימים: "אני חושב שזה הסכם בעל המעמד הנמוך ביותר, כן, 'סולחה דוניא'. אבל כמו שמוחמד קיבל את ההסכם הוא אנחנו מקבלים את ההסכם הזה ... עליכם לבוא ולהילחם, ולהתחיל את הג'יהאד לשחרור ירושלים." כאשר נכנס ערפאת ליריחו בשנת 1994 עימתו אותו פעילי פת"ח וחזית עממית בהתקרבות שלו לישראל, אך הוא הבטיח להם שהרשות הפלסטינית תהיה "סלטה מחארבה" - "רשות לוחמת". בנאומיו בערבית הסית ערפאת לשלוח "מיליון שהידים לירושלים". בנאומים בבית הלבן, בנאום פרס הנובל בשטוקהולם ובראיונות לתקשורת באנגלית, נשמע ערפאת שונה לחלוטין, כמנהיג שפניו לשלום.

כבר כשערפאת הגיע לעזה, הוא הפר את ההסכמים. בכניסתו השנייה של ערפאת לעזה הוא עצמו ישב על המבוקש ג'יהאד עמארין, שאחראי על פיגוע הרימונים בחניון גבעתי ליד הכותל, שבו נהרג אחד ונפצעו 70. ישראל אסרה על כניסתו, ובניגוד להתחייבות מפורשת הבריח אותו ערפאת לעזה. מאבטחי השב"כ דיווחו על בעייתיות, כי הראיס נראה "גבוה הרבה יותר מאשר בפעם הקודמת", אך לפי ההסכמים שיירת הראיס "אטומה" ואסור לבדוק אותה? רה"מ רבין רתח מזעם, אבל המשיך בהסכמים: "נמשיך בשלום כאילו אין טרור, ונילחם בטרור כאילו אין שלום." גם הקמת ארגון התנזים על ידי ערפאת כדי לטשטש עקבות של קשריו לטרור, האור הירוק שנתן לחמאס ולחזית העממית לבצע פיגועים, התרעותיו של ראש השב"כ דאז אבי דיכטר, קביעתו של השופט דרווי על קשריו של ערפאת לטרור, העדויות של קצינים בכירים כמו אלוף במיל' יאיר נווה ותא"ל במיל' יוסי קופרווסר בבתי משפט על קשריהם ההדוקים של הרשות הפלסטינית לטרור - לא הועילו אז לחדד את הבנתה של ממשלת ישראל, ולא מועילים היום מול מובילי התהליך שעדיין משוכנעים שהיה מהלך היסטורי.

גרוע מכך, כאשר התברר מעבר לכל ספק שפניו של ערפאת אינם לשלום, ממשלת ישראל שקעה בהטיית אישוש (confirmation bias) "על סטרואידיים", כאשר לא רק האטה לפני תהום, אלא לחצה עוד יותר על דוושת הגז. בהיעדר רוב בכנסת בממשלת מיעוט, שוכנעו שני חברי כנסת לעבור צד תמורת שוחד פוליטי. בהיעדר הסכמה רחבה בציבור, נסגרו כליתקשורת כמו ערוץ 7 שהצביעו על בעייתיות התהליך. כאשר פסיקת בג"ץ איימה לפרק את הממשלה ולמנוע את הסכמי אוסלו - בג"ץ מישראל מ-1993 אשר קבע שהאיסור על ייבוא בשר לא כשר איננו חוקתי כיוון שהוא סותר את חוק יסוד: חופש העיסוק - נחקקה פסקת התגברות אשר דילגה על החלטת בג"ץ. אישור לייבא בשר לא כשר יסכן את חברות ש"ס בממשלה, לכן נעשה שימוש בפסקת התגברות, מה שאושרר לאחר מכן על ידי השופט אהרון ברק¹⁰. אף פרה לא נותרה קדושה.

קצין בכיר סיפר כיצד בשיחה עם אבו עלאא' ושמעון פרס, שאל הקצין את אבו עלאא' אם יהיה מוכן להכיר במדינת ישראל כמדינה יהודית. פרס היסה אותו ברוגז - "אל תשאל אותו שאלות כאלה!" תגובה זו של בכירי הממשלה הייתה טיפוסית לשאלות של עיתונאים כלפי מובילי התהליך, כאשר התפלאו על עצם התהיה מה הצד הפלסטיני צריך לתת בתמורה לתהליך. עד היום, גורמים מדיניים בולטים שהובילו את התהליך כמו יוסי ביילין, והנשיא המנוח שמעון פרס ז"ל עד יום פטירתו, המשיכו להדגיש שהתהליך יצר מציאות חיובית והיה הכרחי ומתבקש, מרחק פסע מהסכם קבע.

אך התוצאות מדברות בעד עצמן, והן לא נקבעו במחיאות כפיים וחיוכים למצלמות על מדשאות הבית הלבן בווישינגטון, אלא בקו 5 דיזנגוף, בית ליד, קו 18 בירושלים ופיגועים קטלניים רבים נוספים. דם זרם ברחובות ישראל. בפרק להלן, נסקור את ההרוגים, הפצועים ופעולות האיבה לפני ואחרי הסכמי אוסלו.

במבט לאחור, ניתן רק לתהות האם ממשלת ישראל, העומד בראשה ושר החוץ לא בחלו באף אמצעי בדרך לפרס הנובל. הם אכן עשו היסטוריה, אך לא בהכרח במובן המתבקש.

בחתך הביטחוני, לא הופקו לקחים לאחר שברור היה שפניהם של ערפאת ואנשיו אינם לשלום. יישום הסכם "עזה ויריחו תחילה" היה מיועד להוות "מבחן מעבדה" לרצינות של ערפאת לשלום ולהיתכנות התהליך, אך הוביל להתבססות חממות טרור באיזורים בשליטה פלסטינית ולעלייה חדה בכמות פעולות האיבה, ההרוגים והפצועים. למרות זאת, המשיכו בצד הישראלי להסכמי אוסלו ב' להשלמת התהליך, והעצימו את הבעיה שבעתיים. רק לאחר פיגוע "מלון פארק" בפסח 2002, שבו נרצחו 30 ישראלים בעודם חוגגים את ליל הסדר, יצאה ממשלת שרון למבצע חומת מגן. כפי שהעיד אחד הקצינים, מדד ההצלחה של חומת מגן איננו רק בהצלחתו הטקטית, אשר אין עוררין על איכותה, אלא גם בתזמון שלו - הייתכן שהצלחה נמדדת גם בתזמון שבו נקבעת הפעולה, וכישלון נמדד גם ביציאה לפעולה מאוחר מדי, לאחר למעלה מ-1,000 הרוגים? כפי שסיכם העיתונאי רוני דניאל, "היינו צריכים להתפכח מהר יותר".

עיוורון זה אפיין את כלל תהליך קבלת ההחלטות של הגורמים המדיניים בישראל מול ערפאת ואש"ף, גם בעיין "ביטול האמנה" הפלסטינית. גם כאשר היה ברור לרה"מ, וזו מעדות של גורמי צבא שנכחו בחדר, שהסעיף באמנת אש"ף הקורא להשמדת ישראל לא בוטל, ושהיו פערים בין הניסוח המרוכך באנגלית לניסוח העמום בערבית, העדיפו בישראל להתעלם מהמציאות ולהמשיך בתהליך.

ערפאת, לעומתם, לקח את מה שניתן לו. בפרוטוקול ישיבת הממשלה שנחשף לאחרונה סבר רה"מ רבין שניתן יהיה להפוך את ההסכמים אם יתברר שערפאת אינו עומד בהם - "עם הפלסטינים, יכולות להיות התפתחויות חיוביות, אבל יכולות להיות גם שליליות. כל דבר הוא REVERSIBILITY. בעצם, ההסכם הזה, כפי שאני קורא אותו, יש לו D.O.P, יש תחילה בעזה וביריחו ולמעשה, ביהודה ושומרון, פחות או יותר נשאר אותו דבר, אולי EMPOWERMENT EARLY, לפחות לתשעה חודשים ראשונים.¹¹" אך כפי שהעיד האלוף במיל' יעקב עמידרור, הוא ידע שהכניסה שלו לשטח לא הייתה הפיכה, אך המילה שנתן לממשלת ישראל כן הייתה הפיכה, ללא השלכות.

בחתך המדיני, תהליך קבלת ההחלטות לקה בריכוזיות ומידור. הסכמי אוסלו היו ההחלטה המדינית המשמעותית ביותר מאז קום המדינה - בציר כרונולוגי אחד אחרי הכרזת העצמאות ומלחמת השחרור ב-1948 ומלחמת ששת הימים ב-1967.

למרות זאת, אף דיון קבינט רציני לא התקיים. צה"ל, ובתוכו אמ"ן, מודר מהאירוע לחלוטין. רק עם ההחלטה הסופית על החתימה על ההסכמים, ולאחר שנחתמו בין שמעון פרס למחמוד עבאס ב-20 באוגוסט 1993, התכנסה הממשלה לדון בהסכמים שהוצגו בפניה ב-30 באוגוסט - לדון, לא לקיים תהליך מקצועי ומעמיק. החלטה כזו ראוי שתעבור בחינה מקצועית עם כלל גורמי המקצוע, ותעבור גם את מבחן העם והכנסת. באף שלב, "שום איש מקצוע לא היה מעורב בזה, העיד האלוף במיל" עמידרו. "התהליך היה שגוי מ-א' ועד ת'."

אך אם בוחנים את הפרוטוקולים מאותה ישיבת ממשלה שפורסמו לאחרונה - ניכר המתח. רה"מ רבין אמר ש"מדובר בהסדר ביניים" והיה ברור שלא ייצא כלום ממשלחות שאינן משא ומתן ישיר מול ערפאת. "כוח הווטו שלו הוכח מעל כל ספק. כוח ה-DELIVERY - רק העתיד יוכיח," אמר רבין. השר אריה דרעי העיר על הקושי שלו בעצם ההגעה לישיבה: "אני מסכים שהבעיה הפלסטינית הינה בעיה פוליטית קשה מאוד, אבל לא הבנתי מדוע היא מהווה סכנה ביטחונית למדינת ישראל. סכנה ביטחונית מהווה סוריה ולא המדינה הפלסטינית." על בוחריו אמר, "בשבילם, הארץ הזאת מובטחת להם מזה הרבה שנים, וההסכם הזה... במקרה הטוב הם מרגישים... שחלקי ארץ אלה לא שייכים לנו באמת. מבחינתנו, כדי שנוכל לצאת ולהסביר למה יש פה פיקוח נפש, צריך להסביר איזו מידת פיקוח נפש מנענו כאן. ... שלום לא עושים רק בין שני צדדים, צריך שגם העם יהיה איתך." שמעון פרס הזהיר, בניגוד לאמירותיו הציבוריות, מפני התפרקות אש"ף: "איש אפשרות שכל העסק של אש"ף יתפרק ותהיה כאן מין איראן חמאסית. גם אנחנו צריכים להיזהר. אין שום ודאות שהם יחזיקו מעמד." הרמטכ"ל ברק העיר על קשיים משמעותיים ביישום ההסכמים מבחינה ביטחונית, ושאינן ערובה שהמשטרה הפלסטינית לא תכלול מחבלים שעברו הכשרה בירדן.

דווקא מהבחינה הביטחונית, רבין דחה את האפשרות של סכנה ביטחונית והתמקד בצד הפוליטי: "הבעיה העיקרית היא פוליטית, וההכרעה היא פוליטית. צה"ל, לדעתי, מסוגל לתת את התשובות במצבים השונים... זה קרב to be or not to be של הממשלה. " על כך ענה לו השר יוסי שריד את מה שניכר ציבורית בתיקון האופטי ובדחירה לעבר ההסכמים: "הרבה יותר מגורלה של הממשלה, משום שאם העניין הזה קורס - אז אני לא רואה יותר פרוספקטים לשלום. לפי דעתי, אם אנחנו לא הולכים להגן על ההסכם הזה בהתלהבות, אז יקעקעו אותו בהתלהבות."¹²

עצם העובדה שהמשא ומתן התקיים על ידי אנשי מקצוע, מאחורי גבו של ראש הממשלה, רבין ובשליחותו של שר החוץ פרס, והעובדות המוגמרות הוצגו לרה"מ ובתורן לממשלה, העידה על אי-תקינות התהליך. לא זו אף זו, את התהליך הובילו גורמים מהשקפת עולם שאיננה היחידה שדרושה למשא ומתן מול צד שמרני, דתי ואסלאמיסטי, אשר מחזיק בחזון פונדמנטליסטי לשחרר את "פלסטין כולה" ונשען על יסודות אמוניים מוצקים. היו עדויות מגורמים שמעורים בתהליך, שהצד הדתי אפילו לא נדון במו"מ - אלא סוגיות טכניות בלבד, כמו מחסומים, הקמת מנגונים אדמיניסטרטיביים, והתחייבויות כלליות לבחור בדרך השלום. "אי אפשר להשיג הסכמה על שטחי '67' כאשר צד אחד בא ואומר, אני רוצה לפתור את בעיית '48', "העיר האלוף במיל" עמידרו. "המזרח התיכון עוד לא בשל למה שקורה אצלכם בראש". האם במו"מ אפקטיבי יש לדון ב"ערכים סחירים" בלבד כמו פרטים טכניים ולא ב"ערכים מוגנים" כמו אמונה בשלמות הארץ וזיקה לדת - זוהי שאלה שמזמינה דיון נפרד.

בחתך הפוליטי, הסכמי אוסלו עוררו שבר עמוק אשר את תוצאותיו חש הציבור הישראלי עד היום. הסכם אוסלו א' עבר בקושי ברוב של 61 חברי כנסת, מול 50 מתנגדים ו-8 נמנעים - לעומת הסכם אוסלו ב', שצלח בקושי רב יותר עם 61 תומכים מול 59 מתנגדים, לאחר "גניבת" שני חברי כנסת מהאופוזיציה לקואליציה. קשה להפריז בחשיבות החלטה היסטורית זו, אך היא עברה ברוב מזערי בכנסת. שנה לפני הסכמי אוסלו, ב-1992, נקבע תיקון לחוק יסוד: הכנסת, שקובע שאין להאריך את כהונת הכנסת אלא ברוב של 80 חברי כנסת, וגם הארכה זו מותרת רק אם "נתקיימו נסיבות מיוחדות המונעות עריכת בחירות בעיתן". תיקון של חוק יסוד ניתן גם לבצע ברוב של 80 חברי כנסת. מהלך היסטורי כה הר גורל כמו הסכמי אוסלו עבר ברוב מפוקפק, ונמוך בהרבה.

מעבר לכך, מקום המדינה ועד אוסלו, המערכת הפוליטית בישראל אופיינה ביציבות יחסית. אך מאז, אף ממשלה ישראלית לא הצליחה להשלים את ימיה. מאז, גם מספר השינויים בהרכב הממשלה שבר שיאים. מצב היציבות בכנסת גם הוא הפך לבעייתי - בין הכנסת ה-1 ל-12, בין כהונת דוד בן גוריון והקמת המדינה לבין ממשלת שמיר לפני עליית ממשלת רבין ב-1992, 6 מתוך 12 הכנסות מילאו את ימיהן (עדיין, ב-6 מתוכן הוקדמו הבחירות). מאז הכנסת ה-13, שבמהלכה כיהנה ממשלת רבין, כל הכנסות התפזרו מוקדם ולא מילאו את ימיהן.¹³

¹³ מתוך שקוף, "חוסר היציבות השלטוני: רק 1 מתוך 34 ממשלות סיימה כהונה מלאה. פרויקט ויזואלי מיוחד",

<https://shakuf.co.il/9346>

כנסת	האם הבחירות הוקדמו	משך כהונת הכנסת (בחדשים)	משך כהונת הממשלה (בחדשים)	
			ראש הממשלה	ממשלה
1	כן	30	19	1
2	לא	47	11	2
3	לא	51	14	3
4	כן	21	13	4
5	לא	50	17	5
6	לא	47	4	6
7	לא	50	26	7
8	כן	40	23	8
9	כן	49	22	9
10	כן	37	19	10
11	לא	51	17	11
12	כן	43	12	12
13	כן	47	21	13
14	כן	35	8	14
15	כן	44	50	15
16	כן	38	2	16
17	כן	34	36	17
18	כן	47	36	18
19	כן	25	49	19
20	כן	48	26	20
21	כן	4	11	21
			25	22
			26	23
			17	24
			25	25
			40	26
			6	27
			36	28
			20	29
			23	30
			38	31
			34	32
			47	33
			25	34
			53	

■ מעל ארבע שנים ■ פחות מארבע שנים

* הממשלה ה-32, הכנסת ה-2, הכנסת ה-6 והכנסת ה-18 סיימו את כהונתן לאחר 47 חודשים. הכנסת ה-2 וה-6 סיימו את כהונתן במועד המקורי ואילו הכנסת ה-18 פיררה את עצמה בטרם סיים כהונתה. בהתאם הממשלה ה-32 סיימה את כהונתה קודם לכן. הפרש הימים זניח יחסית ולכן הם צורפו לקטגוריה "מעל ארבע שנים". נכון לנת פרוסום הכתבה הממשלה ה-34 שמשמשת כממשלת מעבר. משך כהונתה מחושב לפי סיום אוקטובר 2019.

בחתך החברתי, שבר האמון בין הציבור הישראלי למנהיגות הגיע לשיאים חדשים אשר את הדהודם מרגישים היטב עד היום. לא ניתן היה לצפות ברצינות מהישראלי שעולה על אוטובוס בחשש שלא ישרוד את הנסיעה בשלום להבין שחיי וחיי משפחתו הם מחיר ראוי עבור השלום עם ערפאת, או מחיר ראוי עבור פרס הנובל. ממשלת ישראל לא הרגיעה אותם, לא גייסה מילואים ופשטה על קיני הטרור, אלא נפנה ידה בביטול וציידה בכנות של ערפאת ומחויבותו לתהליך השלום. הביטוי "קורבנות שלום" עורר זעם בציבור הישראלי, שיצא להפגנות בקריאות "לא רוצה להיות הבא בתור". ההתייחסות הממסדית של מוקדי הכוח - בהם חלקים בתקשורת הישראלית - העמיקו את משבר האמון, כשנאומי ערפאת בערבית לא הובלטו ומתנגדי ההסכמים עברו דמוניזציה והשחרה. "שיסתובבו על פרופלור", נפנף רה"מ רבין את המתנחלים. אמנים התגייסו להפיח רוח של שלום בעם, ו"שיר לשלום" נעשה ההמנון הבלתי רשמי של "תומכי השלום" מול "מחרחרי המלחמה". עבור אלו שאיבדו את יקיריהם, זו גם לא הייתה הפעוטה שבנחמות.

המספרים של "קורבנות השלום": פי 9.3 הרוגים ופצועים בפעולות איבה לאחר הסכמי אוסלו מאשר בכל השנים מאז קום המדינה

קשת הדעות בציבור הישראלי מספקת תשובות סותרות לשאלה האם תהליך אוסלו היה כישלון או הצלחה. בסופו של דבר, על מנת לגשר על הפער ולבחון את הנושא באופן האובייקטיבי ביותר שאפשר, המספרים הם אלה שטומנים בחובם את התשובה המיטבית והעניינית ביותר האם בעקבות הסכמי אוסלו חווה הציבור הישראלי שיפור ביטחוני, או אסון ביטחוני.

בפרק זה נבחן את מספר ההרוגים, הפצועים ופעולות האיבה בצד הישראלי לפני ואחרי הסכמי אוסלו.

כמובן, פרמטרים של ביטחון אינם נוגעים רק לסטטיסטיקות מספריות. תחושת הביטחון מושפעת גם מנוכחות צה"ל בערים פלסטיניות, מהגברת מרחב החיכוך בין כוחות הביטחון לפלסטינים, או מקרע בציבור סביב הסכמה או התנגדות לנוכחות ישראלית בשטחים שנחשבים במחלוקת. לא נכנסו לסטטיסטיקה פיגועים שסוכלו, או המשאבים המשמעותיים שהשקיעה מערכת הביטחון בהתמודדות עם הטרור.

לא זו אף זו, בניתוח יש להיזהר מהיקש אוטומטי בין מגמות. כדברי החוקר ג'ונתן היידט, "קורלציה אין משמעותה קוצציה". במילים פשוטות, התקיימות שני פרמטרים אחד לצד השני איננה מעידה בהכרח על קשר סיבתי ביניהם. אם באותה תקופה חלה עלייה באחוזי ההצבעה בבחירות במקביל לעלייה בשימוש ברשתות החברתיות או במחירי המים, אין הדבר בהכרח מצביע על קשר סיבתי בין המרכיבים.

לאחר שזה נאמר, המקרה של אוסלו שונה בתכלית. פיגועי טרור שמאפיינים את המציאות הביטחונית בישראל אינם מנותקים מהסטטיסטיקה. הם מבוצעים על ידי מחבלים אשר יוצאים מחברה פלסטינית שראשיה נותרו מחוייבים למאבק מזוין בישראל בעוד הרשות הפלסטינית שהוקמה מנהלת מולה יחסים בהיקף מסוים. הצלחתם מושפעת מנוכחות או מהיעדר נוכחות של כוחות הביטחון באיזורים פלסטיניים מהם יוצאים הפיגועים. הגרעין הלאומני שמאפיין את המוטיבציה ששלחה את המחבל לפיגוע קשור גורדי לסכסוך הישראלי-פלסטיני, להסתה מצד מנהיגים פלסטינים ורעיונות שקונים אחיזה בציבור, לתמיכה הברורה והפומבית שלהם בטרור ולתשלום מובטח מראש של משכורות עתק למחבלים, ולתחושת הצלחתו של המאבק המזוין לכפות על ישראל ויתורים. עצם התקנת ההנהגה הזרה על ראשו של הציבור הפלסטיני לאחר שגורשה מירדן ומלבנון לתוניסיה,

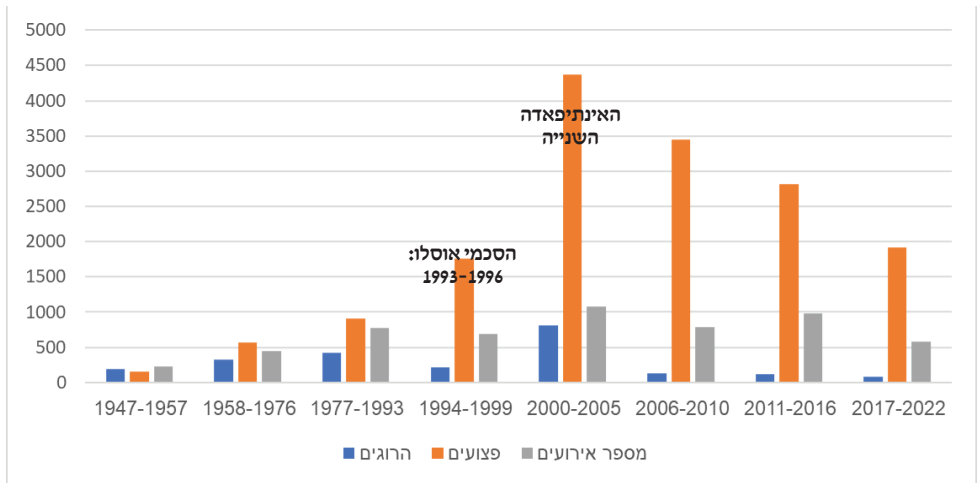
הנהגה בעלת רקורד עשיר של חדשנות טרוריסטית בקנה מידה עולמי - חטיפת מטוסים וספורטאים, פיגועי ירי, ייזום פיגועי ההתאבדות הראשונים, ניווט ספינות עמוסות נשק והקמת מחנות אימון למחבלים - והענקת סמכויות שלטון נרחבות, אמצעי לחימה ועצמאות ניהולית על שטח שמאפשרת ייצור חממת טרור באין מפריע, קשורות קשר הדוק להצלחת אותו "מפעל" טרור שהוקם - למרבה הפליאה - על ידי ממשלת ישראל עצמה.

הנתונים חושפים עליה חדה בכמות השנתית הממוצעת של הרוגים ופצועים בעקבות הסכמי אוסלו. התוצאות מטלטלות: במהלך 11 השנים שלאחר הסכמי אוסלו, כלומר שנות ה-90 שלאחר ובמהלך ההסכמים ובמהלך האינתיפאדה השנייה, נרצחו 1,018 ישראלים בפעולות איבה, פי 2.4 מאשר בכל 15 השנים שקדמו להסכמים. במהלך שנות ה-2000 נרצחו 938 ישראלים בפעולות איבה ובמהלך שנות ה-90 נרצחו 348, לעומת 174 במהלך שנות ה-80. מהחתימה על הסכמי אוסלו ועד נפילת ממשלת העבודה במאי 1996 נרצחו 210 ישראלים - כמעט פי 3 ממספר הרוגים הממוצע ב-26 השנים שקדמו לתקופה זו. כמעט שני שלישים מהקורבנות נרצחו בישראל שבתוך הקו הירוק, פי 6 ממספר הקורבנות הממוצע שם ב-6 השנים שקדמו לכך, בשנות האלימות של האינתיפאדה הראשונה שהתרכזו מעבר לקו הירוק.

אם ננרמל את המספרים לממוצע שנתי, הרי שבין 1994-2022 נרצחו ונפצעו פי 9.3 ישראלים בפעולות איבה מאשר בין 1993-1947, בכל השנים מאז קום המדינה ועד הסכמי אוסלו. מקום המדינה ועד הסכמי אוסלו נרצחו ונפצעו 2,579 ישראלים בפעולות איבה, ממוצע של 56.06 בשנה, לעומת 15,656 הרוגים ופצועים מאז הסכמי אוסלו, ממוצע של 521.8 בשנה.

במבחן התוצאה, הסכמי אוסלו לא הביאו לשיפור ביטחוני ולשיפור הסיכוי לשלום, אלא לתוצאה הפוכה. ניתן להקיש ממודל אוסלו לקחים על תהליך קבלת החלטות הלוקה בחסר בדרג המדיני בישראל, על חוסר עירוב הציבור ועל התיקון האופטי של הנהגה נחושה להגיע להישגים, הגם שמתברר בזמן אמת שפניה לאסון אסטרטגי. אוסלו הפך אם כן לשיעור חשוב עבור הציבור הישראלי לחשיבה ביקורתית על האופן שבו מתקבלות החלטות בקנה מידה היסטורי הנוגעות ישירות לביטחון האיש. יש לקוות שלקחים אלה יוטמעו לעתיד.

אזרחים הרוגים ופצועים בפעולות איבה ומספר האירועים מקום המדינה ועד היום על פי תקופות

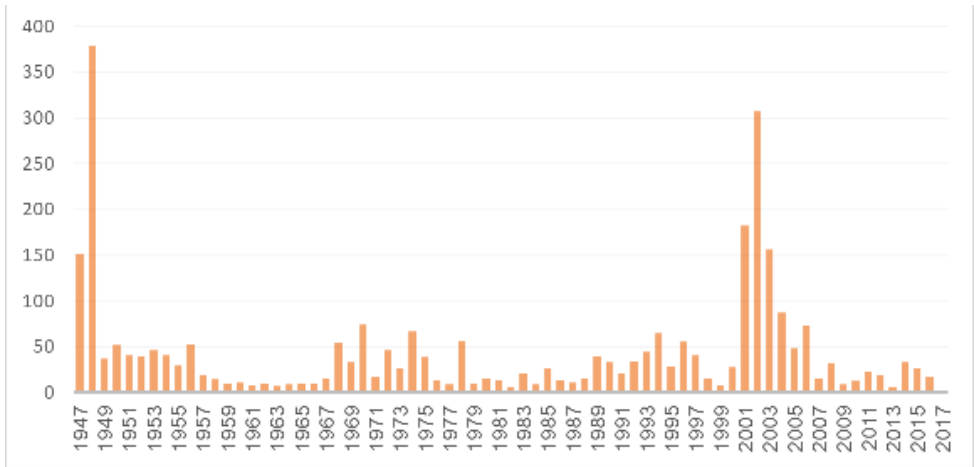

מקור: מרכז המחקר והמידע של הכנסת

* חלוקת השנים בלוח נעשתה על-פי הנתונים שהוצגו במחקר של א' ינאי, ר' פריאור וש' בר (2005), נפגעי איבה בישראל: פגיעות, צרכים, חקיקה והגשת טיפול וסיוע. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי. במחקר חולקו הפגיעות לפי תקופות בהתאם לאופי הפעולות.

** כל אחד מהימים שבהם שוגרו טילים באזור עוטף עזה ובמלחמת לבנון השנייה הוגדרו כאירוע נפרד.

הרוגים בפעולות איבה מטרור פלסטיני בישראל לפי שנה,
7102-7491

מקור: משרד החוץ, Terrorism deaths in Israel-1920-1999, פורסם 1.1.2000,

<https://embassies.gov.il/MFA/FOREIGNPOLICY/Terrorism/Palestinian/Pages/Terrorism%20deaths%20in%20Israel%20-%201920-1999.aspx>

מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מענה לח"כ אמיר אוחנה, נתונים על חללי מערכות ישראל וחללי פעולות איבה בשנים 1947-2017, https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/9107116b-1c0e-e711-80cc-00155d0206a2/2_9107116b-1c0e-e711-80cc-00155d0206a2_11_8715.pdf

מה חושב הציבור הישראלי? סקר מיוחד לרגל 30 שנה להסכמי אוסלו

מחלקת המחקר של הביטחוניסטים

לרגל 30 שנה להסכמי אוסלו, מחלקת המחקר של תנועת הביטחוניסטים, בליווי סטטיסטי של ד"ר חגי אלקיים, ערכה סקר מיוחד בקרב הציבור הישראלי בנוגע לאופן קבלת ההחלטות, אז, קבלת ההחלטות בעתיד, וראייתם את הסכסוך הישראלי-פלסטיני בפרספקטיבה של שלושה עשורים.

המדגם נערך בקרב 1057 משיבים מקרב האוכלוסייה הבוגרת (+18) בישראל המשתמשת באינטרנט, ועבר בקרה כדי לוודא ייצוגיות בהיבטים של גיל, מגדר, לאום, דתיות, וזיהוי עצמי פוליטי.

עבור המדגם המשולב (1057 משיבים) מרווח טעות הדגימה המירבי הוא $\pm 3.01\%$ בהסתברות של 95% .

עבור המדגם היהודי (858 משיבים) מרווח טעות הדגימה המירבי הוא $\pm 3.35\%$ בהסתברות של 95% ;

עבור המדגם הערבי (199 משיבים) מרווח טעות הדגימה המירבי הוא $\pm 6.95\%$ בהסתברות של 95% .

תקציר מנהלים

■ הסיכויים להסדר מדיני בעתיד

- 71% מהישראלים מסכימים שעל מדינת ישראל להנהיג משאל עם בטרם חתימה על הסכם שלום מול הפלסטינים
- 85% מהישראלים סבורים שאין סיכוי ממשי להגיע להסדר קבע בין ישראל לפלסטינים (45% - אין סיכוי כלל; 38% - סיכוי קטן)
- 75% מהישראלים סבורים שאין סיכוי ממשי שבדור הקרוב, בתרחיש כלשהו, רוב הפלסטינים יכירו בישראל כמדינת העם היהודי (43% - שום סיכוי; 32% - סיכוי נמוך)
- 13% מהישראלים סבורים שקיים כיום פרטנר בצד הפלסטיני לקיום שיחות שלום.
- 81% מהישראלים מסכימים שכל גוף אשר ייצג את הפלסטינים בתהליך שלום עתידי מול ישראל חייב לייצג נאמנה את רוב הפלסטינים ולהיות יציב שלטונית.
- בפועל, קיים בלבול באשר לשאלה עד כמה (7-1) כל אחד מהגופים האלה מייצג את הפלסטינים (אחוזי המשיבים 7-5):

חמאס: 58%

גא"פ: 39%

פת"ח: 31%

אש"ף: 30%

■ מבט לאחור - הסכמי אוסלו

- 64% מהישראלים סבורים שהסכמי אוסלו פגעו בביטחון המדינה
- 63% מהישראלים סבורים שהסכמי אוסלו פגעו בסיכוי להגיע להסדר מדיני

■ מי אחראי לכך שההסכמים לא קידמו את הסיכוי להסדר מדיני:

- הרשות הפלסטינית: 91%
- ארגוני הטרור הפלסטיניים: 89%
- המערכת הבינלאומית: 79%
- הציבור הפלסטיני: 78%
- הדרג המדיני הישראלי: 58%
- הדרג הצבאי הישראלי: 37%
- הציבור הישראלי: 30%
- המתיישבים ביו"ש ועזה: 20%
- 11% מהישראלים סבורים שהסכמי אוסלו קירבו בין הפלסטינים לבין הישראלים
- 36% מהישראלים סבורים שהסכמי אוסלו תרמו לתיאום הביטחוני בין ישראל לרשות הפלסטינית וסייעו למנוע פיגועים
- 66% מהישראלים סבורים שמדינת ישראל הייתה כנה בכוונותיה להשתמש בהסכמי אוסלו כצעד לשלום כולל ומתמשך עם הפלסטינים
- 63% מהישראלים מסכימים שלפי התפיסה הפלסטינית, הסכמי אוסלו היו שלב טקטי נוסף במערכה נגד קיומה של מדינת ישראל
- 19% מהישראלים הסכימו להיגד "הסכמי אוסלו תרמו ליציבות מדינית ולפריחה כלכלית במזרח התיכון"

■ מדינה פלסטינית בכל מחיר?

- 53% מהישראלים סבורים שקיימים פתרונות ביניים שבין "שתי מדינות לשני עמים" ו"מדינה דו לאומית"
- 52% מהישראלים סבורים שעדיף להימנע מהקמת מדינה פלסטינית, גם אם המשמעות היא איום ביטחוני קבוע על מדינת ישראל

■ תנאים מקדימים לשלום

- 77% מהישראלים סבורים שהפסקת ההסתה נגד ישראל חייבת להיות תנאי מקדים לכל תהליך שלום מול הפלסטינים.
- 35% מהישראלים סבורים שהפסקת הבנייה בהתנחלויות חייבת להיות תנאי מקדים לכל תהליך שלום בין ישראל לפלסטינים.

- 66% מהישראלים סבורים שישראל צריכה לחדול מלטלם לרשות הפלסטינית כל תשלום כל עוד היא מממנת את המחבלים ומשפחותיהם
- 75% מהישראלים סבורים שהסכם שלום עתידי מול הפלסטינים חייב לפתור את סוגיות הליבה כמו מעמד ירושלים ומעמד הפליטים, ולא להשאירן להסכם מאוחר יותר
- 11% מהישראלים מוכנים לקבל מצב שבו אזרחים ישראלים ייפגעו בפעולות טרור במהלך ניסיון להגיע להסכם קבע מול הפלסטינים

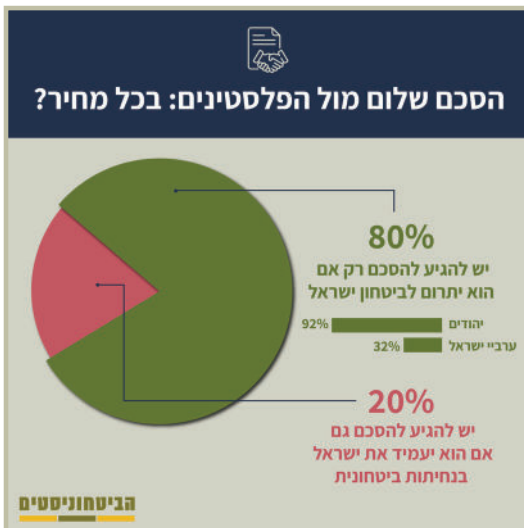
ניתוח התוצאות

■ הסכם שלום רק בתמורה לביטחון

קודם כול "למה" - אחר כך "איך".

כשמדברים על הסכם שלום מול הפלסטינים, עוסקים בשאלות שונות כגון מה יכלול ההסכם, איך ניתן להגיע להסכמות וכמה צריך לדרוש או להתפשר מול הצד השני.

אבל יש שאלה אחת שלא עוסקים בה, והיא השאלה החשובה מכולן: "למה לעשות הסכם שלום". היא החשובה מכולן, כי מתשובתה נגזרים התשובות לשאר השאלות.

זו הסיבה שבסקר מדד הביטחוניסטים שערכנו לרגל ציון 30 שנה להסכמי אוסלו, שאלנו את הציבור הישראלי האם יש לחתור בכול מחיר להסכם שלום מול הפלסטינים, או במילים אחרות - האם הסכם שלום הוא אמצעי להגברת ביטחונה של ישראל או מטרה בפני עצמה, גם במחיר פגיעה בביטחונה של המדינה.

על פי התוצאות, 80% מהציבור הישראלי סבור שישראל צריכה להגיע להסכם שלום מול הפלסטינים רק אם הדבר יתרום לשמירת ביטחון ישראל

וקיומה. לעומת זאת רק 20% סבורים כי ישראל צריכה להגיע להסכם שלום מול הפלסטינים בכול מקרה, גם אם הדבר יציב את ישראל בעמדת נחיתות ביטחונית.

כך או אחרת, הציבור הישראלי מכריז באופן ברור, שחתירה להסכם שלום מול הפלסטינים אינה המטרה, אלא אמצעי להגברת ביטחונה של ישראל. והמשמעות: הסכם שיותר את ישראל ללא גבולות ברי הגנה - אינו הסכם שהציבור הישראלי מוכן לקבל.

■ הסכם מול גוף יציב שלטונית

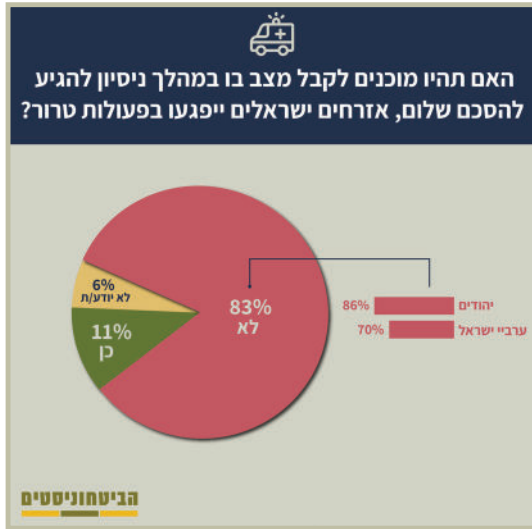
בסקר עסקנו בהסכמים שנחתמו לפני שלושה עשורים, אבל גם על הסכמי עתיד, ושאלנו את הציבור מול מי יש לקיים תהליך של שלום.

רוב הציבור הישראלי (81%) מסכים כי כל גוף אשר ייצג את הפלסטינים בתהליך שלום עתידי מול ישראל חייב לייצג נאמנה את רוב הפלסטינים ולהיות יציב שלטונית.

השאלה הבאה בתור היא: האם גוף כזה קיים כיום? הסקר ממחיש שלדעת הציבור אין זה המקרה. כאשר שאלנו את הציבור עד כמה כל אחד מהגופים הבאים מייצג בעיניו את הציבור הפלסטיני, מצאנו שכל אחד מהם מייצג רק באופן מסוים. בתחתית הרשימה עם 30%, נמצאת אש"ף, אשר הקימה את הרשות הפלסטינית.

■ מוכנות להכיל "קורבנות שלום"

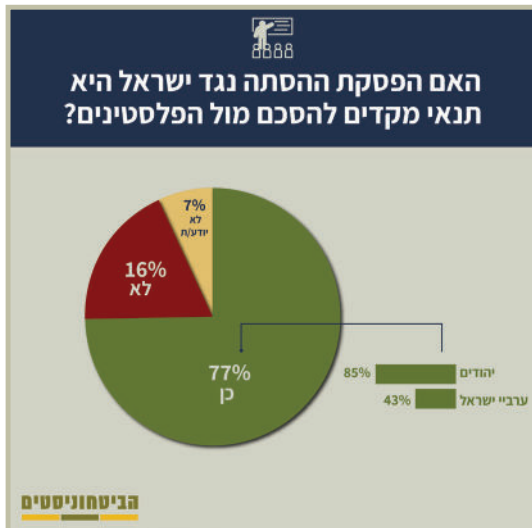

"קורבנות שלום" הוא ביטוי שרווח לאחר חתימת הסכמי אוסלו, ותיאר את הנרצחים בפיגועי טרור פלסטינים.

במלאת 30 שנה לחתימת ההסכמים, ביררנו עם הציבור הישראלי האם יהיה מוכן לקבל מצב דומה: שבמהלך ניסיון להגיע להסכם שלום, אזרחים ישראלים ייפגעו בפעולות טרור. התוצאות לפניכם: **רוב ברור של 83%** מכלל הציבור לא מוכן לקבל מצב כזה, בעוד ש-11% מוכן (6% לא ידעו כיצד להכריע).

הנתונים הללו מצביעים על כך שרוב הציבור הישראלי הבין דבר פשוט: בתהליך שמיועד לייצר שלום, לא יעלה על הדעת שאזרחים חפים מפשע ייפגעו מפעולות טרור.

■ תנאי מקדים - הפסקת ההסתה

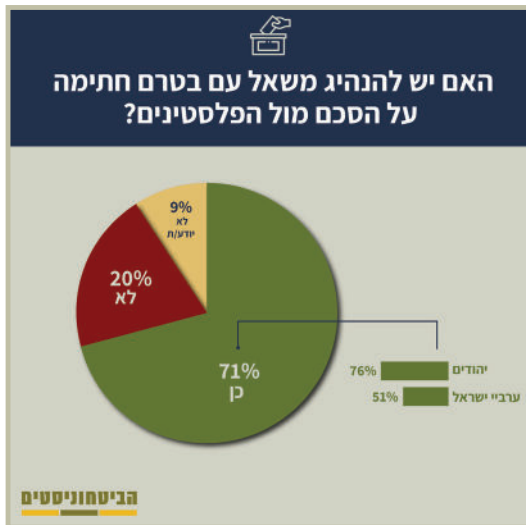
עוד לפני שמתחילים לדבר - יש תנאי אחד שצריך לעמוד בו. כאשר מדברים על הסכם שלום עם הפלסטינים עוסקים בתנאים של מדינת ישראל, בתנאים של הפלסטינים - ובאופן שבו ניתן לגשר ביניהם. אבל נשאלת השאלה, האם עוד לפני שניגשים לדבר ולחתום על הסכם שלום עם הפלסטינים על מדינת ישראל להציב תנאים מסוימים?

בסקר שאלנו את הציבור הישראלי האם הפסקת ההסתה נגד ישראל היא תנאי מקדים להסכם מול הפלסטינים. רוב הציבור הישראלי (77%) חושב שכן.

בפילוח לפי לאום עולה שרוב משמעותי של 85% מהיהודים סבור שהפסקת ההסתה היא תנאי מקדים להסכם שלום לעומת 43% מערביי ישראל שסבור כן.

הנתונים מצביעים על כך שרוב הציבור סבור כי עוד לפני שניגשים לדבר על תוכן ההסכמים - הכוללים פשרות, תנאים והתחייבויות שונות - חייבים להסכים לשנות את צורת החשיבה הקיימת היום בחברה הפלסטינית נגד מדינת ישראל.

■ משאל עם

יש החלטות מדיניות בלתי הפיכות. לפני 30 שנה, ברוב קטן, אושרו הסכמי אוסלו בכנסת. אבל בשונה מחקיקה והחלטות אחרות שמתקבלות בבית הנבחרים, אותן ניתן לשנות, לבטל או לחוקק מחדש - מסירת שטחים אינה הפיכה.

בסקר בדקנו מה תהיה עמדת הציבור הישראלי לגבי הסכם שלום עתידי מול הפלסטינים. בין השאר שאלנו האם יש להנהיג משאל עם לפני מהלך שני במחלוקת, כמו מסירת שטחים. **71% סבור שכן**, לעומת 20% שאינו סבור כן (9% לא הכריעו).

זהו נתון מעניין שאם באופן תיאורטי ייושם, עשוי להכשיר את הקרקע למוכנות של הציבור לדבר על הסכם שלום שיהיה מוסכם - הן מימין והן משמאל. הרי בסופו של דבר, יוגש ההסכם הסופי למשאל עם.

בדרך לאוסלו - על תהליך קבלת ההחלטות הלאומי

אורן סולומון, תא"ל במיל
לשעבר בכיר במטה לביטחון לאומי משרד ראש הממשלה,
חוקר ומומחה לביטחון לאומי ואסטרטגיה

■ תקציר

הסכמי אוסלו¹ יצרו תקווה גדולה, שאכזבה לבסוף את כל הצדדים המעורבים בהסכם. למרבה הפרדוקס, למרות ששני הצדדים, הפלסטיני והישראלי מאשימים זה את זה בקריסת ההסכם ובאי כיבוד סעיפיו, הסכם זה מחזיק עד היום את מערכת היחסים המורכבת שבין ישראל לפלסטינים ולרש"פ המנהלת אותם.

רבות נכתב על הסיבות לכישלון ההסכם בפרט ועל חוסר היכולת להתקדם במו"מ להסכמים מדיניים בכלל בין הצדדים הפלסטיני והישראלי. אולם, מטרת מאמר זה הינה הצגת נקודת המבט של תהליך קבלת ההחלטות הלאומי, בעת גיבוש ההסכם ועד לחתימתו, את הכשלים שהיו בתהליך, ואת הלקחים וההמלצות שיש להפיק.

הצמרת המדינית הישראלית שאפה לקדם באמצעות חתימת הסכמי אוסלו את הרעיון של "מזרח תיכון חדש", אשר בו יתקיימו יחסי שלום ושכנות עם רשות פלסטינית איתנה, בעלת מונופול על הכוח, ומפורזת מצבא. זאת תוך שלילת תביעת הפלסטינים למדינה עצמאית, לחלוקת ירושלים ולשיבת הפליטים.

אולם, לא רק בחוכמת הבדיעבד, אלא, עוד בשלב המו"מ, הביעו לא מעט בכירים במערכת הביטחון, נוסף על התנגדויות במערכת הפוליטית, ספקות באשר ליכולת מימוש הציפיות של פרס ורבין ז"ל. כך, רח"ט המחקר דאז, תא"ל יעקב עמידור²: "הייתה תחושת תסכול קשה מזה שמיד היה ברור שחלק ממה שכתוב בהסכם לא יתרחש במציאות של המזרח התיכון, ואת ההערכה הזו העברנו מיד לשר הביטחון (רבין ז"ל)".

1 סדרת הסכמים, הראשון והבולט הוא "הסכם עקרונות להסדרי ביניים של הממשל העצמי", נקרא גם בשם הסכם אוסלו א, שנחתם בשנת 1993 בווינגטון.

2 ברקוביץ ע. ראיון עם עמידור, **ידיעות אחרונות**, 24 באפריל 1998.

לא זו אף זו, וחמורה מכך הייתה אמירתו של ר' אמ"ן באותה העת, האלוף אורי שגיא³: "מוטב להקדים ולספר, שראש הממשלה לא שיתף אותי במתחולל בינו לבין שר החוץ פרס, אבל מספר שבועות לפני כן הצלחתי לדעת ואפילו להבין ממקורות שלי שמתרחש משא ומתן בין ישראלים מסוימים לבין פלסטינים מסוימים... עם קבלת הידיעות הראשונות עדכנתי את הרמטכ"ל, ובהזדמנות הראשונה גם את ראש הממשלה".

ממקורות אלו ניתן להסיק שתי תובנות מרכזיות. האחת - ראש הממשלה לא שיתף את אמ"ן בתהליך המו"מ, ואף מידר אותו (ע"פ עדות ר' אמ"ן). התובנה השנייה העידה על כך שגם כאשר גובש ההסכם, וצה"ל ואמ"ן הציגו את הערכתם על יישום סעיפיו, דעתם לא התקבלה, ואף טענותיהם בוטלו מכל וכל⁴. זאת, מבלי לנמק או לבסס טיעון לביטול, אלא בעיקר הפיכת משאלות לב הצמרת הישראלית למימוש וחתימת ההסכם.

1. עניין תהליך קבלת ההחלטות הלאומי בהסכם אוסלו הוא המשקף את ליבת נושא המחקר והמאמר. במסגרת מאמר זה אבהיר את המונחים הרלוונטיים למחקר בהם: ביטחון לאומי, אסטרטגיה ותפיסת ביטחון ותהליך קבלת החלטות לאומי. יתרה מכך אדגיש את עשרת המסקנות הבולטות להלן: הסכם שלום מהווה סוגיית ליבה בביטחון הלאומי ובתפיסת הביטחון הלאומי של ישראל.
2. משלהי 1992 ועד אוגוסט 1993, קיימו ד"ר יאיר הירשפלד וד"ר רון פונדק מגעים חשאיים עם גורמי הנהגה רשמיים מטעם אש"ף⁵.
3. העקרונות אשר גובשו באוסלו, ע"י פונדק והירשפלד, העמידו את ההנהגה הישראלית בפני הצורך לקבל הכרעה אסטרטגית⁶.
4. להנהגה הישראלית לא הייתה אסטרטגיה להגיע ליעד המוצהר של השכנת שלום בין העמים. היא נעדרה תפיסה שלמה וקוהרנטית המגדירה את יעד העל הנדרש, בשילוב דרכי הפעולה המתאימות בכדי להגיע ליעד.
5. ראש הממשלה רבין ז"ל לא שיתף את גורמי המערכת בתהליך המו"מ⁷.

3 אורי שגיא, **אורות בערפל**, הוצאת ידיעות אחרונות ספרי חמד, 1998, עמוד 186.

4 אפרים ענבר, **רבין ז"ל והביטחון הלאומי של ישראל**, משרד הביטחון הוצאה לאור, 2004, עמוד 209.

5 ד"ר אפרים לביא, הקדמה **20 שנה להסכמי אוסלו**, פורסם במרכז תמי שטינמן למחקרי שלום, מרכז ש.דניאל אברהם לדיאלוג אסטרטגי, 2013.

6 ר.פדהצור, **20 שנה להסכמי אוסלו**, פורסם במרכז תמי שטינמן למחקרי שלום, מרכז ש.דניאל אברהם לדיאלוג אסטרטגי, 2013.

7 ראה הערה 3 לעיל.

6. גם כאשר שותפו לבסוף גורמי המערכת במו"מ, דעתם לא התקבלה⁸, ולא רק זאת, אל שטענותיהם בוטלו מכול וכול, ולא התקבל מענה מתאים לסוגיות ולבעיות אותן הציפו.
 7. החתימה על הסכם אוסלו, לאחר האינתיפאדה הראשונה, הייתה בבחינת "פרס" לטרור, ונוגדת את תפיסת הביטחון של ישראל ("יאושו מכל סיבוב").
 8. שיקולי השלום והביטחון הלאומי, לא היו השיקולים הבלעדיים של יצחק רבין ז"ל. שרידותו הפוליטית ורצונו "להיכתב בדפי ההיסטוריה" היו, לכל הפחות, שיקולים נוספים במארג השיקולים הכולל, אם לא בעלי המשקל העיקרי שבהם.
 9. כחלק מן הפערים באסטרטגיה, ובדרכי הפעולה, נעדרו מהדיון "כלים" ברמה הלאומית שיכלו לתמוך את הישגי ההסכם, בבחינת "המאמצים הלאומיים"¹⁰ הנדרשים.
 10. מנגנון תהליך קבלת החלטות היה חסר, ונעדרו ממנו נציגי מדינה רשמיים בתהליך המו"מ. זאת בנוסף לאי קיום¹¹ דיוני קבינט מעמיקים שאמורים היו לעסוק בנייתוח הסיכונים והסיכויים, ההזדמנויות והמענה לפערי ההסכם המתגבש.

אומנם, בזמן תהליך הסכם אוסלו¹², המונח "תהליך קבלת החלטות לאומי" לא היה מוגדר וסדור אובעל משמעות ותוכן ממוסד, ולא היה בו מנגנון קבוע. רבין ז"ל, הבין זאת היטב כבר בשלב השני של ההסכם, וזאת מעבר לציפייה שגם בהתאם לנורמות המקובלות בזמן גיבוש ההסכם, ניתן היה לצפות ולהניח שהתהליך יתנהל אחרת.

בשורה התחתונה: לא ניתן היה להתחמק מהמסקנה כי אילו התקיים תהליך סדור של קבלת החלטות ברמה הלאומית, בנושא יסודי של ביטחון לאומי, תוך גיבוש אסטרטגיה כוללת, שילוב גורמי המערכת ומענה לאומי לסיכונים הרבים שבו, ייתכן שההסכם לא היה מגיע לכדי חתימה, או לכל הפחות היה נחתם הסכם טוב יותר.

8 ראה הערה 2 לעיל.

9 אפרים ענבר, רבין ז"ל והביטחון הלאומי של ישראל, משרד הביטחון הוצאה לאור, 2004, עמוד 209.

10 מאמצים לאומיים הוא מונח המשמש בכדי לתאר את יכולות המדינה אשר נועדו לתמוך ולקדם את האסטרטגיה והמדיניות הנבחרת. ראה פירוט בהמשך.

11 אפרים ענבר, רבין ז"ל והביטחון הלאומי, הוצאת משרד הביטחון, עמוד 203.

12 המונח תהליך קבלת החלטות התפתח בישראל עם השנים, בעיקר כתוצאה מדוחות לקחי מלחמות.

■ תיאוריה ומונחי יסוד

ניתוח הסכם אוסלו יכול היה להיבחן בשורה של נושאי מחקר, בהם אופן ניהול המשא ומתן (אינם מענייני המחקר), אסטרטגיה, תהליכי קבלת החלטות, מערכת היחסים בדרג המדיני לבין עצמו ובינו לבין הדרג הצבאי. וכמובן נושאי התוכן של ההסכם - מערכת היחסים של ישראל והפלסטינים, תפקידה של ארה"ב והמערכת הבינ"ל והאזורית, ועוד.

המשותף לכל אלה הוא העיסוק בביטחון הלאומי של ישראל, באסטרטגיה ובתהליך קבלת ההחלטות הלאומי, שהם נושאי הליבה של מאמר זה. אשר על-כן, אפתח בהגדרות המונחים הרלוונטיים למחקר, הנדרשים לשם הצגת הקשיים והבעיות שהיו בתהליך קבלת ההחלטות בהסכם אוסלו.

■ ביטחון לאומי

ביטחון לאומי הוא מונח העוסק בפשטות¹³ בדרך ובפעולות שהמדינה מבצעת בכדי להגן על האינטרסים החיוניים שלה ולקדם אותם. בין האינטרסים נכללים ריבונותה ושטחה של מדינת ישראל, שמירה על אזרחיה ותושביה, ועוד. למעשה, מדובר על מונח העוסק בממדים רבים ומורכבים ובמערכת יחסי הגומלין שביניהם ובהם ביטחון, מדיניות חוץ (ופנים), מיקומה של המדינה במערכת הבינ"ל ויחסיה עימה, ועוד.

המונח התפשט לאחר מלחמת העולם השנייה, עם חקיקת חוק הביטחון הלאומי (1947), ועם הקמתה של המועצה לביטחון לאומי בארה"ב. מכאן, שחלק מן הנושאים שעלו בהסכם אוסלו, ובהם ויתורים על חלק משטחי המדינה, סיכוני מלחמה וטרור, הם נושאים הנמצאים בלב הגדרה זו של הביטחון הלאומי. משכך, ומפאת חשיבותו, אין זה עוד תהליך היכול להתנהל באופן מקרי, לא מעמיק, ללא משמעויות לכל רוחב העיסוק הלאומי וללא מנגנון סדור. וממילא תהליך קבלת ההחלטות לגביו, דורש גם הוא ייחודיות ואחריות, תהליך ומנגנון מתאימים.

נכון הדבר, שלרוב אנו בוחנים את נושאי הביטחון הלאומי בהקשרם אל מול מלחמה ואל מול תכליתו של הסכם שלום אולם, ברור מנגד, כי עיסוק בשלום, הוא בדרך כלל עיסוק עם אויבים, גם אם הוא נועד להגיע למטרה חשובה ונעלה של שלום. מכאן ברור שהסכם כזה טעון גם בסיכונים ואם ייכשל, עשויים להגיע למלחמה.

13 עוזי ארד, המל"ל המאבק להקמתה של המועצה לביטחון לאומי וביסוסה בצמרת, הוצאת דביר, 2016, עמוד 31.

נוסף על כן, קיים דיון מוכר במערכת הביטחון הישראלית, באשר להתפתחות והרחבת המושג ביטחון לאומי.

מבלי לפרט את כלל הדעות, ניתן לומר שרוב ראשי הממשלה וגורמי מערכת הביטחון נטו לפרשנות המצמצמת של המונח, בבחינת עיסוק בנושאי ביטחון וחוץ, ומעניין לציין כי דווקא ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל, נטה להרחיבו, ועל כך אמר¹⁴: "ביטחון איננו רק הטנק, המטוס וספינת הטילים, ביטחון הוא גם, ואולי קודם כול, האדם... ביטחון הוא גם החינוך."

■ אסטרטגיה

גם למונח אסטרטגיה קיימות מספר הגדרות והן תלויות הקשר. כך הגדרת המונח המקורית "סטרטגוס", שפירושו מצביא, מפקד צבא, עסקה במצביאות. כיום, נוטים לשאול שימוש במונח זה לכל תחום ועניין ומשום כך נוצרו אסטרטגיות למידה, אסטרטגיה עסקית, אסטרטגיית ייצור ומכירות, אסטרטגיה של מאמן כדורסל או כדורגל, ועוד.

בימינו, ישנה הבחנה בין אסטרטגיה צבאית לבין אסטרטגיה לאומית שהגדרתה¹⁵ "האמנות והמדע של פיתוח ושימוש של כוחות מדיניים, כלכליים, פסיכולוגים וצבאיים, כנדרש בשלום ובמלחמה, לשמש תמיכה מרבית למדיניות, כדי להגדיל את הסיכויים להבטיח את היעדים הלאומיים". קיימת גם הבחנה והגדרה לאסטרטגיה רבתי, אותה ניתן להגדיר באופן הבא:

■ אסטרטגיה רבתי

אסטרטגיה רבתי עוסקת בתחום המדיני-ביטחוני, ברמה של עקרונות ותפיסות כוללות, הנועדות לשמש קווי-הנחייה להחלטות שוטפות.¹⁶

14 **דברי הכנסת**, 13 ביולי, 1992 שם מדברי יצחק רבין ז"ל.

15 י.הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**, הוצאת מערכות 1990, עמוד 344.

16 יחזקאל דרור, **אסטרטגיה רבתי לישראל**, הוצאת אקדמון, 1989, עמוד 19.

■ תפיסת הביטחון

קיימות בספרות הבחנות בין המונחים תורת הביטחון, תפיסת הביטחון, ומדיניות הביטחון. לצורך הדיון במאמר זה אתייחס למונח תפיסת ביטחון (Security doctrine) כתפיסה המתמקדת בנושאי חוץ וביטחון¹⁷, וביכולתה של המדינה להשיג את יעדיה בתחומים הללו. בהקשר זה ראוי לציין כי תפיסת הביטחון של ישראל גובשה ועוצבה ע"י דוד בן גוריון בשנת 1953, הוצגה לממשלת ישראל ואושרה¹⁸, ועקרונותיה משמשים אותנו **עד היום**.

■ תהליך קבלת ההחלטות

כאשר בוחנים את ניתוח קבלת ההחלטות, מקובל במחקר להצביע על שתי גישות עיקריות: 1. גישת ניתוח החלטה המתייחסת ל**רגע ההחלטה** (מבוססת בעיקר על מודלים פסיכולוגיים שונים¹⁹). 2. גישת ניתוח ההחלטה **כתהליך**²⁰.

מאמר זה מתייחס לגישה המחקרית השנייה קבלת ההחלטות כתהליך. זאת באופן הלוקח בחשבון את כלל התהליך, ולא רק את בחינת הרגע בו מתקבלת ההחלטה. החלטה היא תהליך מתפתח לאורך זמן, אשר כולל בתוכו שלושה שלבים עיקריים: שלב ההכנה, שלב ההחלטה ושלב הביצוע.

לאחר שהבהרנו את ההגדרות למונחי היסוד הקשורים למחקר זה, נעשה בהם שימוש לבחינת תהליך קבלת ההחלטות בהסכם אוסלו, בראי תפיסת הביטחון ובראי האסטרטגיה שהובילה לחתימה על הסכם זה.

■ ערוצי המו"מ ומוביליו

הסכמי אוסלו, אשר נחתמו ב-13 בספטמבר 1993, היוו את נקודת השיא בתהליך המו"מ הישיר והחשאי בין הצדדים. כיום, לאחר כשלושים שנה, זהו פרק זמן מספק המאפשר לבחון את תוצאות ההסכם, וכן לבחון בראייה רטרוספקטיבית את התהליך עצמו.

17 דוד (צאק) פרייליך, **תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל**, הוצאת מודן ומערכות, 2019, עמוד 28.

18 יצחק בן ישראל, **תפיסת הביטחון של ישראל**, הוצאת משרד הביטחון, 2013.

19 אירווינג ל. ג'ניס, ליאון מאו, **תהליך קבלת החלטות**, משרד הביטחון הוצאה לאור. בספרם, הם דנים בהחלטה כמערכת, כמנגנון חשיבה, כפעולה של המוח אשר מסייעים לאדם השולט בהם להגיע למסקנות טובות בכל מצב.

20 נואל מ. טיטלי, וורן ג'י. בניס, **החלטות**. ספרם מתמקד בנייתו תהליך לקבלת החלטות, כולל מודלים ודרכי יישום.

במבחן התוצאה, הסכם אוסלו לא הצליח להשיג הסכם של קבע. מחד גיסא, ההסכם סייע באופן חלקי להתקרבות בין ישראל לבין חלק ממדינות ערב (חתימת הסכם השלום עם ירדן, שיפור ביחסים הלא פורמאליים עם מדינות נוספות), ומאידך גיסא, ההסכם החמיר מאוד את מצבה הביטחוני של ישראל בהיבטי הטרור (האינתיפאדה השנייה, ההתנתקות מרצ"ע, וגלי טרור חוזרים ונשנים מאז).

השאלות העולות מכך הן, האם ניהול מו"מ בצורה אחרת, תוך שילוב גורמי מערכת מדינית מוסמכים המורכבים מכלל הגופים ומשרדי הממשלה הרלוונטיים, היה מאפשר להגיע להסכם טוב יותר?

יתרה מכך, לו היה מתקיים תהליך קבה"ח נכון ומוסדר, המנתח את הסיכונים והמשמעויות, ייתכן שראש הממשלה והממשלה לא היו מקבלים את ההסכם כפי שהוא ובתנאים שהוצגו בו.

לא זו אף זו, תהליך המו"מ נוהל על ידי שני אנשים, בהובלתו של יוסי ביילין סגן שר החוץ דאז, ד"ר יאיר הירשפלד וד"ר רון פונדק, שניהם הגיעו מהאקדמיה והינם בעלי רקע ותפיסת עולם ישראלית, מודרניסטית, חילונית, ליברלית ואינדיווידואליסטית²¹, אך לא שותפו בו גורמי מקצוע ואסטרטגיה בעלי רקע מתאים. יתכן שלכך יש חלק בכישלון.

ראשיתו של התהליך היה בכינון ערוץ נסתר²² באוסלו, בינואר 1993. ערוץ זה היה נסתר אפילו מראש הממשלה ומשר החוץ פרס, ודווח עליו רק לאחר גיבוש טיוטת ההסכם²³. על אף שפונדק והירשפלד היו אנשי אקדמיה, הם היו חסרי ניסיון בניהול מו"מ שזו אומנות בפני עצמה וגם בניהול מנגנון מקצועי רב דיסציפלינרי, הנדרש בכדי לתמוך תהליך מרכזי שכזה הנוגע לביטחון הלאומי של ישראל.

במקביל, ובאותה העת, נוהל מו"מ רשמי על ידי צוות רשמי של מדינת ישראל, בראשות אליקים רובינשטיין, מזכיר הממשלה דאז, יחד עם חברי צוות משולבים מתוך מערכת הביטחון (עמוס גלעד, נ. צה"ל ואחרים), ומשרד החוץ. למרות זאת, במהלך חודש מאי 1993, הכיר רבין ז"ל בערוץ אוסלו מערוץ המו"מ הנסתר, כערוץ המו"מ החשאי-הרשמי של ישראל. לצוות זה הצטרף מנכ"ל משרד החוץ אורי סביר.

21 מרדכי קידר, אחרי 30 שנה: הנחות היסוד של הסכמי אוסלו כשלו, מקור ראשון, 06/08/23
22 שמואל אבן, עשרים שנה להסכמי אוסלו: לקחים לישראל, פורסם בעדן אסטרטגי, יולי 2013.
23 יוסי ביילין, מתוך תקציר לספרו **לגעת בשלום**, אתר ביילין באינטרנט.

תופעה זו של צוות נסתר, הופיעה גם בעת ניהול המו"מ להסכם הקבע, שכונה "הבנות אבו מאזן-ביילין". יש לציין כי רבין ז"ל עצמו, בטרם נרצח, הציג בכנסת ב-5 באוקטובר 1995, עמדה שונה בתכלית.²⁴

לסיכומו של דבר, לאורך כל המו"מ החשאי ושלבי התקדמותו, מעגל היועצים ומקבלי ההחלטות היו צוות המו"מ (ביילין, הירשפלד, פונדק, סביר)²⁵, כאשר פרס ז"ל ורבין ז"ל מאשררים נקודות מרכזיות בצמתי ההחלטה. לא השתתפו בתהליך ההסכם, אנשי מערכות הביטחון והחוק, לא אנשי המקצוע וכמובן שלא גורמי כלכלה, משפט ואחרים. אלה שולבו בתהליך רק בשלב השני שהוביל להסכמי אוסלו 2 שנחתמו ב-1995, ופירטו את העקרונות שעליהם הוסכם בשנת 1993.

■ פערי האסטרטגיה והיעדים

בחינת טיב ההחלטות שקיבלה ההנהגה בישראל בהקשר לתהליך אוסלו, מעיד כי לא הייתה לה אסטרטגיה כוללת²⁶ בכדי להגיע ליעד מוצהר של השכנת שלום בין העמים. ישראל נעדרה תפיסה כוללת וקוהרנטית אשר הייתה אמורה להגדיר את "יעד העל" של התהליך בשילוב דרכי פעולה מתאימות, בכדי להגיע ליעד. הצדדים העדיפו לדחות את הדיון בסוגיות הליבה למשא ומתן עתידי, מתוך הנחה (לא מבוססת) שהדינמיקה שתתפתח תוכל לסייע לבנות אמון בין הצדדים, ולקדם פתרון מוסכם.

אסטרטגיה לאומית פירושה תוכנית בה ישנה תמיכה באמצעות ה"מאמצים הלאומיים"²⁷, הכול בכדי להשיג את יעדי המדיניות, במקרה זה - קידום ההסכם. אומנם, המונח מאמצים לאומיים נלקח מתוך דו"ח ועדת עמידרור שבחנה את לקחי עבודת הקבינט המדיני-ביטחוני במהלך מבצע "צוק איתן" (2014), אולם זוהי רק הגדרה חדשה למרכיבי האסטרטגיה הקלאסיים.

כאמור, בתהליך ההגעה להסכם לא נותחו ולא תוכננו מאמצים לאומיים כגון: מאמץ ביטחוני ומאמץ מדיני, ומאמצים נוספים נותחו בצורה חלקית.

24 ראה הערה 19 לעיל, עמוד 65.

25 מיכאל בר-זהר, **שמעון פרס, הביורפיה המלאה**, הוצאת ידיעות ספרים, 2016.

26 ראה הערה 5, עמוד 4.

27 יעקב עמידרור, **המלצות הוועדה לעניין עבודת הקבינט המדיני-ביטחוני**, 2016.

המאמץ הביטחוני - הכולל מענה ביטחוני מלא לבעיות אותן ההסכם עתיד להציף כגון הקפת יישובים יהודים בכפרים ערביים, מתן נשק לשוטרים הפלסטיניים אשר יוכלו לעשות בו שימוש נגד חיילי צה"ל ואזרחי המדינה, העברת השליטה הביטחונית לידי הרש"פ בשטחים שבשליטתה ועוד.

המאמץ המדיני - מאמץ זה היה פעיל, בכיוון אחד והוא חיזוק ישראל בפני מדינות העולם, אך ללא מעורבות וביטחונות מצד הקהילה הבינ"ל, ובמיוחד ארה"ב²⁸ לאפשרות של אי כיבוד ההסכם והסנקציות הנגזרות ממנו לרש"פ, ולמעשה, היה זה הסכם בלתי הפיך.

בשאר המאמצים (כלכלי, משפטי, הסברה ותודעה) שולבו כבר אנשי המקצוע במסגרת המו"מ שהניב את הסכמי אוסלו 2 ב-1995, אך מכיוון שהנושאים ונותנים היו חייבים לפעול במסגרת העקרונות שנקבעו בהסכם הראשון המו"מ לא הניב מענה הולם וראוי למציאות ולקשיים המוצבים כגון בעיית היסוד של ההסתה, צירים ותחבורה כולל תשתיות, בעיות אכיפת פסקי דין ישראלים כלפי תושבי הרש"פ ללא מנגנון קיזוז או טיפול, יצירת מונופולים בנושאים כלכליים כגון גז, אנרגיה ועוד מענה לקוי בנושא הטיפול באתרי מורשת והיסטוריה, בעיות איכות הסביבה, זיהום ונושאי מים, ועוד.

גם אם נותחו פערים ובעיות צפויות, לא ניתן להם מענה ראוי, כך בנושא הביטחוני, העברת הנשקים לידי שוטרי הרש"פ, זכתה להתייחסות מבטלת של רבין ז"ל, ולא קיבלה מענה צבאי הולם²⁹ תוך הסתמכות כללית על כוחו של צה"ל ועל יכולתו לפעול בכל רגע ללא הפרעה³⁰. עניין זה הוכח כבעייתי ביותר. ראה הזהרתו על עמידרור³¹ במהלך העימותים הקשים בשנות האינתיפאדה השנייה וגלי הפיגועים הקשים שהיו בה. צה"ל לא יכול היה לפעול באופן חופשי, ולא נתן מענה ביטחוני הולם למצב הקשה.

28 יוסי גולדשטיין, **רבין ז"ל ביוגרפיה**, הוצאת שוקן, עמוד 412.

29 ראה הערה 12 לעיל.

30 שם, עמוד 202.

31 ראה הערה 2 לעיל.

■ תהליך קבלת ההחלטות והמנגנון הלאומי

כפי שציינתי בפתיחה, תהליך קבלת החלטות ראוי שיבחן בכל שלבי גיבוש ההחלטה ולא רק ברגע ההחלטה ולצורך הדוגמא בעת החתימה על ההסכם.

גיבוש אסטרטגיה, קביעת מדיניות ובוודאי החלטה על יציאה למלחמה או עשיית שלום עם אויבים, הינם חלק מתחומי האחריות המובהקים ביותר של הדרג המדיני הנבחר. האחריות על קבלת החלטות בנושאים כבדי משקל אלה, המופקדת בדין, בידיו של הדרג הנבחר, מחייבת היערכות שיטתית, יסודית ורחבה של מערכת מקצועית תומכת. באותה התקופה, לא היה קיים מנגנון סדור כמו המל"ל (המטה לביטחון לאומי), אשר הוקם ע"פ חוק³² רק בשנת 2008. מנגנון שכזה הוא המנגנון המוביל מטעם הממשלה וראש הממשלה את תהליכי האסטרטגיה והמדיניות, תוך שילוב ואינטגרציה של כלל משרדי הממשלה וגופי הביטחון השונים (צה"ל, שב"כ, מוסד). ומקיים תהליכי עומק לבחינת משמעויות הכוללות חלופות אסטרטגיות שונות להחלטת הדרג המדיני.

בעבר, לפני הקמת המל"ל, צה"ל היה גוף המטה העיקרי לממשלה לשם קבלת החלטות בנושאי ביטחון וחוק. המטה הכללי של צה"ל, באמצעות אגפי המודיעין, התכנון והמבצעים, ובסיוע מפקדי הפיקודים הם אלו אשר ידעו לבצע עבודות מטה גדולות, בשילוב משרדי הממשלה הרלוונטיים. בכדי לדייק, בתהליך הסכם אוסלו, שולבו נציגי צה"ל במסגרת צוות המו"מ הרשמי בראשות אליקים רובינשטיין. אולם, כפי שתואר, במקביל אליו התקדם הערוץ החשאי, ורק שם נסגרו הפרטים. האלוף במיל. עמוס גלעד התייחס לכך³³: "הייתי אומר לא פעם לאליקים: אין שום סיכוי שנתקדם פה, אנחנו לא במסלול הנכון".

המנגנון הסדור הקיים בחוק דאז לתהליך הסכם שלום כלל את הממשלה, באמצעות הקבינט המדיני-ביטחוני. אולם זה לא התכנס לדיונים טרם ההליכה למו"מ, וגם לא במהלכם, כך שיוכל לקבל החלטות על נקודות מרכזיות בתהליך. הממשלה התכנסה רק בסוף התהליך בכדי לקבל את ההסכם המוגמר, בבחינת "חותמת גומי". רבין ז"ל, זיהה את הבעיה בתהליך קבלת ההחלטות שליווה את הסכם אוסלו א' ובהמשך, כאשר הביקורת הלכה והתחזקה, הוא אולץ לייצר מנגנון של התייעצויות מורחבות אשר היווה מעין מנגנון בקרה להחלטות שיתקבלו³⁴.

32 חוק המטה לביטחון לאומי, התשס"ח-2008.

33 שמעון שיפר, **המתריע שיחות עם האלוף במיל עמוס גלעד**, הוצאת ידיעות ספרים, 2019, עמוד 74.

34 ראה הערה 27 עמוד 444.

עולה התייה החמורה לפיה לו מדינת ישראל הייתה נגררת למלחמה בשל תהליך בו רמטכ"ל (לא 2 יועצים מהאקדמיה) ושר הביטחון וראש הממשלה לבדם היו השותפים היחידים לבישול ההחלטה, ומביאים אותה לממשלה להחלטה כ"חותמת גומי" מה הייתה התוצאה בפועל, זה מה שקרה! נחתם הסכם "שלום" עם ארגון טרור, בעל פוטנציאל - שמומש במלואו באיו"ש ורצ"ע - למלחמה. הסכם אשר הגיע לממשלה לחתימה, בבחינת לברך על המוגמר, ובלא שהממשלה הובילה את האסטרטגיה, החזון והיעדים בעצמה.

■ תפיסת הביטחון של ישראל

תפיסת הביטחון של ישראל חותרת לשלום עם אויביה ועם המדינות סביבה, או לכל הפחות, השלמה עם מדינת ישראל והרתעתם מפני מלחמה כנגדה. אכן, רבין ז"ל ניסה לממש את חלומם של אבות הציונות - השלמה עם ערביי פלסטין³⁵. אזהרת הרמטכ"ל אהוד ברק כי "סידורי הביטחון בהסכם אוסלו הם כגבינה שוויצרית שמרובים בה החורים על הגבינה", נענתה בתשובה, כי "אם יתברר לנו שהטרור אינו מפסיק, תמיד נוכל לחזור לשטחים" הסכם אוסלו, יצא נגד רכיב ההרתעה המוגדר כחלק מתפיסת הביטחון של מדינת ישראל. ההרתעה המצטברת, גורסת כי יש להכות את האויב נמרצות, כך שתוציא ממנו את החשק לסיבוב הבא³⁶. בפועל, הסכם אוסלו הושג לאחר שנות האינתיפאדה הראשונה, דבר שהצליח לייצר תקווה אצל הפלסטינים, (ואח"כ אצל חיזבאללה, עם הנסיגה מלבנון³⁷) ואף ליצור פרדיגמה חדשה: הטרור מכרסם ביכולת העמידה של ישראל מבפנים. פרדיגמה זו, הובילה להתפתחות תיאוריית "קורי העכביש" הידועה³⁸: "אף שישראל נראית חזקה, היא סובלת מחולשה פנימית מהותית, הנובעת מהעובדה שהיא חברת שפע, שבניה אינם מוכנים לסכן את עצמם למען הבטחת קיומה. אם גורמים לישראל לדמם היא נסוגה."

בשורה התחתונה, אותה הרתעה המהווה יסוד מרכזי בתפיסת הביטחון של ישראל, אותה "ייאוש מכל סיבוב" של אויבינו - נפרצה. במקום שהפלסטינים יקבלו מכה קשה שתיקח את שאיפותיהם ותסיג אותן לאחור, הם קיבלו "פרס" בדמות הסכם אוסלו.

35 יצחק בן ישראל, המשבר בתהליך אוסלו בראי ההרתעה הישראלית, 2002.

36 שם, עמוד 29.

37 שם, עמודים 29-30.

38 משה יעלון, דרך ארוכה קצרה, ידיעות ספרים, עמוד 233.

מה היו המניעים להסכם? ומה רבין ז"ל חשב?

אכזבתו של רבין ז"ל מהמדיניות - אשר יזמו עבורו אך הייתה באחריותו לבסוף - הלכה ונעשתה בולטת בחלוף הזמן ושיקפה את החשדנות של הציבור כלפי תהליך השלום³⁹. ומתוך כך עולה שאלת המניעים של רבין ז"ל לחתירה להסכם שלום אל מול יאסר ערפאת והפלסטינים?

ראשית, מזעור הצורך לפעול בשטחים המיושבים בצפיפות בערבים ככוח שיטור⁴⁰. שנית, הרקע הפוליטי. רבין ז"ל היה מזוהה עם תהליך השלום בשנות התשעים והוא הבין את ההכרח ואת הצורך בהתקדמות בהקשר הפוליטי, בכדי להיבחר שוב בשנת 1996. שלישית, השינויים בזירה הבינ"ל והאזורית, גרמו לו להערכה כי היתרונות הכלליים של עשיית שלום היו גדולים מהסיכונים הביטחוניים המעורבים בהם. רביעית, במישור הפנימי של החברה הישראלית, העריך רבין ז"ל כי הציבור הישראלי מאוכזב מצה"ל על שלא הצליח במלחמת יום הכיפורים⁴¹. רבין ז"ל קבל על התשוקה לחיים ברמה כלכלית גבוה יותר, ועל היעדר תמיכה חברתית בנשיאה בעלויות הביטחון. כך, בהשוואה שערך בין התנהגות הציבור בעת ההפצצות בשנת 1948, לבין ירי הטילים מעיראק בשנת 1991, הוא הביע זעזוע של ממש מהתנהגות הציבור⁴². על כך העיד האלוף ישראל טל, שהיה חברו הקרוב של רבין ז"ל, כי ראש הממשלה הודאג מאוד בשל ההשפעות ההרסניות של האינתיפאדה על כוח העמידה ועל המורל של הישראלים⁴³. ולבסוף, נדמה היה כי רבין ז"ל, לא עמד בפיתוי להירשם בהיסטוריה כאדם שהשלים בהצלחה את תהליך השלום⁴⁴.

פירוט מניעים אלו, מציג מראה בוהקת גם בצמתי החלטה נוספים של מנהיגים בולטים כדוגמת אהודברק בנסיגה מלבנון, אריאל שרון בהתנתקות ואף מנהיגים נוספים. נראה שכל עוד המנהיג המדיני דומיננטי וחותר להשגת יעד מדיני משמעותי, כך ברור יותר שנדרשת מערכת סדורה של תהליך קבלת החלטות המושתתת על מנגנון מותאם אשר מצביע על המשמעות הנדרשות לדיון ולהעמקה.

39 ראה הערה 12, בעמוד 206.

40 ראינות עם אלוף (מיל) מנחם מרון, 1 ביוני 1997, ועם יואל בן נון.

41 הרצאה במכללה לביטחון לאומי, 18 ביולי 1985, ספריית המכללה לביטחון לאומי, סטנוגרמה 6940, עמ' 8-6.

42 ראיון עם איתן הבר, 26 ביוני 1997.

43 ראינות עם אלוף (מיל) ישראל טל, 5 באוגוסט 1996, ועם אמרי טוב.

44 ראה הערה 12, בעמוד 218.

■ לסיכום

נדמה כי הסכם אוסלו היה מקח טעות. מתיאור תהליך קבלת ההחלטות הלאומי עולה תמונה מדאיגה לפיה התנהל מו"מ תוך התעלמות מוחלטת מאחריות בנושא מרכזי של ביטחון לאומי מובהק, ללא אסטרטגיה וללא הצבת יעד סופי. ללא תוכנית לאומית לתמיכת האסטרטגיה ולמיצוי מאמצים לתמיכת המדיניות, ואף ללא מנגנון רחב המשתף גורמי מקצוע וממשל מתאימים. ולבסוף, גם ללא דיון אמיתי ומעמיק בדרג המדיני.

מתוך ניתוח אפשרי של מניעיו של יצחק רבין ז"ל, עולה כי שיקולי כוח העמידה הפנימי של ישראל, היוו גם הם גורם משמעותי בשיקוליו, וראוי לנו להעמיק בסוגייה זו, בוודאי בימים אלו.

■ המלצות

קבלת החלטות לגבי מלחמה ושלום הינה אחד מתפקידיו הייחודיים והחשובים של הדרג המדיני. גם כיום, החשיבות בקיום תהליך קבלת החלטות ראוי ורחב, המשלב את הגורמים המקצועיים העוסקים בביטחון הלאומי באופן מעמיק יסודי ושיטתי הוא בבחינת הכרח. די בעיון בדוחות הבאים בכדי להפיק לקחים וליישם בעתיד: ועדת אגרנט למלחמת יוה"כ, הלמידה מהתהליך אוסלו כפי שהוצגה במחקר זה, ועדת וינוגרד ממלחמת לבנון השנייה (2006) וכן דו"ח מבקר המדינה ממבצע "צוק איתן" (2014).

■ עיקרי ההמלצות

1. התכנסות הקבינט המדיני-ביטחוני וקיום דיונים מעמיקים באופן תדיר ושיטתי.
2. הגדרת אסטרטגיה בראייה רחבה וארוכת טווח, הכוללת יעדים מדיניים והישגים מדיניים.
3. הגדרת המאמצים הלאומיים לתמיכת האסטרטגיה הכוללים שילוב של משרדי הממשלה והגופים המבצעיים.
4. דיון בחלופות אסטרטגיות ומתן מענה לפערים העולים.
5. הגדרת מנגנון תהליך קבה"ח בו ישולבו מירב גורמי המערכת הרלוונטיים.

30 שנים לתהליך אוסלו - תמורות ביחס החברה הישראלית לפלסטינים

אל"מ (במיל") רונן איציק

■ רקע כללי

מאז שנת 1993, עת נחתם הסכם "עזה ויריחו", השלב הראשון במסגרת תהליך אוסלו, עברה החברה הישראלית שורה ארוכה של אירועים מעצבים. ככל שהזמן עבר והתהליך צבר תאוצה, לרבות הסכם אוסלו ב' והיציאה ממרכזי הערים הפלסטיניות, חוותה החברה מציאות אמביוולנטית כאשר מחד גיסא, השאיפה ולעיתים גם הכמיהה ל סיום הסכסוך בדרכי שלום, ומאידך, הווייה של אירועי טרור רבים שפגעו מאוד בתחושת הביטחון ברחובות, וברמת האמון מן הצד הפלסטיני¹.

בשנים האחרונות, ניתן למנות אירועים ודפוסי פעולה שהשפיעו על הלכי הרוח בחברה הישראלית, ועל מאפייני החיכוך שלה מול החברה הפלסטינית:

1. האינתיפאדה הראשונה שקדמה לתהליך (1987) - התאפיינה בהתקוממות עממית פלסטינית ודרשה שירות רציף וארוך בסדיר ובמילואים של אזרחים ישראלים רבים בתוך הערים הפלסטיניות שהתבטא בחיכוך רב מול האוכלוסייה הפלסטינית, תנועת כוחות מתמדת ברחובות, כניסה של חיילים לבתים פלסטינים, התמודדות עם הפגנות סוערות והמוניות, פח"ע עממי וזריקת אבנים ובקבוקי תבערה.
2. הסכם עזה ויריחו (אוסלו א', 1993) - הוביל לצמצום בנפח הפעילות של צה"ל בשטח, ולהפחתת החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית, זאת תוך קבלת התהליך באופטימיות על ידי צד אחד בחברה הישראלית, ובפסימיות והתנגדות על ידי צד אחר. יחד עם זאת התמודד צה"ל עם חיכוך בין מתנחלים ובין פלסטינים, ונדרש לשמור על החוק והסדר.
3. הסכם אוסלו ב' (1994) - בעקבות הסכם זה בוצעה יציאה ממרכזי הערים הפלסטיניות בעזה וביו"ש, החלה הערכות צה"לית מחודשת, התקיימו סיורים משותפים ובניית שיתופי פעולה ברמה הטקטית בין ישראל לפלסטינים. בשלב הזה נוצר שינוי דרמטי במאפייני החיכוך בין ישראלים ובין פלסטינים שעד שנות ה-90 היו במתאר "חסר גבולות", מסחר שוטף, ואף בילוי וקניות של ישראלים בשטחים.

1. בק. א', 2018, <https://www.israelhayom.co.il/article/586559>

פיגועי תופת רבי נפגעים - תקופת אירועים שהתעצמה ככל שעבר הזמן והורגשה משום פיגועים אלימים ברחובות הערים הישראליות, מחבלים מתאבדים, פיצוצי אוטובוסים ותחנות הסעה. היקף האזרחים הנפגעים היה ועוד הינו חסר תקדים בצד הישראלי. וגרר צמצום עקבי של כניסת ישראלים לשטחים הפלסטינים למטרות בילוי וסחר מהצד האחר. ולצמצום במספר הפלסטינים המועסקים בישראל מן הצד השני. כל זאת התרחש במקביל לשסע המתעצם בתוך החברה הישראלית וסביב רמת האמון היורדת בתהליך והתמיכה בו. לא זאת אף זאת, אירוע הטבח במערת המכפלה בידו של דר' ברוך גולדשטיין שהיווה אירוע תודעתי משמעותי ומעצב שתם לצמצום החיכוך עד כדי היפרדות העמים.

4. רצח ראש הממשלה יצחק רבין (1995) - שיקף באופן מזעזע אתהקיטוב החברתי-פוליטי בישראל תחת ההקשר של יצירת האתוס הרביניסטי, "קורבנות השלום", אל מול תהליך של הדרדרות האמון של הישראלים בפלסטינים.

5. אירועי מנהרת הכותל (1996) - נוכח החלטת הממשלה לפתוח את מנהרת הכותל החלה התפרצות אלימה ברחבי השטחים אשר באה לידי ביטוי בירי שוטרים פלסטינים על חיילים ישראלים, שעד אותו שלב ישבו יחד בסוירים משותפים. נקודה זו סימנה דרדרור נוסף ברמת האמון בין הצדדים.

התפרצות האינתיפאדה השנייה (2000) - גלי טרור אלימים במיוחד שהתאפיינו בהיקפים חסרי תקדים של מחבלים מתאבדים, ירי על צירים, הנחת מטענים, ועל ידי כך גרימה לרצח של מאות ישראלים. עוד בתקופה זו יציאה למבצע "חומת מגן" להשבת השליטה המבצעית בערי יהודה ושומרון. וכל זאת תחת איום הרקטות בגזרת רצועת עזה- בתחילת שנות ה-2000 ספגו ישובי עוטף ישראל ה קרובים לרצועת רקטות "קסאם" מייצור עצמי, ופעילות זוהיוותה שינוי בדפוס הלחימה הישראלי אל מול הפלסטינים, שהוביל למבצעים ממוכנים בתוך השטח הפלסטיני בעזה, ברמה חטיבתית ובהיקפים של יחידות משוריינות. בהמשך התווסף לכך איום חפירת המנהרות התת-קרקעיות משטחי הרצועה אל שטחי ישראל למוצבי צה"ל, ולישובי גוש קטיף.

6. מותו של נשיא הרשות הפלסטינית יאסר ערפאת (2004) - התחלת כינון מערכת שלטונית יציבה יותר מול הרשות הפלסטינית בהובלתו של אבו-מאזן, ייצוב הדרגתי בהיקפי הטרור בשטחי יהודה ושומרון בניגוד להתגברות היקפי הטרור ברצועת עזה. ההתנתקות מרצועת עזה וצפון השומרון (2005) - פינוי ישובי גוש קטיף ויציאה חד צדדית מהשטח. פעולת ההתנתקות יצרה גבול בעל משמעות בין-לאומית, שהוביל לגל משמעותי של פיגועי גדר בעזה, והתעצמות האיום הרקטי כלפי ישראל, לרבות

שימוש במנהרות תת-קרקעיות לחדירה לשטח ישראל. בהמשך לכך, השתלטות חמאס על רצועת עזה, והפיכתה ל"חמסטאן" בראייה אסטרטגית. במקביל, ההתייצבות הביטחונית בשטחי יהודה ושומרון, תוך בנייתה של "גדר הביטחון".

7. עידן סבבי לחימה (2008 ואילך) - מבצעים התקפיים בעזה, עיקרם תגובתיים אל מול איום הרקטות ואל מול עלייה בטווחי הפעולה אל מול יישובי עוטף ישראל בטווח 20 ק"מ מהגבול ובהמשך הגדלת הטווחים אל השפלה ומרכז הארץ. נוסף על כן, קיום פעילות מבצעית ממוקדת מודיעין במרחבי יהודה ושומרון, והמשך ההתייצבות הביטחונית במרחב זה, אם כי הטרור לא פסק.

"טרור היחידים" (2014, ומאוקטובר 2015 ועד מרץ 2016) - התגברות איום פעילויות טרור שלרוב אינן נתמכות בתשתית ארגונית אלא נשענות על יוזמה של פלסטינים לפעול לרצח יהודים בכל דרך: נשק קר או חם, דריסה, דקירה. תופעה זו דדרה את מרחב יהודה ושומרון וירושלים, והובילה להגברת נפח הפעילות ההתקפית של צה"ל בשטח.

8. 2018-2020 - טרור העפיונים במסגרת צעדות השיבה לאורך גדר רצועת עזה.

למעשה, ניתן לאפיין את מערכת היחסים בין ישראלים לפלסטינים, כיום, כך שנוצרה היפרדות בפועל: ממצב של מציאות "חסרת גבולות", בה ישראלים ביקרו בערים הפלסטיניות ופלסטינים רבים עבדו בערי ישראל², למצב של ירידה מוחלטת ברמת האמון בין הצדדים, אלימות מתגברת במאפייני טרור רצחני, הפרדה פיזית של גבולות, דה-פקטו, לרבות מכשול מסיבי וצמצום נוכחות צה"ל במרחב הפלסטיני ביחס לעבר.

בינו שְׁנוֹת דוֹר וָדוֹר, חלו תמורות נוספות שהשפיעו על הלכי הרוח בחברה הישראלית: עלייה דרמטית בהיקפי המתיישבים ביהודה ושומרון, והיווצרותן של שתי טריטוריות פלסטיניות בפועל - בעזה וביו"ש, בעלות מאפיינים שונים, הן בהיקפי הפעולה והחיכוך שלהן מול צה"ל והן בדרך בה נתפס האיום הפלסטיני מצידן כלפי הציבור הישראלי. ובעיקר שוני ביכולת לקיים בעתיד הנראה לעין את המשך התהליך המדיני, על כל המשתמע מכך.

בחברה הישראלית ככלל, קיימת מחלוקת עמוקה ביחס למארג היחסים אל מול הפלסטינים³. ישנם חלקים בחברה התומכים בהמשך תהליך ההיפרדות ומצדדים בהקמתה של מדינה פלסטינית, חלקים אחרים, רואים בידול ביחס בין עזה, שהיא מדינת אויב בראייתם, ובין

2 ארץ. ע', 2023, <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001444173>

3 הירשברגר, ג', 9102, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5488427,00.html>

יהודה ושומרון שהוא מרחב שניתן להגיע בו להסדרה. וחלקים אחרים אשר איבדו באופן מוחלט את האמון בפלסטינים, הם רואים בהם אויב, ולתפיסתם אין דרך אחרת להתמודד עם האתגר הזה, זולת הימצאותו של צה"ל בשטח, על אף הקושי הבין-לאומי בסיטואציה שנצבעת בחוגי השמאל במערב כ"אפרטהייד" של ממש.

תפיסת המציאות האמביוולנטית הובילה גם לשינוי תפיסתי כלפי מתנחלים ביו"ש, שעם השנים זכו יותר ויותר להכרה מצד החברה הישראלית, עד כדי כך שהכינוי עצמו, "מתנחלים", החל להשתנות לטובת "מתיישבים". בהתאם, ה"התנחלויות" הפכו ל-"התיישבויות"⁴. האוכלוסיה של המתיישבים, ככל שעבר הזמן, הפכה למקובלת יותר ויותר בציבוריות הישראלית, שנתפסה בשנותה-70 בעיני הדור הקודם כקבוצה דתית בדלנית (ע"ע "גוש אמונים", אירועי סבסטיה ועוד). עם זאת, קיימים נתחים לא מבוטלים בחברה הישראלית הממשיכים לראות במתיישבים ביו"ש את האחראים לחוסר היכולת להתקדם להסדר, מזהים אותם כקיצוניים ומשיחיים ורואים בחלקם, "נוער הגבעות", קבוצת טרור הזוכה לגיבוי מצד מתיישבים רבים ובעקיפין גם מהממשלה.

מאז שנות ה-90, תחילתהסכמי אוסלו, חלה בחברה הישראלית תמורה נוספת, והיא ההשפעה של תהליכים פוסט-מודרניסטיים המגיעים מן המערב. בתוך כך, עלייתם של ערכי האינדיווידואליזם, הליברליזם, שחיקת אתוס הביטחון, עלייה ברצון לשפר את הרווחה האישית ועוד. תהליכים אלה השפיעו גם הם על לכידותה של החברה הישראלית, על רמת הקונצנזוס סביב ערכים לאומיים, ובתוכם גם סמלים לאומיים. מציאות זו מעלה סימני שאלה סביב היבטים לאומיים, שבעבר זכו להצדקה נרחבת בחברה: כדוגמה, איחוד ירושלים, כיבוד אתרים תנ"כיים ומקומות קדושים.

בסיכומם של דברים, החברה הישראלית, דור אחד קדימה לתחילתו של תהליך אוסלו, היא חברה הרבה יותר בררנית, פחות קולקטיביסטית ומצויה בתודעת איום. בשעה שמלחמות העבר נוהלו בגבולות, הרחק מהישובים, בעידן הנוכחי עיקר האיומים הביטחוניים מתממשים במרחבים עתירי אוכלוסיה. החברה הישראלית, שבעבר הייתה במערכת יחסים נטולת גבולות מול הפלסטינים, נפרדה מהם וכיום מלאת גבולות עבור שני צידי המתרחס. מכאן שאין כמעט חיכוך בין העמים למעט מתישבי יו"ש, שהם מיעוט מקרב הישראלים, וערביי ישראל שפוקדים חלק מן המקומות למטרות סחר. בתקופה הנוכחית ניתן לומר שהישראלי הממוצע לא מכיר כלל את הפלסטיני הממוצע, ועיקר מערכת האמונות של כל צד באחר מתבססת על מציאות מתווכת ותקשורתית שמובילה לא אחת לדמוניזציה של צד אחד כלפי האחר.

4 רונטל ר', 2014, <https://www.ruvik.co.il>, סיפורי-מילים/ההתיישבות.aspx

■ שאלת המחקר:

כיצד החברה הישראלית רואה את השפעותיו של תהליך אוסלו בפרספקטיבה של שלושה עשורים?

שאלות משנה:

1. כיצד מפורשת המערכה נגד הטרור הפלסטיני, בהקשר הסכמי אוסלו?
2. האם וכיצד השפיע תהליך אוסלו על העמדות בחברה הישראלית כלפי תפיסת "שטחים תמורת שלום", לרבות ההתיישבות ביהודה ושומרון?
3. מה הייתה השפעתם של ההסכמים על רמת האמון בפלסטינים?
4. במה מתאפיינות העמדות של החברה הישראלית בנושא חלוקת ירושלים?

■ שיטת המחקר:

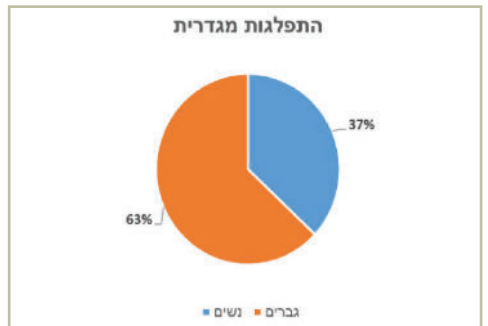
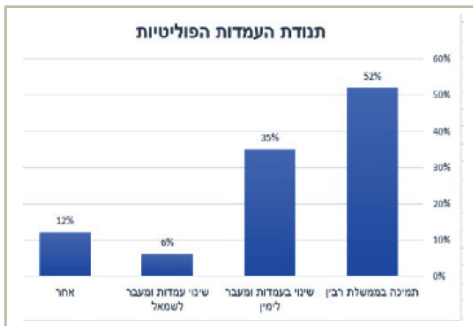
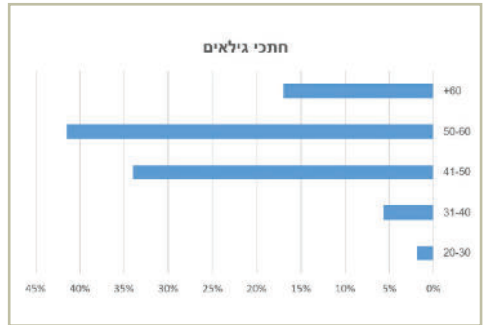
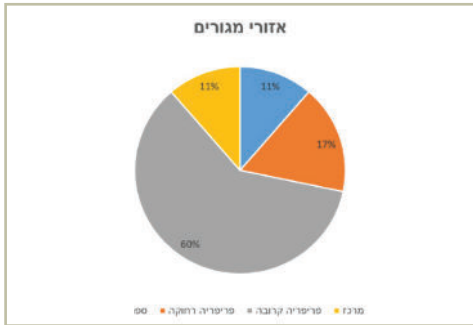
המחקר יתבסס על השיטה האיכותנית, עיקרה ניתוח ראיונות עומק של 50 משתתפים אקראיים. המשתתפים מילאו שאלון מקדים לאיפיון כללי של עמדותיהם, וכמחווך לראיון טלפוני חצי מובנה.

הבחירה בשיטה האיכותנית נובעת מן ההשערה, שניתוח הקונפליקט מול הפלסטינים הפך להרבה יותר אמוציונלי מקוגניטיבי⁵, ומכך שראיונות עומק עשויים לגלות עד כמה הדבר הפך כזה. מכאן שניתוח הראיונות יבחן בשני ממדים: אלמנטים החוזרים על עצמם מדברי המרואיינים, וזיהוי מקור הסנטימנט הרגשי.

כל סוגייה שתידון בעבודה זו תלווה בניתוח סטטיסטי תיאורי של עמדות המשתתפים במחקר, על-מנת להציג תמונה המאפיינת קבוצה זו, וכבסיס עליו נשענו שאלות הראיון.

5 גורן, מ', 2022, <https://in.bgu.ac.il/humsos/conflict/DocLib/Pages/teza/merav%20goren%20MA>.

■ מאפייני המשתתפים במחקר (n=50)⁶

רובם המוחלט של משתתפי מחקר זה, שכאמור התנדבו להתראיין, ונבחרו אקראית מתוך קבוצה של מאות, מכירים את הזירה הפלסטינית ב"גובה העיניים. הווה אומר ש מרביתם היו בגילאי העשרים או השלושים לחייהם בתחילת שנות ה-90, הם הכירו את הרחובות הפלסטיניים, את החברה הפלסטינית ברחבי עזה, יהודה ושומרון, פעלו כחיילים בחובה וכאנשי מילואים, ושהו במחיצתם של מתנחלים בהתישבויות השונות. לקבוצה זו קיימת פרספקטיבה ארוכה: כלפיי ההתנהלות והתהליכים בין העמים לפני הסכמי אוסלו, במהלך תקופת ההסכמים ולאחריה.

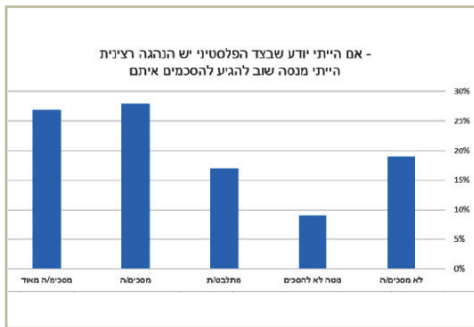
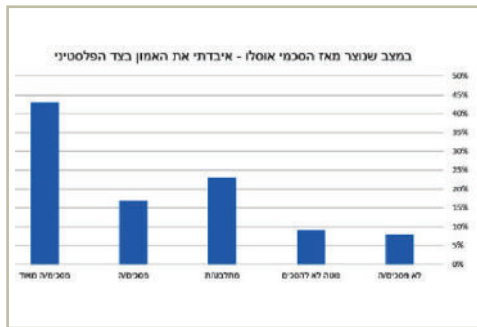
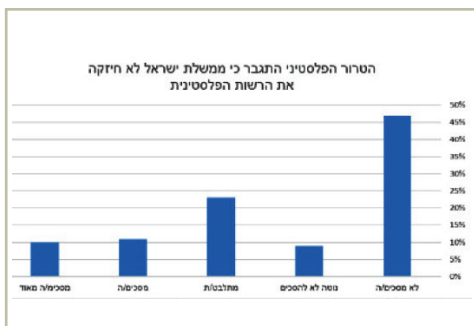
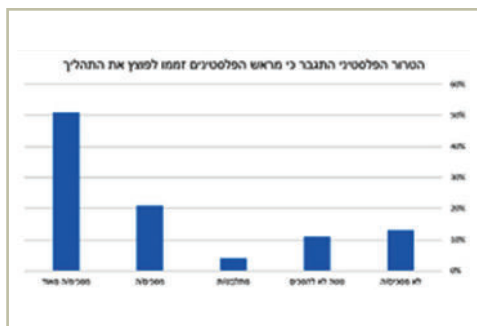
קבוצה זו נבחרה לבחינה משום שחיי האנשים בהשתנו לנגד עיניהם וחלקם הגדול שינה את עמדותיו כלפי האוכלוסייה הפלסטינית ובכלל במהלך הדור האחרון בעקבות שינויים

6 הבהרה לפרמטר אזור המגורים: מרכז = גוש דן עד ראשל"צ מזרח, ונתניה מצפון. פריפריה קרובה = מרחב חדרה עד חיפה, יבנה, אשדוד, וכל מה שבדריוס 20 ק"מ מהערים האלה ירושלים נכללת במרחב זה. פריפריה רחוקה = ישובי הגליל, והנגב עד באר-שבע, ישובי ספר=ישובים סמוכי גבול, ויו"ש.

אלה⁷. כך, יותר ממחציתם תמכו בשנת 1992 בכינונה של ממשלת רבין, ובניסיון לבנות מערכת יחסים המושתתת על שלום עם הפלסטינים במסגרת תהליך אוסלו. רבים מתוך קבוצה זו חיו בתקווה שהתהליך ישנה באופן חיובי את מרקם החיים במרחב שבין הירדן ובין הים התיכון, ובתוך כך יתרום באופן חיובי בהיבטים כלכליים, חברתיים, ובהקשרים צבאיים (בדגש על תקופות שירות צבאי בתוך הרחובות הפלסטיניים, שזכורות כמעוקה)⁸.

■ ממצאי המחקר:

רמת האמון בפלסטינים

7 אמל ג' (עורך), 2020, https://social-sciences.m.tau.ac.il/sites/socsci.tau.ac.il/files/media_serv_er/social/walter%20libach/AmalJamallyunim_7.pdf

8 דהן, א', 2021, <https://www.regthink.org/the-hamas-long-path>

"הייתי לא רחוק מיצחק רבין ב"עצרת השלום", דקות ספורות לפני ההתנקשות. גדלתי בבית 'רביניסטי', ושרתתי הרבה בשטחים (שירות חובה), עמדתי אז לחתום קבע בצה"ל, במסגרת חטיבת הנח"ל. כשבחרתי ברבין ב שנת '92 האמנתי שצריך לתת הזדמנות לשלום - השירות הצבאי ברחובות עזה גרם לי להבין שהם מיסכנים באמת, ושלנו אין מה לחפש שם. הבנתי שצריך לתת צ'אנס לסיום הסבל שלהם ומהמציאות הזו שאנו 'תקועים להם בגרון'. אבל כל מה שקרה מרגע תחילת התהליך ועד הרצח (של רבין) היה בעיניי בלתי נסבל. לאט לאט הבנתי שאין על מי לסמוך, ושהם לא באמת רוצים שלום. מאז אני כבר לא מצביע יותר ל'עבודה'. זה עשה רק רע לכולנו - ברור שהפלסטינים לא בשלים ולא רוצים".

"בנערותי הסתובבתי הרבה באזור בית לחם וחברון. היינו עושים שם קניות, והכרתי את האוכלוסיה המקומית (הפלסטינית). אני מבית 'ליכודניקי', ותמיד הצבעתי ל'ליכוד'. כל התהליך הזה (אוסלו) היה נראה לי לא סביר. השטח לא היה מוכן לזה בכלל, אבל חשבת שאולי אני טועה, ושאוּלי צריך ללכת לתהליך פיוס איתם. יש הבדל בין הרחוב ובין ההנהגה. מה שערפאת עשה (הפיגועים) אחרי התהליך הוא עדות לזה שהם לא באמת רצו שלום איתנו".

"המציאות שהתקשורת הציגה לאורך כל הדרך והסיפור הזה של 'קורבנות השלום' עלה לי לראש. תמכתי בתהליך אוסלו, אבל הדם ברחובות שלנו והפחד להסתובב בחוץ היו יותר מידי. הדרדרנו כל הזמן, והאווירה הייתה קשה מאוד, וזה רק הלך והחמיר. זה היה נראה כאילו אנחנו מתעקשים להושיט יד, והם ממשיכים לטבוח בנו. הם עם של רוצחים, ומאז היציאה מעזה (ההתנתקות) זה רק מוכיח את עצמו כל פעם מחדש. אני פשוט לא מאמין להם, ואני לא רואה שום דרך שמשוה איתם יסתדר. זה פשוט לא הגיוני".

"הפיגועים בשנות ה-90 היו מטורפים. אני זוכר את עצמי בתור חייל ביום ראשון בטרמפיאדה בירושלים, כאילו אני מהמר על החיים שלי - כל יום היה משהו אחר, והאטובוסים המפוצצים, והריח של הגוויות, זה היה פסיכי. זה עם (הפלסטינים) של תרבות רצח, וההחלטה לסמוך על ערפאת הייתה כישלון אדיר. חשבתי שאולי ייצא משהו טוב, זה התפוצץ לנו בפנים

במלוא מובן המילה. אם הייתי יודע שיש להם הנהגה רצינית, הייתי מנסה שוב - וזה רק אם ההנהגה בצד הפלסטיני תייצב לאורך כמה שנים את השטח ותרצה לשנות מן היסוד את המצב (פירוק ארגוני הטרור, התשתיות, שליטה מוחלטת שלהם), אחרת אסור להתחיל שוב. הם יראו סימני רצינות כאלה - אני חושב שצריך לנסות, אין ברירה”.

”אני לא סומך על הפלסטינים בכלל, ואין לי ספק שבמאה השנים הקרובות הם בכלל לא ישנו את דרך ההתנהגות שלהם. מצד שני, אין לנו מה לחפש שם (בשטחים). אנחנו חייבים לפעול וליזום מהלכים ממקום ביטחוני ולהשאיר אותם לגורלם. כל ההסתובבות שלנו שם, וההתנחלויות מייצרות חיכוך מיותר. צריך לשים גבולות ולהשאיר אותם בצד השני. שיירקבו שם. לנו ולהם אסור להיות במגע, זה לא עושה לנו שום דבר טוב”.

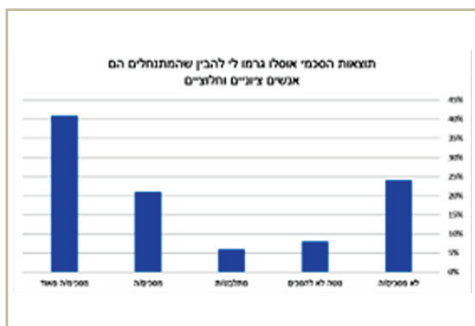
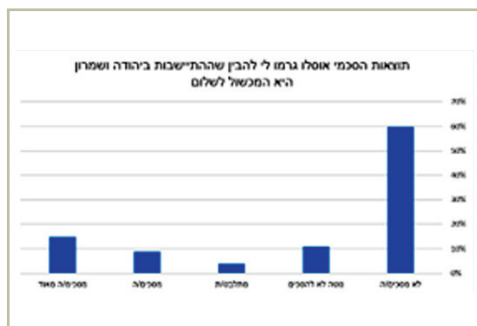

”תמכתי בהסכמי אוסלו, זה לא עבד! אולי ביהודה ושומרון יש עם מי לדבר, אבל מה עם עזה? היא מונהגת על ידי חבורת רוצחים בדם קר. הם גם לא עשו שום דבר באמת מצידם כדי להגיע איתנו לשלום, כל הזמן משקיעים ומושקעים בלהילחם בנו. עם עצמם הם לא מצליחים לעשות שלום, אז איתנו?! חוץ מזה, ברור לגמרי שאם ניתן לפלסטינים משהו - הם יחריבו אותו, לדוגמה מקומות קדושים - לי הם לא חשובים, אבל אני מכבד את הדתיים. אצלנו שלהם זה מאוד חשוב - הפלסטינים יחריבו את זה. לא נוכל להיכנס לשום מקום. ובכלל מה זה הדבר הזה 'פלסטינים' - זה שקר מוחלט, עוד חלק מהעם הערבי שהתחפש למשהו אחר”.

”גדלתי בבית עם דעות מעורבות. אני הייתי בן 15, והכרתי פלסטינים באזור של אלפי מנשה - היינו עושים אצלם קניות הרבה פעמים. כנער אני הייתי נגד שלום איתם, והייתי חריג במשפחה. אבל כשרבין התחיל את התהליך, ואני כבר הייתי בשירות חובה, קיבלתי את זה, ועדיין חשבתי שזו טעות. ואכן, זו הייתה טעות. אני חינכתי את ילדיי לאור הסיפור הזה. אני לא מאמין לפלסטינים, ואם שוב ינסו ללכת איתם (לתהליך שלום) - אני אתנגד לכך. לא אפעל בניגוד לחוק או משהו כזה, אבל אעשה כל מה שאוכל על מנת שלא נתחיל עוד פעם עם הסאגה הזו של פיגועים”.

עמדות כלפי ההתיישבות ביו"ש

דברי המרואיינים

"אני מכיר את אוכלוסיית המתנחלים כמעט מילדות. תמיד הערכתי אותם, אבל אחרי תקופות הפיגועים, והניסיון ללכת לשלום - הם שילמו מחירים יקרים מאוד על מה שהם מאמינים בו. הם שם מתוך אמונה, חיים בשטח שהוא ההיסטוריה של העם שלנו, הם מקריבים המון, ועושים להם עוול נוראי, גם עם הסטיגמה הזו של נוער גבעות".

"לא הכרתי את המתנחלים בתחילת שנות ה-90, היום אני יודע שבגלל סיקור תקשורת מוטה נתנו לכולנו רושם שהם משיחיים ומעוררי מחלוקת וריב, ומנסים להתגרות כל הזמן (בפלסטינים). הם נמצאים בשטחים מהרבה מניעים, חלקם כלכליים, אני נוטה לכבד אותם אבל חש שיש הקצנה אצלם".

"אני מוקיר אותם (את המתיישבים) מאוד, הם אנשים ערכיים, אבל המחשבה הזו שהם יכולים להשתקע בכל מקום מבודד, והצבא חייב כל הזמן להגן על המקומות המבודדים האלה - בעיניי מוגזם ולא במקום. למשל ההתיישבות היהודית בעזה - למרות שזה לא היה קל, היה נכון לצאת משם, הם היו מיעוט מאוד קטן בשטח מאוד עוין, וזה דרש השקעה עצומה של הצבא והביטחון".

"אף פעם לא ראיתי אותם (את המתיישרים) כעניין שלילי, הם אנשים אידאולוגים, ומה שהם עושים בא מאמונה אמיתית. אבל אני לא אוהב התנהגות כוחנית - חלק מהם חושב שמותר להם הכל, ומתנהג בביריונות. אני יודע שהחלק הזה לא מייצג, אבל זה מאוד מפריע לי, וההרגשה היא שהקיצוניים כל הזמן 'מתדלקים' את השטח, יש להם שם איזשהו שכרו כוח".

"אני מעריכה ומכבדת את המתנחלים, הם מסכנים את עצמם עבורנו, אני גם לא היית מתנגדת לחיות שם איתם. הם נמצאים תמיד בסכנה - או של טרור או של גירוש, חיים מורכבים של חוסר ודאות. הם כיפת הברזל האמיתית שלנו - זו תמיד הייתה דעתי"

"נוער הגבעות זה משהו שהפכו אותו לדמוני. יש שם הרבה אנשים טובים, שמשרתים אחר כך בצה"ל ביחידות מובחרות. תייגו אותם כפושעים, והפכו אותם להזויים - זו קבוצה מונעת אידאולוגיה ששומרת על השטח מפני השתלטות (פלסטינית). וכמו בכל מקום יש גם עבריינים, וכאלה שמועדים לפורענות - המשטרה צריכה לטפל בזה. אבל בטח שלא נכון להכתים את כולם בביטויים כמו "כנופיה" ו"פושעים".

"יש לי הרבה חברים ביהודה ושומרון. מאז האינתיפאדה השנייה אני כבר לא קורא לאזור הזה 'שטחים', אלא 'יהודה ושומרון', אני מעריך מאוד את המתיישרים. בדור האחרון למדתי שרבים מהם לא נמצאים שם כדי להתריס. אני מכבד את הרצון שלהם לחיות במקום שהוא יותר נוח להם, ושהם מאמינים בו. הם אנשים ערכיים וחלקם גם נמצאים שם ממניעים כלכליים - אני מכבד את זה".

"אני בעד גושי ההתיישבות. זה הדבר הכי הגיוני שבעולם, וכל החבר'ה האלה (מתיישרים יהודים) שגרים על כביש חוצה שומרון, אריאל, גוש עציון, מעלה אדומים - זו בעיניי ציונות לכל דבר ועניין, מה גם שמדובר בשטחים בעלי חשיבות אסטרטגית. אבל כל המאחזים המבודדים והבלתי חוקיים הם בעייה קשה, אנשים לוקחים חוק לידיים - זה פשוט לא מקובל עליי".

"אני אישית מתנגדת למפעל ההתנחלויות, אבל מקבלת את זה שהם שם, וחלקם הגדול ישאר שם. אני לא מבינה למה צריך להשקיע חצי צבא שם - זה לוקח המון משאבים ופוגע בכשירות של הכוחות הצבאיים שעושים משימת שיטור. זה גם נותן למתנחלים האלה תחושת עליונות שהם יכולים לעשות מה שבא להם, והצבא כל הזמן להגנתם".

"זו אוכלוסייה סופר-ערכית, אני מכיר הרבה מהם מהשירות הצבאי שלי. אנשים מעולים שקיבלו חינוך מדהים לאהבת הארץ. אין לי שום בעייה איתם, ואני אפילו יכול לומר שאני ממש אוהב אותם - הם נכס עבור מדינת ישראל, והם עושים מעשה חלוצי של ממש".

"אני תמיד הייתי נגד התופעה של התנחלות - זה בעיניי תמיד היה כיבוש מגלומני. אבל אחרי הקריסה של אוסלו הבנתי שאם הם (המתישבים) לא יהיו שם, המלחמה תהיה על הקו הירוק, ואף אחד בצד הפלסטיני לא יניח את נשקו. אנחנו נמשיך לחיות כאן על חרבנו, ואני הבנתי שהמתנחלים הם מאמת השכפ"ן של מדינת ישראל".

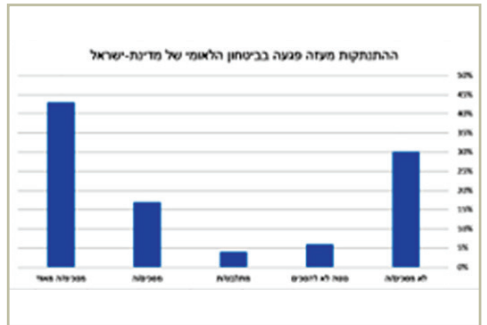
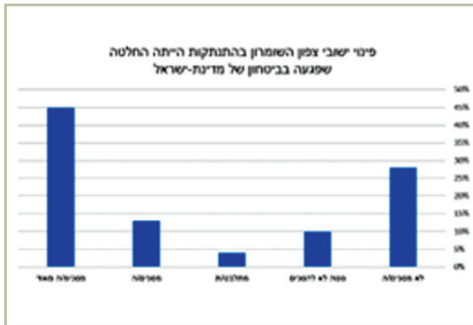
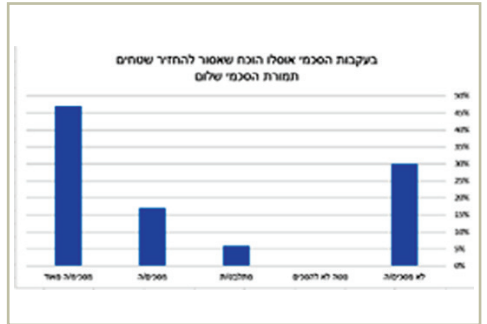
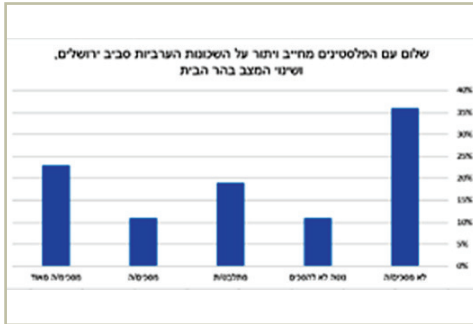

"זו קבוצה מדהימה. אין שם שנאה, הם אוהבי ישראל במובן הכי טהור שיכול להיות. במובנים מסויימים אני ממש מקנא בהם, אולי אפילו הייתי רוצה להיות כמוהם, אפילו לחיות שם (ביהודה ושומרון). זוגתי לא תזרום עם זה, אבל האוכלוסיה של המתנחלים גורמת בי לתחושות הזדהות ברורות. אני איתם!"

"אני לא אשכח אף פעם את החיבוק שקיבלנו מהם כששרתתי בצירי יהודה ושומרון. הרגשתי חיבוק משפחתי, ואני לא בטוח שיש לזה אח ורע בחברה שלנו. הם אימצו אותנו, והיו שם תמיד איתנו. לא אשכח את פינת הכיבוד שתמיד הייתה מוכנה לקראת הסיור שגייע בלילה, פינת המנוחה שאפשר היה לראות קצת טלוויזיה, הכיבוד שהביאו למוצבים שלנו. איזה הערכה - מדהים ממש! אבל אין לי מושג מה הם עושים במקומות המבודדים האלה. בעיניי זה בזבוז".

עמדות בנושא ויתור על שטחים

דברי המרואיינים

"מעולם לא הרגשתי קשר כלשהוא לשטחי הגדה המערבית, ובטח לא לעזה. לא מבינה גם מה הכמיהה הגדולה לחיות שם הרי כל הזמן מתחולל שם טרור. מצד שני, אחרי כל תקופות הפיגועים והניסיונות לשלום, ראינו רק אלימות מצד הפלסטינים, וזה ידוע שלא התחיל בשנת 1967. הסכסוך הזה הוא כבר יותר מ-100 שנים. אם נוכל להגיע לשלום - לדעתי נכון לעשות ויתורים מסויימים כלפיהם גם באזור ירושלים".

"אי אפשר להחזיר הכל אחורה - יש כבר מציאות שנקבעה ומרקם חיים שלם של ישראלים בתוך השטח. המודל של פינוי ישובים התפוצץ לנו בפנים בעזה. אין שום סיכוי שהחזרת שטחים תוביל למשהו טוב כאן, ובטח שאסור לשנות את המצב בירושלים ולהעביר שטח לפלסטינים".

"גרתי בירושלים שנים רבות, עוד בשנות ה-70. ירושלים מאוחדת, ואין מצב שבעולם שנשנה את המצב הזה, בטח לא עבור עם של טרוריסטים. מה זה בדיוק יעזור? המשוואה הזו רק הגבירה את הטרור. אם הפלסטינים ירצו לחתור להסכם שלום, נכון לקיים פשרות מסויימות באזורים כמו שכם ובטח לפנות את מה שלא חוקי, אבל שום דבר לא מעבר לזה, כי את זה אולי נצליח להכיל ולהתמודד. אסור בשום פנים לוותר על ההתיישבות בכביש חוצה שומרון, וכל הירידות לבקעת הירדן, כולל מירושלים ומזרחה וגוש עציון - כל האזורים האלה חייבים להישאר בריבונות ישראלית כי יש להם משמעות אסטרטגית על ביטחונה של ישראל".

"אני חושבת שאנחנו נמצאים בבטחות לוותר על כפרים באזור מזרח ירושלים, דה פקטו, די ויתרנו עליהם ואין באמת ריבונות ישראלית שם העיר מחולקת כבר מזמן, ואין שליטה באזור הזה. אבל כל סיפור הר הבית והכותל הוא טאבו, ושם אסור לוותר על מילימטר".

"מה שחשוב לעם ישראל ייהרס על ידי הפלסטינים, ולכן אסור להעביר שטחים. גם בעולם יש לא מעט שמכירים באכזריות שלהם וברצון שלהם להחריב כל דבר אפשרי. אני לא סומך עליהם בכלל, ואני לא רואה שום דרך שויתור על שטחים יוביל כאן לשינוי".

"הייתי רוצה גבול ברור בינינו לבינם (הפלסטינים) - אם הייתי יודע שזה יעשה שקט הייתי מוותר על שטחים ומייצר הפרדה ברמה של גבול בין-לאומי. יש מקומות מסויימים שנראה לי נכון לצאת מהם חד צדדית - מושקע שם הרבה צבא וזה לא מקדם אותנו בדבר. לא נכון להשקיע בישובים מבודדים. אני תמכתי בהתנתקות בהקשר הזה, וחושב שבאזורים בהם יש יתרון דמוגרפי מוחלט לפלסטינים - אין מה להיתקע שם. צריך להתרכז בגושי ההתיישבות. ירושלים זה עניין בעייתי מאוד. אני אישית חושב שאפשר לוותר על חלק מהצד המזרחי, אבל אני יודע שיש בחברה הרבה שזה לא מקובל עליהם, ואני מבין את זה".

"בעייני המשוואה מאוד ברורה: העברת שטח לפלסטינים = מלחמה. מה לא ברור? כך זה היה תמיד ואין סיבה שזה ישתנה. הסיפור עם הגנה על גושי התיישבות ונסיגה טקטית מחלק מהישובים זה אבסורד. הצבא שוב יהפוך לדפנסיבי כמו בתקופת הפיגועים, והמלחמה

תגיע לכביש 6. מהלכים חד צדדיים, בראייתי, יהיו הפקרות של ממש. תהליך אוסלו הפך אותי לנחרץ בעניין הזה - ראינו גם מה קרה בלבנון ובעזה".

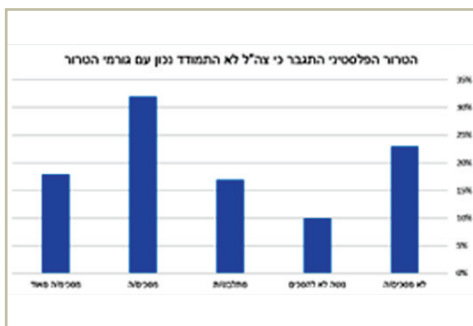
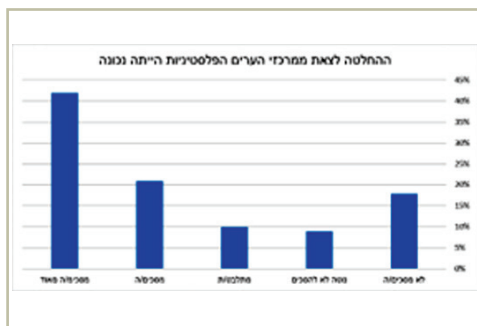
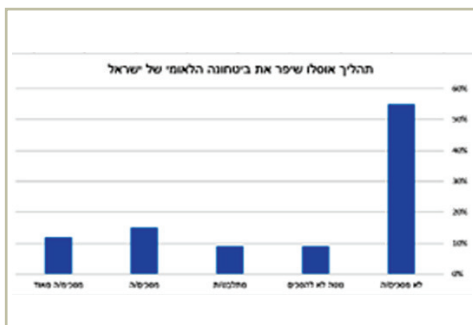
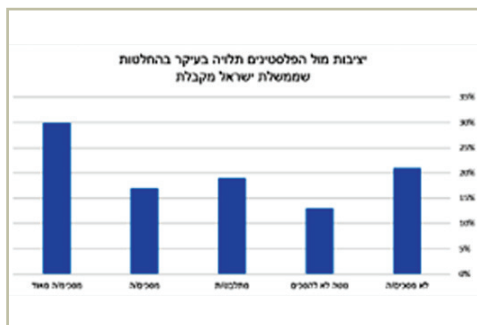
"בנושא ויתור על שטחים - אין לי ספק שהלכנו רחוק מידי, בהצעות שנתנו להם - בעצם נתנו הכל ואף מעבר. זה ברור לחלוטין שהם לא רוצים שלום. יחד עם זאת, אני חושב, שאנחנו צריכים להיפרד מחלק מן המקומות, גם חד צדדית, כדי לצמצם חיכוך, למשל, תפיסת 'גושי ההתיישבות' היא נכונה בעיניי. יש מקומות שלא נזוז מהם, שהם שלנו. גם אין לי שום כוונה שנוותר על ירושלים - זה קונצנזוס. זה ברזל. וויתור שם הוא ויתור שיש לו משקל סגולי ענק הם יבינו שהרמנו ידיים"

"לא תהיה לנו ברירה בעתיד נצטרך לסדר מחדש את ה'קלפים'. אני בעד אוטונומיה ברמת 'מדינה מינוס', לתת להם רצף טריטוריאלי ביהודה ושומרון, לפנות ישובים מבודדים. אבל המדינה הזו תהיה מוקפת בחגורת ביטחון ישראלית:בקעת הירדן, הגלבוע, חומת ההגנה על כביש 6 ומדרום. בירושלים אסור לוותר זהו סימבול לכניעה. אבל שטח פלסטיני מוקף ללא גבול משותף עם מדינה ערבית אחרת יכול לעבוד. בעזה למשל אם הייתה לנו שליטה על הגבול עם מצרים זה היה משנה מצב. ביהודה ושומרון יש לנו את הבקעה וזה נותן לנו שליטה היקפית".

"חבר'ה, זו ארץ ישראל, זו ההיסטוריה שלנו, הייתה לנו ריבונות שם בהיסטוריה, היו שם ממלכות שלנו, אוכלוסייה שלנו, יש לנו זיקה טבעית לשטח. אנחנו נהיה שם תמיד, ושום הסכם לא יכול ואסור שישנה את העובדה הזו. מדברים כל היום 'ביטחון ביטחון', זה עניין טכני בלבד, במהות של הדברים, אנחנו צריכים להיות שם (בשטחים) כי זה שלנו. זה ארץ ישראל. ועל האדמה הזו אסור לוותר. לפלסטינים יש מספיק מקומות לחיות בהם, ושיהיה להם בהצלחה עם זה. אנחנו כאן ולא נזוז".

דברי המרואיינים:

"לצערי אני חש את המצב, אנחנו תמיד נחייה על חרבנו. לעד. אין שום דרך אחרת. לא יספך את הערבים שום דבר בענייני שטחים, ומה שלא נחזיר, נקבל חזרה עימות. מודה שבעבר הייתי יותר אופטימי, היום ברור לי שללא צה"ל ביהודה ושומרון, לא יהיה ביטחון לישראל".

"זו מלחמת דת, וזה כל כך ברור כבר. אחרי כל השנים האלה, אם הייתי מבין שמשוהו שנעשה מבחינת תהליך פיוס היה משפר את הביטחון הייתי לוקח סיכון אבל אני כבר לא מאמין בזה, ומה שאני מבין אחרי כל התקופה הזו של אוסלו הוא שהפלסטינים מעוניינים בעימות ובמלחמות".

"לא מבין איך מישהו עוד מאמין ברוצחים האלה, כי זה מה שהם. וכל פעם שמנסים ללכת לקראתם יש עוד ועוד רצח. תראה למשל את עיסקאות השבויים, מלא אסירים חזרו לטרור. הם הכריזו עלינו מלחמה, ולא אתמול, ושום דבר לא השתנה בעניין הזה".

"האינתיפאדה השנייה וההתנתקות הם הוכחה ניצחת למה שהפלסטינים רוצים. נסוגנו, עברנו למצב מגנתי מובהק, והטרור התגבר. אני לא רוצה לדמיין מה יקרה אם ניסוג מיהודה ושומרון, כביש 6 יהפוך ל'עוטף עזה'. זה בלתי נסבל לחלוטין. עכשיו גם יש 'קטיושות' שעפות לכיוון הגילבוע - הנה זה שוב מתרחש באזור ש'ברחנו' ממנו. עם של טרור. זה לא יגמר לעולם".

"אני מסתכל על זה גם מכיוון החברה הישראלית, כי לגבי הפלסטינים אין בכלל דילמה - הם טרוריסטים. אבל בכל הקשור לחברה הישראלית כל אירוע של ניסיון פיוס מולם רק מגביר את המחלוקת פה אצלנו פנימה. ככה בדיוק הרגשתי אחרי רצח רבין. אנחנו מפרקים את עצמנו כדי לנסות לעשות שלום עם השטן. אין בזה תכלית, צה"ל חייב להיות בשטח, לצד ההתיישבות, ואנחנו חייבים להגן על עצמנו בכל מחיר. זו מדינה קטנה (ישראל), ואי אפשר לקחת יותר סיכונים. אני גר באזור השרון, מטר וחצי מקלקיליה, מה שקרוי 'המותניים הצרות', אני לא מעלה על הדעת שאין צבא מעבר לחומת הביטחון, זה סיכון לא סביר לביטחון שלנו".

"כשאני מסתכל על כל מה שעברנו מאז אוסלו, התהליך של ברק ואולמרט, וגם נתניהו, כל מה שעשינו ובדקנו כדי להגיע לאיזון אחר - כשל טוטאלית, וכל זה רק בגלל ביטחון - המצב הביטחוני של ישראל הדרדר. איך אפשר לחשוב שאם ננסה שוב את אותו קונספט זה יהיה אחרת? די, זה נגמר, ברור לי לגמרי לאן הם (הפלסטינים) חותרים והם לא יוותרו על החלום שלהם להעיף אותנו מכאן. אנחנו חייבים להאחז במה שיש לנו, לשמר הגנה והתקפה. צה"ל חייב להיות נוכח בשטח, להיות יותר התקפי, אפילו יותר ממה שהוא עכשיו. גם במצב הנוכחי כשאנו נכנסים לסוג של פאסיביזם, אנחנו חוטפים - תראה את השנתיים האחרונות".

"בהסתכלות על התהליך זה מאוד ברור. אוסלו הוביל לפיגועים בשטח, מחבלים שהגיעו לערים (מערבית לקו הירוק), וירו על אזרחים, קם צבא של טרור נגדנו. נסיגה חד-צדדית כמו ההתנתקות, הובילה לירי טילים עלינו. ברור לגמרי שבצד השני מחפשים כל הזמן להלחם בנו, והם לא יורדים מהדבר הזה, זה אפילו נראה מחמיר. כאילו שכל פעם שאנחנו מושיטים יד, עוצמת הטרור יותר גרועה מהפעמים הקודמות - זה אומר שהם חפצים במלחמה והביטחון תלוי בנו - עליהם אי אפשר לסמוך. נקודה.

"ישראל צריכה לחשוב אסטרטגית. הביטחון זו שאלה טכנית שמשרתת את האסטרטגיה. בקעת הירדן, והצירים בתוך השומרון שחוצים לעבר הבקעה, לרבות גוש עציון - הנגישות שלנו לפעולה מהירה מול הערים הפלסטיניות, כל אלה חייבים להשאר בידינו. אנחנו מדינה ייחודית באזור ומוקפים בעמים שבטיים של איסלאם אליים. את המרחב האסטרטגי הזה חייבים לשמר, והצבא חייב לבנות תכנית הגנה על כל המרחב הזה, שעליו אי אפשר ליטול שום סיכון: בקעת הירדן, גוש עציון, וכביש 5. אחיזה במרחבים האלה תשמור על ישראל לעתיד."

"אני לא מבין את הצבא שלנו. גל הטרור האחרון (שהתחיל במרץ '22) - הם הרי ידעו מה קורה בשטח ומה מתהווה, ורק אחרי שהתחיל רצף פיגועים בתוך הארץ נזכרו לצאת למבצעים התקפיים. למה הם מחכים? חייב להיות רצף כזה, כל הזמן. הטרור תמיד יהיה קיים, אנחנו צריכים להוריד לו את הראש' כל פעם שהוא צומח. והצבא נראה לי לא שם. כל הזמן במצב של הגנה ונמנע מהתקפה, אני ממש לא מבין למה. ולא משנה איזו ממשלה, זה כל הזמן ככה. יש שם אויב, תילחמו בו."

"לא מבינה את הפחד הזה, אנחנו המדינה הכי חזקה כאן עם צבא חזק מאוד. מי יכול לסכן אותנו באמת? מדינה קיקיונית מפורזת? אין לנו בעיית ביטחון, יש לנו בעיה בראש. היסטוריה טוטאלית על כל פיגוע ומעגל נצחי של 'פעולה ותגובה'. אני לא חושבת שצריך לשנות את המצב, אנחנו צריכים לשפר אותו עוד ועוד, כי הזמן עושה את שלו. אפשר לוותר על מקומות מסויימים בלי שום פחד, כל מה שיחזק את ישראל וימנע פיזור של מאמץ צבאי הוא נכון.

אבל לי ברור שבכל מצב זה"ל יכול להגן על ישראל, וגם אם יוחלט על נסיגות נוספות זה"ל יידע לעשות את זה. אנחנו מספיק חזקים כדי לקחת סיכונים. וגם אם טעינו בעבר, ראינו שאנחנו מסוגלים להתמודד, לרסן את הבעייה ולהמשיך לצמוח".

דין

מהות האחיזה ביהודה ושומרון:

רובם של המרואיינים רואים בשטחי יהודה ושומרון כצורך ביטחוני, מעטים רואים במרחב זה כערך ברמה של שטחי מולדת. דברי המרואיינים מציגים את התזה של שליטה בשטח כ"רע הכרחי" שבלעדיו רמת הביטחון מערבית לקו הירוק תדרדר עד כדי מצב בלתי נסבל. בנוסף, ניכר כי מרבית המרואיינים לא פוסלים ככלל, ואפילו תומכים בויתור על שטחים בהמשך, חלק מתוך צורך לרכז מאמץ צבאי, חלק מתוך אי ההכרה בחשיבות הביטחונית של התיישבויות בודדות, לרבות מאחזים.. השיח נוגע בעיקרו בתפיסה טקטית ואפילו מיקרו טקטית על מה תורם ומה לא תורם בהיבטים הגנתיים. במובנים צבאיים טקטיים, ניתן לפרש זאת בסגנון של שטחי יו"ש כמערך אבטחה, והשטח מערבית לקו הירוק כמרחב ההחזקה והשטחים החיוניים.

גם בטרמינולוגיה צבאית-טקטית ניתן לנוע במרחב האבטחה, ואין צורך להיאחז בחלק מן המקומות, כאשר בשטחי ההחזקה אסור לוותר על מרחבים חיוניים. זוהי תפיסה ביטחונית בסיסית, שאין מאחוריה חשיבה אידאולוגית של ממש. ועם זאת, מרבית המרואיינים ציינו צרכים אסטרטגיים בתוך מרחב יו"ש, שטחים שחיוניים לצורך שליטה בעורקי התנועה המרכזיים, בקעת הירדן, וגוש עציון. מרואיינים אלו סבורים כי מעבר לצורך בשליטה האזורית הזו, ההתיישבות בה היא חיונית, והיקפי המתישבים (גושי ההתיישבות) לא מאפשרים שינוי במרחבים אלו.

ניתן לחלק את המילה "וויתור" לשני היבטים: וויתור על ה"שטחים" (קרי גבולות 67), אינו מקובל על-ידי הרוב, אך וויתור "טקטי" הוא לגיטימי בעיניהם. ניתן לומר בהקשר הזה, שההתנתקות מעזה והבנת הקושי שבפניו התיישבות, נצרבו בתודעה של רבים בהקשריה האפשריים ביו"ש. ניכר שכמעט ואין מישהו שחושב שניתן לסגת ממרחבים בהם התיישבו אלפים, במקומות שבהם קמה חברה של ממש, והקימו תרבות הכוללת גם תעשייה וסחר.

9 העצני-הכהן. ש', 2021, <https://myisrael.org.il/wp-content/uploads/2022/08>, וובר-תכניות-יש-

משמעות הדברים האלה היא שאין בראיית הציבור, ולא קיים תרחיש כזה של נסיגה לגבולות '67 מה שבשנות ה-90 לא היה כל כך ברור.

■ מעמד המתיישבים:

המושג "התנחלויות" הולך ונעלם לטובת המושג "התיישבות" ו-"מתיישבים". ההתנחלויות חלחלו לתוך הקונצנזוס הישראלי, ובדגש על אותם אזורים הקרויים "גושי התיישבות". זו טרמינולוגיה שלא הייתה קיימת עד ניסוחו של מסמך בוש¹⁰, על מעמד גושי ההתיישבות ביו"ש. המתיישבים שבעבר היו שגורים כ"מתנחלים" נתפסים בעיני הרוב כציבור לגיטימי, ונוכח המחשבה שהם ודרך החיים שהם בחרו בה משרתים היגיון ביטחוני, זאת ובצירוף לגלי הטרור בדור האחרון, נותנים למתיישבי יו"ש מעמד ערכי מאוד בולט.

רוב המשיבים יודעים להבחין בין אוכלוסיית מתיישבי יו"ש כ"נורמטיבית" ובין פורעי חוק, תופעה שמיוחסת יותר ל"נוער הגבעות". רוב המשיבים מבינים כי פורעי החוק לא מייצגים את מתיישבי יו"ש, ומכאן שמתיישבים אלו, ככלל, זוכים להערכה בעיני רוב המשיבים. נעדרים מהשיח ביטויים כגון "משיחיים" ו-"הזויים", ביטויים השגורים במדיה אלה עולים רק כציון גישות שנועדו להטיל דופי בהתיישבות כולה.

■ מעמד ירושלים:

רוב המרואיינים מקבלים הסדר מקומי-טקטי במרחב מזרח ירושלים, בדגש על השכונות הערביות, שאינן נתפסות כחלק של ממש מהעיר. רוב המשיבים לא מכירים את השכונות האלה ואף לא ביקרו בהן מעולם. עם זאת, סביב מרחב "האגן הקדוש" הוא הר הבית, הכותל המערבי והעיר העתיקה, ישנו קונצנזוס רחב שמקומות אלה חייבים להישאר בכל מצב בריבונות ישראל. גם מי שתומך בנסיגות למען היפרדות מוחלטת מהפלסטינים, אינו תומך בווייתורים כלשהם במרחב "האגן הקדוש". הגם שחלקם באופן אישי פחות קשורים למקומות אלו, ההבנה כי הם יקרים ערכית לאוכלוסיות אחרות בחברה הישראלית, נותנת הצדקה מלאה לריבונות ישראלית ב"אגן הקדוש".

■ צריבה תודעתית:

לא ניתן להפריז בתיאורי השפעת המציאות שיצרו גלי הטרור מאז הסכמי אוסלו ובעיקר ההתנתקות והאינתיפאדה השנייה. רוב מוחלט מקרב משתתפי מחקר זה סבורים כי פניהם של הפלסטינים הם למלחמה ולא לשלום. סוגייה זו משליכה גם על האמון בצד הישראלי, אשר בתודעתו העמוקה נצרבה חוויה קשה של זוועות טרור על כל מאפייניו ובדגש על אובדן תחושת הביטחון המתבטאת כמעין פוסט-טראומה. ניתן לומר כי פרקטית, אין אמון בצד הפלסטיני, בוודאי לא בדור הנוכחי, או בשנים הקרובות. תובנת ה"אין פרטנר" מצויה בקונצנזוס לפי משתתפי מחקר זה, ולא רק זו, אלא שבעייניהם גם החברה הפלסטינית פנימה, היא חברה אלימה שפניה לטרור ומלחמה.

עם זאת, דווקא הסוגייה של נסיגות טקטיות המצויות בקונצנזוס מפתיעה. מחד גיסא, רוב מוחלט איבד אמון בצד הפלסטיני ומאידך גיסא, רבים תוך המשווייכים לקבוצת הקונצנזוס מקבלים נסיגות בעתיד. הסיבה לכך היא הדרך בה הם רואים את האחיזה בשטחי יו"ש, שהיא כאמור בעלת צורך ביטחוני כך שישוברים אלה מהווים סוג של "שכפ"ן" עבור המרחב שממערב לקו הירוק. תפיסה טקטית זו לוקחת בחשבון סיכונים לשם "ניהול הסכסוך", ואינה תואמת קו אסטרטגי של מניעת מדינה פלסטינית בכל מחיר. באשר לכך, ניתן לומר כי רוב המשתתפים במחקר זה "לא אוהבים" את הרעיון של הקמת מדינה פלסטינית, אך הם יקבלו אותה תחת הגדרות בטחוניות מאוד קשיחות במרחבים שהוזכרו כצרכים חיוניים לשם הגנה.

■ העדר שיח פוליטי:

בולט מאוד העדרו של השיח הפוליטי - אף אחד מן המרואיינים לא דיבר על ממשלה זו או אחרת, או על פוליטיקאי זה או אחר. השיח ברובו היה ענייני אל מול התרחישים שהתהוו במהלך הדור שלאחר הסכמי אוסלו. אירוע הירצחו של ראש הממשלה, יצחק רבין ז"ל, עולה כקו פרשת מים בתהליך שבולכאורה הלכנו רחוק מידי כלפי הפלסטינים, עד כדי ערעור הלכידות והקונצנזוס החברתי ברמה חמורה המסכנת את המדינה. בעוד אחרים סבורים כי רצח רבין הוא הוכחה לכך שאסור למנהיגים לפעול לשינוי מציאות רדיקלי מול הפלסטינים באופן שאינו משלב צדדים נוספים במפה הפוליטית, או מה שקרוי בימינו "הסכמה רחבה".

כך או אחרת, המשתתפים במחקר לא רואים בסוגייה הפלסטינית כעניין פוליטי¹¹, אלא כעניין מהותי שנע בין מלחמת דת, או מלחמה בין לאומים, ובדגש על המושג "מלחמה" או לכל הפחות מאבק דמים. סוגייה זו, שבעבר הייתה נחלתו של ויכוח בין ימין ובין שמאל ואפילו קו מבדיל, ועבה מאוד במערכת הפוליטית, כבר לא נתפסת ככזו¹². ניתן לומר שתהליך אוסלו והאירועים שלאחריו הובילו לכך שרוב גדול בציבור הישראלי, לפי ממצאי מחקר זה, אינו חלוק באופן משמעותי על הסוגייה הפלסטינית.

■ סיכום

ממצאי המחקר מצביעים על מרחב הסכמה נרחב בקרב המשתתפים. חוסר אמון מובהק של ישראלים בצד הפלסטיני, אל מול נכונות לנסיגה טקטית בשטחים. נוסף על כן, מתקיימת ההבנה שגושי ההתיישבות חייבים להישאר בריבונות ישראל, לרבות ירושלים כולל האגן הקדוש. כאשר תפיסה זו נתונה להסכמה משמעותית וחשובה בתוך החברה הישראלית משום שמגמה זו מאפיינת את הדור הזה שחווה את תהליך אוסלו, לפני, תוך כדי ועד ימים אלו ממש.

מכאן שברור כי לתהליך אוסלו הייתה השפעה תודעתית דרמטית ועמוקה על החברה הישראלית, שרובה רואה כיום באחיזה בשטחי יו"ש כצורך ביטחוני מובהק, ובמתיישבים כאוכלוסיה לגיטימית המהווה תשתית חשובה מבחינה ערכית וביטחונית. תפיסה זו מהווה שינוי משמעותי ביחס לעמדות כלפי תהליך שלום עם הפלסטינים בשנות ה-90. ועם זאת, לא ניתן לומר כי הרוב הישראלי מוצא בשטחי יהודה ושומרון צורך אידאולוגי, או חש כלפיהם תחושת שייכות הכוללת זיקה טבעית. זוהי ראייה פונקציונלית של הכרח, שהרבה ממנו נובע מאלמנטים הדומים לפוסט-טראומה, בעקבות פיגועי התופת במרכזי הערים בישראל, ואובדן הביטחון האישי.

על-פי ממצאי מחקר זה, רבים בחברה הישראלית חשים שנכון לוותר בעתיד על שטח, ובמידה ובצד הפלסטיני תקום הנהגה אחראית שתוכיח את עצמה לאורך זמן, נכון יהיה להתקדם איתם בתהליך שאולי שונה בתצורתו ותוכנו, אך במהות, אינם פוסלים זאת,

11 אדם. ר', 2021, <https://www.haaretz.co.il/opinions/2022-11-03/ty-article-opinion/.premi-um/00000184-3da8-ddfc-a3b6-fdfe39570000>

12 ליכטמן. מ', 2013, <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000863635>

לרבות הקמתה של מדינה פלסטינית¹³.

בסיכומם של דברים ניתן לומר שרוב הישראלים לא רואים בשטחי יו"ש כחלק מולדת אלא כצורך פונקציונלי ביטחוני, מהסוג הנדרשלמהלכי פיוס עתידיים. מציאות זו נשענת על תקופה משמעותית שתידרש לבניית "צעדי אמון" אך חשוב להדגיש כי רוב הישראלים מצויים בגישה הזו. ועם זאת, רוב הישראלים לא רואים בשום אופציה וויתור על "גושי התיישבות" - טרמינולוגיה שלא הייתה נהוגה עד תחילת שנות ה-2000 - זהו שינוי משמעותי במעמד ההתיישבויות, שבהן חיים מעל 80 אחוזים ממתיישבי יו"ש, כשעד לפני עשרים שנה לא היו בקונצנזוס, ורמת הלגיטימציה שלהם לא הייתה גבוהה. אין ספק שרוב בחברה הישראלית רואה את ה"מתנחלים" של העבר באור הרבה יותר חיובי דור לאחר החתימה על הסכמי אוסלו.

כורח הפרדה, שעמד בבסיס הרעיון של הסכמי אוסלו, השיג בפועל הפרדה "מנטאלית": רוב מוחלט של הישראלים איבדו אמון בצד הפלסטיני, אותו רוב אינו מצוי ואינו ממשיך להסתובב בשטחים, ולא מעוניין כלל ביחסים עם הצד השני. מאידך, תוצאות הלוואי הביטחוניות הובילו לכך שאזורים מהותיים (גושי התיישבות) הפכו לצורך חיוניובהינתן שבצד הפלסטיני וויתור על מרחבים אלה אינו בר הסכמה - עבורם שאיפת העבר להתכנס ל גבולות '67' למעשה לא תתגשם.

¹³ Itsik, R., 2020. Compulsory military service as a social integrator. *Security and Defence Quarterly*.

שברי אוסלו - זיכרונותיו של אדריכל ההסכמים הפלסטיני

סא"ל במיל' ברוך ידיד

■ כללי

מחמד קריע, הידוע גם בשם אבו עלאא', מדינאי ואיש ציבור אשר שימש גם כראש הרשות הפלסטינית, היה אדריכל הסכמי אוסלו מן הצד הפלסטיני. לפני כמספר חודשים, בהיותו בן 86, מת קריע כתוצאה מזיהום בדמו. האנשים הקרובים ביותר אליו מתארים ש"היה צלול עד יומו האחרון".

אבו עלאא' כתב ספרים רבים בימי חייו ורבים מהם אף התפרסמו, אך ספרי זיכרונותיו האישיים טרם ראו אור. במגירותיו, בביתו שבאבו דיס, סמוך מאוד לבניין המועצה המחוקקת הפלסטינית, שנשאר מיותר והועבר לרשות אוניברסיטת "אל קודס", נמצאים תשעה ספרים נוספים שכתב על פת"ח ועוד ספר אחד בודד על חייו האישיים. כל אלה גם הם, טרם הוצאו לאור.

סמוך למותו, פגשתי את האנשים המקורבים ביותר אליו, את אלו שליוו אותו במשך עשרות שנים. שמעתי מהם שורת גילויים ארוכה ומפתיעה המתארת מנהיגים ישראליים ופלסטינים, ואופן פועלם בציוני הדרך בהסכמי אוסלו ועוד.

מקורביו - אנשי סודו של עלאא' - סרבו ועודם מסרבים לפתוח את ספרי הזיכרונות שכתב, אך רומזים כי הגילויים שאציג כאן הינם חלק גדול ומייצג ממסלול חייו וממסעו - מאוסלו לרמאללה ולאבו דיס. חשוב לציין שחלק מן התיאורים והסיפורים שנכתבו במאמר זה כבר התפרסמו באופנים שונים בעבר וייתכן שהם יפריכו או יאשררו פרסומים קודמים. על-כן, יש לראות בתיאורים העולים כאן כעדות אותנטית אך לא רשמית, מפיהם של האנשים שהיו המקורבים ביותר לאבו עלאא'.

ההנהגה הישראלית וההסכמים

הסכמי אוסלו, נולדו ב"פגישה אקדמית", בין ד"ר יאיר הירשפלד לבין אבו עלאא'. הפגישה התרחשה בשולי ישיבות ועדת ההיגוי למשא ומתן הרב-צדדי כאשר אבו עלאא' עמד בראש

המשלחת הפלסטינית ובסיוע נציג אש"פ בלונדון. פיצל חוסייני ששהה באוריינט האוס בירושלים, סייע לארגן פגישה זו.

הסכם העקרונות, המוכר גם בשם "הסכמי אוסלו", הוא למעשה סדרת הסכמים אשר נחתמו בין ישראל לבין אש"פ, כחלק מתהליך השלום. ההסכמים נועדו לגבש פתרון קבע ולקדם הכרה הדדית בין ישראל לאש"פ - נציג העם הפלסטיני.

עוד בשלבים הראשונים של המגעים הסודיים בין ישראל לאש"פ, ביקש אבו עלאא' מהירשפלד, לדבר בסמכות וברשות ולהשיג הסכמה מצד גורמים רשמיים ומוסמכים בישראל. על פי עדותם של מקורבי אבו עלאא' - באותה העת, אורי סביר - מנכ"ל משרד החוץ דאז, השתלב בתהליך השיחות. סגן שר החוץ יוסי ביילין, היה אף הוא שותף. שמעון פרס שתפקד כשר החוץ, נחשף לקיום המגעים בשלבים מאוחרים יותר ואילו יצחק רבין, ראש הממשלה, היה שותף לשיחות רק כאשר כבר הבשילו.

יאסר ערפאת, ראש הארגון לשחרור פלסטין ויו"ר הרשות הפלסטינית דאז, פגש מספר ראשי הממשלה מאז תחילת תהליך אוסלו, בהם רבין, נתניהו, ברק ושרון. אבו מאזן, שבא אחריו, פגש את שרון, ברק, אולמרט ונתניהו.

אבו עלאא מתאר בספרי הזיכרונות שלו את פניה של המנהיגות הישראלית ומעשייה של יצחק רבין ז"ל, שמעון פרס ז"ל אהוד אולמרט, אריאל שרון ז"ל, אהוד ברק ובנימין נתניהו בתהליך הסכמי אוסלו.

■ יצחק רבין ז"ל

במרוצת השנים העידו כמה ישראלים, שהיו מקורבים לראש הממשלה יצחק רבין, כי "שקל בדעתו לסגת מהסכמי אוסלו, כאשר התברר לו טיבה של הרשות הפלסטינית ומסיבות שונות נוספות". אבו עלאא' אמר לאנשיו, כי "מעולם לא נתקל בסימן שכזה ומעולם לא עלתה בראשו המחשבה שרבין מבקש לסגת מההסכמים".

ב-6 באוקטובר 1993, נפגשו רבין וערפאת בקהיר. רבין, ביקש מיו"ר אש"פ להאיץ את הקמת הצוותים לקידום המו"מ, אולם גם במהלך השבועות שלאחר החתימה לא חלה התקדמות. ערפאת ביקש מחוות אשר עיקרן היה החזרת המגורשים הפלסטינים ושחרורי אסירים. ואילו רבין, משום שביקש לקדם את הצוותים למשא ומתן - הסכים למחווה. בשלב זה, דרש יו"ר אש"פ מישראל לשחרר אסירים, לרבות פעילי חמאס, בכדי להפריד בין גורמים

מתונים לבין גורמים קיצוניים בארגון.

ב-13 באוקטובר, פתחה ועדת הקישור המשותפת את דיוניה בקהיר, בראשות פרס ואבו מאזן. סדר היום היה גדוש וכלל לוח זמנים לנסיגה ישראלית מאזורי עזה ויריחו, הקמת משטרה פלסטינית, הסכמה על מעבר בטוח ועוד. השיחות נמשכו ואבו עלא' טען שבאחת הפגישות המוקדמות בין יצחק רבין לערפאת, בשנת 1994, במחסום ארז, התחייב רבין להקיף את כל ההתנחלויות הישראליות בגדר, בכדי להבטיח שלא יתרחבו ולא יתפשטו מעבר למצבם הקיים.

■ שמעון פרס ז"ל

בחדשים פברואר ומארס 1996, בעת כהונת שמעון פרס כראש הממשלה, זמן קצר לאחר חיסול "המהנדס" - יחיא עיאש, החל גל פיגועי התאבדות בישראל. ביום 25 בפברואר, אירע פיגוע התאבדות בצומת אשקלון שהביא לרציחתה של חיילת צה"ל. למחרת היום, אירע פיגוע דריסה בצומת הגבעה הצרפתית בירושלים, בו נרצחה ישראלית. ובתאריך ה-3 במארס 1996, אירע הפיגוע השני כשפוצצו קו אוטובוס 18 בירושלים, ובו נרצחו 19 ישראלים. גל הטרור נמשך ובתאריך ה-4 במארס 1996, התבצע פיגוע טרור רצחני נוסף בדיזנגוף סנטר בתל אביב, אשר גבה את חייהם של 13 ישראלים.

עפ"י זיכרונותיו של אבו עלא', התחנן שמעון פרס בפני ערפאת, "עצרו את טרור החמאס, אני עומד להתמודד בבחירות מכריעות מול נתניהו, הפיגועים יפגעו בסיכויים שלי".

■ אהוד אולמרט

אבו עלא' האמין שאהוד ברק ובנימין נתניהו היו רחוקים מאוד מקבלת הסכמי אוסלו כלשונם. לעומתם, אהוד אולמרט, שאף בכל מאודו להיכנס לספרי ההיסטוריה כפורץ דרך בסכסוך הישראלי פלסטיני ולשם כך, הפגין כלפי אבו מאזן נדיבות מדינית רבה מאוד ואף מפתיעה גם בעיני אבו עלא'.

ועידת אנאפוליס, הייתה הראשונה והמשמעותית ביותר מאז נכשלה פסגת קמפ דייוויד בשנת 2000 ומאז פריצת האינתיפאדה השנייה. היא נערכה בין התאריכים 27-28 בנובמבר בשנת 2007, באקדמיה הימית באנאפוליס שבמדינת מרילנד. ומטרתה הייתה לקיים הסדר קבע בין ישראל ובין אש"פ והרשות הפלסטינית. שותפי הוועידה היו ישראל, אש"פ,

הקוורטט, האיחוד האירופי והמארכת - ארה"ב. בראש המשלחת הישראלית עמדו ראש ממשלת ישראל אהוד אולמרט ושרת החוץ ציפי לבני, ובראש המשלחת הפלסטינית עמדו נשיא הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס, וראש ממשלתו סלאם פיאד.

ישראל והרש"פ התחייבו: "אנו מביעים את נחישותנו להביא קץ לשפיכות הדמים, לסבל ולעשורים של סכסוך בין העמים שלנו, ולצעוד אל עידן של שלום המבוסס על חופש, על ביטחון, על צדק, על יושרה ותוך הערכה והכרה הדדית, כדי לקדם תרבות של שלום ואי-אלימות ולהתעמת בחזית מול הטרור. ועל כך אנו מתחייבים, בהמשך למטרה של שתי מדינות - ישראלית ופלסטינית - שחיות זו בצד זו בשלום ובביטחון. אנו מסכימים להשיק מיידית מתוך רצון טוב, משא ומתן בילטרלי, במטרה להגיע להסכם שלום תוך קיום משא ומתן מתמשך בו נפעל בנחישות כדי להגיע לכלל הסכם לפני סוף 2008".

מזיכרונותיו של אבו עלאא' עלה כי "אולמרט השתלט למעשה על המשא ומתן מול אבו מאזן בזמן שציפי לבני - שרת החוץ דאז כבר התקדמה מאוד במגעים עם הפלסטינים". אבו עלאא' כתב ש"אולמרט לא הצליח להסתיר, אפילו מהפלסטינים, את רצונו לעקוף את המסלול אותו הובילה לבני ולהתייבב בראש ההנהגה הישראלית כפורץ דרך בתהליך המדיני. הנהגה הפלסטינית הבינה כי ניתן יהיה לתמרן את הצד הישראלי כרצונה." עוד הוסיף וכתב אבו עלאא' על אולמרט ש"בכל זאת, לא הצליח אולמרט לגלות אומץ לב ובסופו של התהליך הכריעו אותו חולשתו וחוסר אומץ הלב, ולא פרשיות השחיתות בהן הסתבך."

■ אריאל שרון ז"ל

רבים בהנהגה הפלסטינית ראו באריאל שרון את המנהיג הישראלי הגדול ביותר מאז בן גוריון, מנהיג שמסוגל להיזז הרים, אדם בעל חזון ויכולת קבלת החלטות והכרעה, מנהיג שהוכיח פעם אחר פעם יכולת מנהיגות מרשימה - בניגוד למנהיגים אחרים בישראל שעסקו במשא ומתן מול הפלסטינים.

בכתבי הזיכרונות של אבו עלאא' ומפינם של מקורביו, עלה יחסו של אריאל שרון כש"הפגין נימוס רב כלפי הפלסטינים, התנהג באופן מכובד והיה אפילו בישן מצד אחד ואיכר קשוח מצד שני אבל תמיד הצליח להרשים את הסובבים אותו."

לעומת אריק שרון, אהוד ברק תואר כאדם קר ומתנשא. אין ספק כי תכונות האופי שלו השפיעו על המגעים עם הפלסטינים ובעיקר כאשר נדרשו ברק וערפאת להכריע בקמפ דייויד, לכאן או לכאן. מכתבי הזיכרונות של עלאא' תוארו שלוש פעמים בהן התארח ערפאת אצל אהוד ברק בביתו שבכוכב יאיר. בשני הביקורים הראשונים, לא טרח ברק ללוות את ערפאת למסוק, "אבל בפעם השלישית, לאחר שמקורביו העירו לו על חוסר הנימוס, ליווה ברק את ערפאת עד למסוק והתאמץ להפגין כבוד ונימוסים."

אבו עלאא' ראה בכך הצגת כבוד מזויפת ובהמשך כאשר התעקש ברק לדחוף את ערפאת אל הצריף בקמפ דייויד, לא התרשם אבו עלאא' מן המחווה וידע שאהוד ברק, איננו מתכוון להתקדם בתהליך.

ועידת קמפ דייויד לשלום אשר נערכה בחודש יולי 2000, בקמפ דייויד שבמרילנד, בראשותם של נשיא ארה"ב ביל קלינטון, ראש ממשלת ישראל אהוד ברק ויו"ר הרש"פ יאסר ערפאת - נכשלה וגררה את אינתיפאדת אל אקצא' - אבו עלאא' חזה את כישלונה מראש.

קריע השתתף בשיחות בקמפ דייויד בשנת 2000 לקראת הוועידה. בישראל ובגיבוי הגרסה האמריקאית, סברו כי הוא היה גורם שלילי בדיונים ונמנע מהעלאת הצעות לפשרה. לעומת זאת, מבחינת הצד הפלשטיני, אבו עלאא' היווה גורם חיובי בשיחות התהליך של הסכמי אוסלו באופן מובהק, עד כדי כך שהיו ישראלים שחשבו שקריע יוכל למתן את יאסר ערפאת.

הפלסטינים תבעו ריבונות מלאה על כל שטחי יהודה ושומרון ורצועת עזה. בתחילה, הציג ברק שטח של 73% משטחי הגדה המערבית ואת כל רצועת עזה כאשר בתוך 25-10 שנים, אמור היה האזור הפלסטיני להתרחב עד לשטח של כ-90-94 אחוזים, לרבות העיר ירושלים. סלע המחלוקת העיקרי היה הוויכוח על מעמדה של ירושלים, אף שבדיונים אלו יצר ברק את תקדים ההסכמה הישראלית לחלוקתה בכך שהתווה כי ישראל תספח אליה את גושי ההתיישבות כגון מעלה אדומים, גבעת זאב וגוש עציון ותוותר על כפרים שסופחו לירושלים אחרי שנת 1967. אבו מאזן דרש בשם הרשות הפלסטינית את שטחה של כל מזרח העיר ירושלים.

בעקבות כישלון הוועידה, כך עולה מזיכרונותיו של קריע, ניסה שמעון פרס להציל את המו"מ בכל דרך. שמעון פרס סלד מהתנהגותו ומעמדותיו של אהוד ברק בפגישות בקמפ דייויד ובעיקר משום שלא פגש את ערפאת ביחידות ולו פעם אחת. מקורביו עלאא' מתארים את דברי פרס לאבו עלאא' כי אהוד ברק לא התכוון ממילא להתקדם וכי אם הדבר היה תלוי

בו (בפרס) "היה ישן עם ערפאת בצריף בקמפ דיוויד עד אשר היו השניים יוצאים משם יחד עם הסכם חתום".

■ בנימין נתניהו

במערכת הבחירות שהתנהלה בשנת 1996, נבחר בנימין נתניהו. נתניהו שב והצהיר מיום השבעתו כי ישראל תכבד את ההסכמים שהיא חתומה עליהם אולם התנה זאת ב"עקרון ההדדיות". השנה הראשונה לכהונתו של נתניהו התאפיינה בהסלמה ביחסים בין ישראל לפלסטינים ובראשה פתיחת מנהרות הכותל שהביאה למהומות קשות בהן נהרגו 17 חיילי צה"ל.

אבו עלאא' התרשם שרבים מן המנהיגים הישראלים "רצו לגזור את הסרט" בסופו של תהליך אוסלו, ואולמרט מעל כולם. אהוד ברק הציב תנאים בלתי אפשריים כבר מהשלב הראשון, ואילו בנימין נתניהו הביע התנגדות עקרונית נחרצת לכל התקדמות, יותר מכל מנהיג ישראלי אחר.

הסכם חברון, שנערך כהסכם נלווה להסכם אוסלו ב, נחתם בין ישראל לרשות הפלסטינית ביום ה-15 בינואר 1997, כשלב ביניים נוסף. מטרתו היתה היערכות ופריסה של צה"ל מחדש בחברון וכך התבצע כאשר צה"ל נפרס, תוך חלוקתה לשני אזורים: אחד (H1) עבר לשליטה פלסטינית מלאה והאזור שני (H2) שבו היישוב היהודי, נשאר בשליטת צה"ל.

אבו עלאא' סיפר שנתניהו הצליח ליצור סדק משמעותי ופריצה בהסכמי אוסלו, כאשר השתתף בהסכמי חברון מול ערפאת בשנת 1997. אבו עלאא' ראה בכך תקדים מסוכן מאוד וכבר אז היה מודאג מאוד מנתניהו ותיאר אותו כמנהיג ערמומי. לעומת זאת, עורך דין מולכו, מקורבו של נתניהו, הרשים מאוד את אבו עלאא' ובין השניים נרקמו יחסי ידידות.

ההנהגה הפלסטינית

■ יאסר ערפאת

אבו עלאא' הפך לאדריכל הסכמי אוסלו כבסיס לפתרון היסטורי לסכסוך הישראלי פלסטיני, משום שצבר מעמד בינלאומי מכובד. יאסר ערפאת שהבין זאת קינא בו אך בכל זאת נהג בו בכבוד וזאת משום שאבו עלאא' עצמו נזהר בכבודו של ערפאת. כך ערפאת העניק לאבו עלאא' גיבוי מלא כבר בשלבים הראשונים של השיחות מול ישראל, עוד כאשר פגש את יאיר הירשפלד ואת רון פונדק. "ערפאת ידע כל צעד ולכן סמך על אבו עלאא'", אמרו מקורביו של האחרון.

אבו עלאא' מצידו הקפיד לוודא שערפאת ואבו מאזן יודעים על כל מהלך ועל כל פגישה עם הצד הישראלי. כך תיארו מקורביו אבו עלאא' "בצד הפלסטיני הקפיד אבו עלאא' לעדכן את מנהיגו, מה שלא קרה בצד הישראלי עד לשלבים מאוחרים".

■ אבו מאזן

גורמים פלסטינים איתם שוחחתי על הדברים שעלו מספרי הזיכרונות של אבו עלאא' סיפרו שאבו מאזן ניצל את היקלעות המו"מ המדיני למבוי סתום מול ממשלות הימין, בכדי להצטייר כמי שמוסיף להיאבק לחידושו. אלא שבפועל, הוא מעדיף, גם כיום, את המצב הקיים ואת המשך המבוי הסתום, משום שפריצת דרך תאלץ אותו לקבל החלטות קשות שהוא איננו מסוגל להן.

אלו הוסיפו כי אבו עלאא' חשד שאבו מאזן מנסה לשכתב את ההיסטוריה כדי שזו תזכור אותו כשותף לתכנון ההסכמים והפתרונות, אף שבפועל, לא השיב אפילו פעם אחת לפקסים שקיבל מאבו עלאא', גם לא לאלו שנשלחו מהבקתה באוסלו.

עוד לדבריהם: "אבו מאזן קינא באבו עלאא' ובמשך שנים ניסה להירשם כאחד מאדריכלי אוסלו, אלא שהוא ידע שמשמכים שהחזיק אבו עלאא' יעידו על כך שלאבו מאזן לא הייתה השפעה על ההסכמים שנחתמו עם ישראל, ולכן הם בטוחים שאבו מאזן לא יאפשר לפרסם את זיכרונותיו של אבו עלאא'".

לדבריהם של אלו שהיו שם, במשך שבע שנים פעל אבו עלאא' בכדי לשכנע את ערפאת בצורך להכיר בישראל. אך רק בשלבים האחרונים "נלחץ" אבו מאזן, והוא דיבר גם על לבו

של ערפאת בעניין זה. אבו עלאא' כעס על מהלכיו המזויפים של אבו מאזן ואמר כי הוא מנסה ליהנות מהפירות לבדו, כדי שיהיה ראוי להיות זה שיירשם בהיסטוריה כפורץ דרך, אף שבפועל עשה ויתורים כואבים לטובת ישראל.

משורת עדויות ששמעתי, עולה כי לא רק אבו עלאא' אלא גם ערפאת חשד באבו מאזן בשלביהם הראשונים של הסכמי אוסלו, משום שהוא נעלם פעם אחר פעם לרוסיה ושהה שם חודשים. "אבו עלאא' לא העריך את אבו מאזן, וזה אנדרסטייטמנט", אמרו לי גורמים פלסטינים. "הוא וחזר שוב ושוב על כך שאבו מאזן לא רוצה להתקדם בתהליך המדיני, אבל יותר מכך, איננו מסוגל לעשות זאת, מכיוון שאין לו אומץ ותכונות מנהיגות הדרושות, ולכן נחשב רחוק מלהיות יורשו של ערפאת והתגלה כמנהיג כושל חיוור." עוד הוסיפו ואמרו ש"בשנים האחרונות מתח אבו עלאא' ביקורת על אבו מאזן כמי שהרס את תשתיות המדינה הפלסטינית שבדרך."

ובחזרה לספרי הזיכרונות. מקורבי אבו עלאא' מספרים שהוא עבד קשה מאוד בכדי להביא להסכם מלא והיה מוכן לפשרה כואבת מאוד, שתביא בסופו של דבר לשלום מלא ולקץ הסכסוך. "אבו עלאא' פעל כבר בתוניס: בנה את מוסדות המדינה הפלסטינית העתידית, הקיף את עצמו במנהיגים פלסטינים ראויים ושיתף אותם במהלכים ולכן נהנה מיחסים טובים עם נביל שעת', חסן עצפור, נביל עמר ויאסר עבד רבו.

ציוני דרך בתהליך המדיני

■ המאבק המזוין

בישראל מתווכחים וחלוקים עד היום בשאלה האם פנה ערפאת לאינתיפאדה השנייה מתוך כוונת מכוון ומתוך החלטה לחדש את המאבק המזוין בישראל, או שבסך הכל נקלע לנסיבות אשר הביאו אותו לחדש את המאבק (בעיקר לאחר כישלון פסגת קמפ דייוויד והערכתנו: שישראל איננה מתכוונת לסגת משטחי הגדה וממזרח ירושלים וכן גם לא לאפשר הקמתה של מדינה פלסטינית בגבולות '67).

מקורביו של ערפאת טוענים כי אישים פלסטינים, שחששו מתוצאות המאבק המזוין, העבירו לערפאת מסרים ברורים כבר בשבוע הראשון לאינתיפאדה, בהם דרשו לחדול משיטות המאבק המזוין. לאור השאלות שהצגתי בהתאם לזיכרונות שעולים מספרי אבו עלאא' השיבו: ש"מנהיגים אחדים שוחחו על ליבו של מרוואן ברגותי - מנהיג פת"ח הקרוב

ביותר לערפאת באותה תקופה, ודרשו ממנו להפסיק לאלתר את כל הפיגועים נגד ישראל. פעמים אחדות אמר ברגותי שערפאת הוא שדרש ממנו לפעול נגד ישראל באמצעים מזויינים.

■ הכישלון של ארה"ב

מקורבי אבו עלאא' סבורים כי בראש ובראשונה, הייתה זו הטעות האמריקאית או כלשונם הטיפשות הדיפלומטית, גרמה לערפאת לפעול לחידוש המאבק המזוין. לדבריהם טיפשות זו היא שכפתה על הפלסטינים ועל ערפאת בראשם, לפגוש את אהוד ברק בקמפ דייויד, על-אף שידעו שהפלסטינים אינם מוכנים לצעדים מדיניים נוספים בשל פערים גדולים בינם לבין ישראל ומשום שאינם מאפשרים קבלת החלטות גורליות. לעומתם, היו גורמים פלסטינים שאמרו לי, "ערפאת לא יכול היה להציג דבר שיביא לפריצת דרך".

מספרי הזיכרונות עולה כי אבו עלאא' ניסה פעם אחר פעם למנוע את הפגישה בקמפ דייויד, למרות שכבר קודם לכן הגיעו צוותים ישראלים ופלסטינים לשורה של הסכמות ובהן, למשל, ההכרה בגבול ירדן כגבול המזרחי העתידי של המדינה הפלסטינית.

אבו עלאא' הביע את כעסו הרב על האמריקאים ובעיקר על הנשיא ביל קלינטון, שהתעלם מאזהרותיו וקבע בשלב מסוים ש"היה צריך לעזוב את הישראלים והפלסטינים לנהל משא ומתן ישיר ללא תיווך אמריקאי, משום שהאמריקאים נוטים פעמים רבות שלא להכיר את המציאות".

במשך חודשים ארוכים נהגו אבו עלאא' והנציגים הפלסטינים והישראלים, להסתיר מסמכים מעיניו של דניס רוס משום שלא סמכו עליו. את התוצאה ראה אבו עלאא' בדמות כישלון השיחות בקמפ דייויד, שהביאו לפריצת האינתיפאדה השנייה.

אבו עלאא' סבר כי אהוד ברק לעומת קלינטון, לא לקה "בטיפשות מדינית" והופיע בקמפ דייויד בשנת 2000 בעיקר בכדי להביך את ערפאת ובכדי להוכיח שאין בכוונתו להגיע להסכמים ולכן ביקש לחשוף אותו מול כל העולם ואף הצליח בכך. "היה ברור לברק, שערפאת איננו מסוגל ללכת עד כדי סיום הסכסוך מול ישראל, אך בכך גזר ברק על ערפאת ועל ישראל ללכת לעימות דמים ממושך באינתיפאדה השנייה" אמר אבו עלאא'. לא זו אף זו, אבו עלאא' האמין שרצח רבין והופעתו של חמאס הם שעצרו למעשה את תנופתו של הסכם אוסלו, עד עצם היום הזה.

■ הסכמות מתקדמות

עד שהחל נתניהו לשמש כראש ממשלה, היה ברור לישראלים ולפלסטינים שקו המינימום של ההסכמות הוא הקמת מדינה פלסטינית על 22% משטחי "פלסטין ההיסטורית". כלומר, מדינה פלסטינית בגבולות 67 אשר בירתה מזרח ירושלים, אף שירושלים עצמה דרשה הסכמים נפרדים.

■ הנסיגה מעזה והסכם חברון

בשנת 2005, סירב אבו עלאא' לתאם את ההתנתקות הישראלית מרצועת עזה וזאת למרות שהאמריקאים ובראשם קונדוליסה רייס, לחצו עליו פעם אחר פעם לתאם את נסיגת צה"ל מהרצועה. אבו עלאא' סירב משום שראה בכל תיאום סכנה, שכן אריק שרון עלול היה לגבות מהפלסטינים מחיר כבד על הנסיגה מעזה בדמות פשרה משמעותית ביהודה ושומרון.

עוד קודם לכן, בשנת 1997, התנגד אבו עלאא' להסכם חברון, שנחתם בין בנימין נתניהו לבין יאסר ערפאת. אבו עלאא' הבין שנתניהו ביקש ליצור תקדים מסוכן בדמות פתיחתם של הסכמי אוסלו שהסכם חברון איננו חלק מהם וחתימה עליו היא תקדים מסוכן. עוד אז סבר אבו עלאא' שנתניהו מגלה פיקחות מדינית מסוכנת לפלסטינים.

■ הרש"פ - סוס טרויאני?

כאשר נכנס יאסר ערפאת ליריחו בשנת 1994, הוא פגש עשרות פעילי פת"ח וחזית עממית אשר הטיחו בו שאלות קשות לאור ההכרה בישראל, חתימת ההסכמים והפשרה המדינית. בתשובה ענה להם ערפאת ש"הרשות הפלסטינית תהיה "סולטא מחארבה" - "רשות לוחמת".

אבו עלאא' היה משוכנע שדבריו של ערפאת אינם מהווים הוכחה לכך שערפאת ראה ברשות הפלסטינית סוס טרויאני, אלא, שערפאת ביקש להשתיק את קולות הביקורת שעלו מצד פעילי השטח של הארגונים הפלסטינים. לכן הוסיף ערפאת ואמר באותה פגישה לצעירים ביריחו "זוהי הפעם הראשונה בהיסטוריה שהפלסטינים משנים כיוון. לא עוד פלסטינים שמגורשים משטחי פלסטין החוצה, אלא פלסטינים שמגיעים מחוץ לארץ אל תוך שטחי פלסטין".

בדיעבד, אילו יכול היה אבו עלאא', הוא היה קובע מנגנוני בוררות מדינית משוכללים בכל הסכמי אוסלו והמסמכים השונים. משום ששנים לאחר מכן, כאשר עלה בנימין נתניהו לשלטון בישראל, אבו עלאא' הבין, שהפלסטינים שרקמו את הסכמי אוסלו סמכו על עמיתיהם הישראלים ולהיפך ובכל התהליך לא יצרו אף לא מנגנון בוררות אחד.

30 שנה לאוסלו - ההתיישבות וגידול האוכלוסייה היהודית ביהודה ושומרון

לילך אשתר

■ 30 שנה לאוסלו - האם הכבישים העוקפים שנולדו בעקבות הסכם אוסלו, הם המחולל הגדול לגידול האוכלוסייה ביהודה ושומרון?

עם חתימת הסכם אוסלו בשנת 1993 התגוררו בישראל 116,500 איש, על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ב-2003 במלאת עשור להסכם אוסלו, חיו בישראל, על פי נתוני משרד הפנים, 231,400 יהודים. נכון לינואר 2023 מתגוררים ביהודה, שומרון ובקעת הירדן כחצי מיליון תושבים בכ-150 יישובים. בחישוב גס, האוכלוסייה ביהודה ושומרון, הכפילה את עצמה כל עשור, כאשר בעשור האחרון חלה האטה מסויימת. זאת במקביל לעליות וירידות בפיגועי טרור, התנתקות, תחת ממשל צבאי - מנהל אזרחי ופרקי הקפאת בנייה מדי פעם. יובהר, כי ההסכם אינו מטיל מגבלות על מספר המתישבים הישראלים ועל היקף ההתיישבות ורואה בנושא ההתיישבות סוגיה לדיון במסגרת המו"מ על הסדר הקבע.

לפי תפיסת ממשלת רבין. הסכם אוסלו היה אמור להיות החלק הראשון מסדרת הסכמים, העתידים לסיים את הסכסוך הפלסטיני-ישראלי. בקרב המתישבים ביהודה ושומרון, רווחה הדעה שהסכם זה, כראשון מבין ההסכמים העתידים, שתכליתם לעצור את מפעל ההתיישבות, ולהחזיר את ישראל לגבולות 1967. כדי למנוע זאת, הגבירו מנהיגי ההתיישבות את מאמצייהם לעודד קליטה מהירה של מתישבים חדשים ולהקמת יישובים חדשים. בפועל, בעת חתימת הסכם אוסלו, התלכדו מספר גורמים שסייעו להתיישבות, באופן מתוכנן, אך אולי בלתי צפוי מבחינת העיתוי והעוצמה, להגדיל את אוכלוסייתה באופן משמעותי. במבט לאחור, ניתן לומר, שסלילת מערכת תחבורה מיהודה ושומרון למרכזי התעסוקה בארץ, הייתה הגורם המרכזי שאפשר את גידול האוכלוסייה, ומשמש עד היום כגורם המשמעותי ביותר להתפתחות ההגירה החיובית לאזורים אלו.

לא מן הנסתר הוא שממשלת רבין, במקביל לחתימת הסכם אוסלו, מיקדה את תשומת לבה בסלילת כבישים עוקפים ביהודה ושומרון. הגדרת כביש עוקף, התייחסה לעקיפת הערים והכפרים שהפכו לשטח A. הכביש העוקף, שהפך לשם קוד לסלילת כבישים ביהודה ושומרון, נועד לממש את הבטחת רבין אז, למתיישרים, שלצד ההסכם, ביטחונם ישמר, וכך גם שגרת חייהם. סלילת כבישים אלו לא נועדה למנוע פיגועים, אלא בעיקר ליצור רצף בין הישובים היהודים, שהדרכים ביניהם עברו בישובים ערבים.

בשנת 1994, חצי שנה לערך לאחר חתימת ההסכם, החל גל הפיגועים הגדול. גל פיגועים שישראל לא הכירה. מטענים באוטובוסים הפכו לאופן הפעולה המרכזי לפיגועי הטרור הפלסטיני שהגיע מהשטחים. פיגועים אלו התבצעו בתחומי הקו הירוק בשטח ישראל וזעזעו את תושבי ישראל, בשל מספר הנפגעים הרב. באפריל התרחש הפיגוע בתל אביב, בדיזנגוף, שבו, 22 איש נרצחו בהתפוצצות באוטובוס בקו 5. זהו היה הפיגוע הראשון שהביא את הטרור ללב הישראליות. הוא לא היה האחרון, עוד באותו שנה, ספגה ישראל פיגועים דומים, ביניהם הפיגוע בעפולה עם 9 נרצחים, והפיגוע בחדרה עם 5 נרצחים ישראלים. בתקופה זו, המשיכה ממשלת ישראל, בסלילת כבישים עוקפים, אף שהצורך הביטחוני לא היה אקוטי, מאחר והטרור התמקד בתוך ישראל, אלא מתוך הרצון לממש את הסכמי אוסלו.

ע"פ השנתון הסטטיסטי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה¹, בשנת 1992, סלילת הכבישים היתה פי כמעט שישה מאשר בשנת 1993, ופי 9 מאשר בשנה הקודמת. בשנת 1994 חלה עליה בכמות הכבישים הסלולים לעומת 1993. במספרים פשוטים, בשנת 1992, הסתיימה סלילתם של כ-40 קילומטר כביש, בעוד בשנת 1994 הסתיימה סלילת של רק כ-14 קילומטר של כבישים. למעשה, ניתן לראות, שהתנופה הגדולה לסלילת הכבישים היתה כבר בשנת 1992, קודמת להסכם אוסלו. זו הייתה ממשלתו של יצחק שמיר, שהסתיימה ביולי 1992, שהכינה, ללא ידיעתה את התשתית התחבורתית להסכמי אוסלו. יש טעונונים שהמניע העיקרי לסלילת הכבישים העוקפים הייתה האינתיפאדה הראשונה, שערערה את הביטחון בצירי אי"ש, כאשר אוסלו יצר תמריץ להאצה נוספת של המגמה.

1 יוהדה, שומרון וחבל עזה - שנתון סטטיסטי לישראל - 1996 מספר 47

אך הסיפור האמיתי מצוי להערכתך בהבנה של אריאל שרון במסגרת כהונתו כשר הבינוי והשיכון, שהתחבורה באי"ש איננה חשובה רק לבטיחות של המתיישבים, אלא גם להבטחת האחיזה של ישראל בקרקע. שרון דורש ומקבל תחת חסותו את מע"צ, ונכנס למבצע תכנון כבישים שלא היה כדוגמתו ביהודה ושומרון. במסגרת מבצע זה, הוא מוציא את תכנון הכבישים אל מחוץ למשרד, ויוצר מערכת עוקפת מע"צ בכדי לזרז את תכנון הכבישים ואישורם. ממשלת רבין למעשה מאמצת את התוכניות שכבר אושרו משלימה פרויקטים שכבר החלו, ואפילו מתכננת כבישים חדשים על גבי אותה פלטפורמה של ממשלת שמיר. הבנייה המהירה והעובדה שכבישים מסוימים כבר היו קיימים תרמו באופן ישיר לגידול המהיר של האוכלוסייה עוד באותן שנים.

ניתן לראות, שבמלאת שנתיים לממשלת רבין, תוך כדי מימוש הסכם אוסלו, מספר תושבי יש"ע גדל בכ-30 אלף איש. 12 אלף מתוכם עברו להתגורר ביש"ע אחרי הסכם אוסלו. העיר אריאל רשמה בתקופה זו, גידול של 38.5 אחוזים. אפרת גדלה בכ-45 אחוזים. מועצה אזורית מטה בנימין גדלה מ-14,887 איש. ב-30 ביוני 1992, ל-21,803 אנשים ביוני 1994, גידול של 46 וחצי אחוזים. מועצה אזורית שומרון גדלה בתקופה זו ב-27 אחוזים, סך כל הגידול של אוכלוסיית יש"ע בשנתיים הראשונות שאחרי הקמת ממשלת רבין, עמד על 31 אחוזים. למעשה, קצב גידול האוכלוסייה היהודית ביהודה ושומרון, היה גבוה פי שלושה מקצב הגידול של אוכלוסיית ישראל בשנים 2003-1999.

הגידול המשמעותי נעשה באותם ישובים שהמרחק ביניהם לבין מקורות התעסוקה הגדולים בישראל היו הקצר ביותר. מה שאפשר את היכולת להעביר את המשפחה לאזור מגורים חדש, בלי להעביר את מקום העבודה. ניתן לראות גם היום, שהביקוש לנדל"ן ביהודה ושומרון ובקעת הירדן, אינו נגזרת מרמת החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית, אלא נגזר מהמרחק למרכזי התעסוקה בישראל. עיון באתר הנדל"ן יד 2 מראה, שבימים אלו מוצע למכירה בישוב נווה דניאל, חצי שעה מירושלים, בית דו משפחתי במחיר 4,195,000 ₪, בתקוע, הנמצאת גם היא כחצי שעה מירושלים מוצע בית למכירה במחיר 4,999,999 ₪.

לעומתם, באזורי בקעת הירדן, ובצפון ים המלח, בהם הטרור הפלסטיני ברמה נמוכה משאר האזורים בשומרון ויהודה, והם נמצאים בלב הקונצנזוס הישראלי, סובלים מרמת מחירים וביקושים נמוכים יותר.

בצפון ים המלח, במצפה שלם, במרחק שעה נסיעה מירושלים, ניתן לרכוש וילה עם בריכה במחיר 2,750,000, במושב רועי, בבקעת הירדן, כשעה ורבע נסיעה מתל אביב ניתן לרכוש ב-1,370,000 משק חקלאי. הפערים בין הביקושים מדגימים גם את העובדה, שאם היה אי פעם קשר בין התפתחות ההתיישבות לוודאות גורלם של השטחים מעבר לקו הירוק, הוא נפרם מזמן. כלומר, ההגירה היהודית לתוך יהודה ושומרון, אינה מושפעת מהמחשבה על הסכמים עתידיים, אלא על המציאות העכשווית. המרחק ממקום העבודה, המשפחה, ומרכזי התרבות, משפיע יותר מהחשש על פינוי עתידי. יתכן שהיא גם מצביעה על העובדה שתושבי יהודה ושומרון החדשים, אינם מודאגים מכך שבעתיד כל שהוא ישראל תשוב למשא ומתן עם הפלסטינים ותוותר על שטחים. יותר מכך, הכבישים העוקפים הפכו צירים, שלאורכם נבנו במרוצת השנים ישובים חדשים, שהתפתחו במהירות. המועצות, בקעת הירדן, וצפון ים המלח לעומתם, שלא נהנו מכבישים מהירים חדשים, ממשיכות להתפתח לאט, למרות שרמת האיום שם נמוכה יחסית, והקונצנזוס לגביהן גבוה.

עוד ניתן ללמוד מכך, שסלילת הכבישים הייתה המאיץ הגדול לגידול ההתיישבות וחיבורה למרכז הארץ. יש אפילו שיאמרו, שהחיבור הפיזי למרכז הארץ של יהודה ושומרון, היה השלב הראשון בחדירה איטית של ההתיישבות ללב הקונצנזוס הישראלי. יתכן, שכאשר מספר החילונים שעברו לגור ביהודה ושומרון גדל, ומוסדות כמו אוניברסיטת אריאל הוקמו, הם יצרו, "תודעת שטחים" חדשה בקרב חלק גדול מאזרחי מדינת ישראל.

ההתמודדות הביטחונית של ישראל נגד הטרור ביהודה ושומרון לאחר הסכמי אוסלו

ד"ר עומר דוסטרי

■ מבוא

הסכמי "אוסלו", אשר נחתמו בטקס חגיגי במדשאות הבית הלבן ב-13 בספטמבר 1993, לא הצליחו להוביל לשלום המיוחל בין ישראל והפלסטינים. במסגרת יישומם, יצא צה"ל ממרבית האזורים המיושבים על ידי פלסטינים ביהודה, שומרון וחבל עזה, אשר עברו לשליטת הרשות הפלסטינית. זו הקימה מנגנוני ביטחון שהיו אמורים להיות אחראים על הביטחון ושמירת הסדר בשטחים שבשליטת הרשות הפלסטינית. בפועל, מציאות זו הובילה לפגיעה בביטחון מדינת ישראל ואזרחיה ממספר סיבות מרכזיות.

ראשית, ההסכם הוביל להכנסתם של מחוללי טרור משמעותיים לשטחי יהודה ושומרון ורצועת עזה, ובראשם יו"ר תנועת הפת"ח, יאסר ערפאת, והעברת מקל השליטה לידיהם - זאת במקום לעודד ולפתח מנהיגות מקומית. שנית, יציאת צה"ל מהשטחים שהועברו לידי הפלסטינים פגעה קשות ביכולתו להתכונן לפעולה צבאית נגד הטרור ליזום פעולה כזו ולהגיב על פיגועים. שלישיית, בתמיכת מחוללי הטרור הפלסטינים, ובהיעדרו של צה"ל, התעצמו יכולות הטרור של הפלסטינים, הן בערים הפלסטיניות ביהודה ושומרון, והן ברצועת עזה. בתוך שנים ספורות התעצם הטרור הפלסטיני ובנוסף לשימוש באבנים, סכינים ובקבוקי תבערה, פיתח יכולות רקטיות ועבר לשימוש ברובים, במטענים ובחגורות נפץ. מציאות זו העידה עד כמה חיוני לשמור על חופש-פעולה מוחלט של צה"ל ושל מערכת הביטחון בשטחים שבהם שולטת הרשות הפלסטינית.

להתיישבות היהודית בשטחי יהודה ושומרון חשיבות ביטחונית, בין השאר משום, שבלעדיה נפגעות היכולת וההצדקה לקיים נוכחות הביטחונית. רצועת עזה היא דוגמה להבדל העצום בין היותה תחת שליטה ישראלית, להיותה תחת שליטה פלסטינית. בין 1967 ל-1994, עזה נחשבה לגזרה צבאית זניחה יחסית. צה"ל לא הציב בה אוגדה, ולא הותקנו באזור ביצורים ומיגונים משמעותיים. הדבר בא לידי-ביטוי גם ברמת הדרג הפיקודי ואף ברמת הדרג הלוחם, הזוטרי יחסית, שהוצב במקום. מציאות זו השתנתה מן הקצה אל הקצה שנתיים בלבד לאחר יציאת הכוחות הישראליים מהרצועה. החל משנת 1996, וכתוצאה מהתגברות ההתעצמות של גורמי הטרור באזור, החלו להיבנות ברצועה מוצבים ממוגנים, ובהמשך נבנו יכולות להתמודדות עם רקטות ועם מנהרות טרור. שיא ההתעצמות הצבאית הישראלית, הגיע בעקבות השתלטות חמאס על הרצועה, והפיכתה למעוז טרור עם עשרות אלפי רקטות - חלקן לטווח ארוך - כוחות קומנדו ולוחמה בתת-קרקע, וזרועות ים, אוויר וסייבר.

ההתעצמות הפלסטינית הייתה באיכות ובכמות גבוהה ומפתיעה במיוחד, כך שאף על-פי שההחלטה האסטרטגית של הפלסטינים להילחם בישראל, סביב שנת 2000, הייתה ברורה לממשלה הישראלית שנדרש לישראל זמן רב על מנת לבצע את השינויים הנדרשים כדי להילחם בטרור באפקטיביות, תחילה ברמה האסטרטגית מדינית וכנגזרת מכך גם ברמה האסטרטגית הצבאית.

ההתעצמות הפלסטינית נבעה מהיעדר נוכחות צה"ל בשטחי יהודה ושומרון ורצועת עזה. ובהתאמה, גם בשל היעדר חופש הפעולה לפעול בערים הפלסטיניות. כך נוצר מצב שחרף היערכות צה"ל מעל שנתיים ללחימה בטרור, הצליחו הפלסטינים להכות בישראל ולפגוע באלפים מאזרחיה.

גם לאחר שפרצה האינתיפאדה השנייה, ישראל סרבה לשנות תפישה ולא החזירה את חופש הפעולה של צה"ל בתוך הערים הפלסטיניות במשך שנתיים. לבסוף, ישראל נזקקה לחמש שנים תמימות על מנת לדכא את הטרור הפלסטיני בתקופת האינתיפאדה.

סיבה נוספת לסירובה של ישראל לשנות את תפיסתה המדינית נבעה מכך שחרף ההתעצמות הצבאית והפיגועים הרבים שהחלו בשנת 1994 (הסכם קהיר - עזה ויריחו תחילה), ישראל לא ויתרה על רעיון הנסיגה הישראלית משטחי יהודה ושומרון ורצועת עזה, והמשיכה ליישם את ההסכמים. הדבר תמוה אף יותר כאשר נזכרים כי תכנית עזה ויריחו תחילה הייתה למעשה תכנית גידור שמטרתה לבטח את ישראל מפני הונאה מצד הפלסטינים. קרי, שבמקרה והפלסטינים לא יעמדו בהתחייבותם ולא יתמקדו בפן המדיני וישאפו לשלום, אזי ישראל תוכל לעצור את התהליך בזמן ש"רק" עזה ויריחו הועברו לשליטת הפלסטינית, כך שיתר השטחים ימשיכו להישאר בשליטת ישראל, והיא תוכל לשמור על ביטחונה. למרות זאת, המשיכה ישראל להעביר את השליטה בערים הפלסטיניות השונות לידי הרשות הפלסטינית, ובכך ויתרה על הגידור הביטחוני שלה מיוזמתה.

■ ההסלמה בפעולות הטרור הפלסטיני נגד ישראל

עוד לפני פרוץ האינתיפאדה השנייה, הוכתה ישראל על-ידי הטרור הפלסטיני שהלך וצבר כח, לאחר יציאת הכוחות הישראליים משטחי יהודה ושומרון ומרצועת עזה. כך למשל, בחודשים מארס-אפריל 1996, נרצחו 59 ישראלים בארבעה פיגועי התאבדות שונים. במהלך 23-27 בספטמבר 1996 נהרגו 17 חיילי צה"ל וכ-100 פלסטינים בלחימה בין מנגוני הביטחון הפלסטיניים לבין צה"ל על רקע החלטת הממשלה לפתוח את מנהרת הכותל בירושלים.¹

ב-15 במאי 2000, במסגרת יום ה"נכבה", פרצו מהומות ביהודה ושומרון, שהתפשטו לרצועת עזה וכללו חילופי אש בין המשטרה הפלסטינית לחיילי צה"ל. המהומות שכנו לאחר תגובה קשה של צה"ל, ובמהלכן נהרגו שמונה פלסטינים ונפצעו כ-250. מקרב כוחות צה"ל נפצעו מספר חיילים.²

זוהי כמובן רק רשימה חלקית של הפיגועים הקשים שאירעו בשנים אלה ולא הביאו למענה צבאי ישראלי. לאורך התקופה אירעו פיגועים קשים רבים נוספים של חמאס והג'האד האסלאמי (חטיפת החייל נחשון וקסמן, הפיגוע באפרופו בתל אביב, פיצוץ אוטובוסים בתל אביב והפיגוע מדרחוב בירושלים ועוד), לעתים בברכת ערפאת (פרשת האור הירוק בראשית 1997, ההתעלמות מאזהרות ישראל ב-1995). הפעילות הישראלית התמקדה במאמצי סיכול נקודתיים מחוץ לערים הפלסטיניות העיקריות (האחים עודאללה, איאד בטאט) ובמבצעי מודיעין יצירתיים נגד ראשי התארגנויות הטרור (יחיא עיאש), אך בבסיסו של דבר תוך השלמה עם המציאות הבעייתית שנוצרה.

בעקבות אירועי מנהרת הכותל בחודש ספטמבר 1996, "יום הנכבה" בחודש מאי 2000, וכישלון השיחות בקמפ דייוויד בחודש יולי 2000, נערכו בצה"ל ללחימה רבתי נגד הטרור הפלסטיני. לדברי הרמטכ"ל דאז, שאול מופז: "עלה מן הנתונים שהסיכוי לאינתיפאדה שנייה גדל, והיא לא תהיה דומה לאינתיפאדה הראשונה. זאת תהיה אינתיפאדה של אש, כדורים ומטענים".³

ב-29 בספטמבר 2000, יום לאחר ביקורו של ראש האופוזיציה דאז, אריאל שרון, בהר הבית, אירעה ההתפרצות אלימה בסוף תפילת יום השישי של האוכלוסייה המוסלמית, שבמהלכה נהרגו שבעה מתפללים ונפצעו כ-100.⁴ בבוקרו של אותו יום, במסגרת סיור שיטור משותף

1 ברנע אבנר, "האנתפאדה השנייה והפתעה אסטרטגית: מקרה בוחן של מודיעין לריצוי קברניטים". חברה, צבא וביטחון לאומי 3, ינואר-מארס 2022. עמ' 5.

<https://www.civil-military-studies.org.il/wp-content/uploads/2022/03/%D7%A6%D7%91-3-%D7%A8%D7%A0%D7%A2.pdf>

2 שם.

3 אייל לוי, "אחרי 20 שנה: המהומות, הפיגועים הקשים, המגעים שכשלו וההחמצה הגדולה שהייתה יכולה לשנות את התמונה", מעריב, 27 בספטמבר 2020.

<https://www.maariv.co.il/news/military/Article-792221>

4 כפיר אילן ודור דני. (2015). ברק: מלחמות חיי. אור יהודה: כנרת זמורה ביתן. עמ' 270.

סמוך לקלקיליה נרצח שוטר מג"ב על-ידי שוטר פלסטיני. למחרת, החלו פלסטינים לירות לעבר יישובים יהודיים ביהודה ושומרון, ונרשמו עשרות הפרות סדר בנקודות חיכוך עם כוחות צה"ל באזור וברצועת עזה. גם בתוך שטח מדינת ישראל התלקחו מהומות בכבישים הסמוכים ליישובים ערביים בהן נהרגו 12 ערבים אזרחי ישראל ופלסטיני אחד, וישראלי אחד נהרג מזריקת אבן על רכבו.⁵

ב-1 באוקטובר 2000, אירעו התפרעויות במתחם קבר יוסף בשכם, שהותקף בידי המון חמוש. כתוצאה מכך נפצע ודימם למוות שוטר מג"ב, מדחת יוסף. בעקבות התקרית הופסק שיתוף הפעולה הביטחוני בין ישראל ובין הרשות הפלסטינית, וחוסר האמון בין הצדדים החריף. ב-12 באוקטובר 2000, התבצע לינץ' בשני חיילי מילואים ישראלים שנכנסו בטעות לרמאללה. המשך אירועי האינתיפאדה כללו, בתחילתם, התפרעויות, ירי חמושים פלסטינים (ובהם שוטרים) על כוחות צה"ל, וירי מנשק קל מהעיריה הפלסטינית בית ג'אלא על שכונת גילה בדרום ירושלים, ולעבר היישוב פסגות הסמוך לרמאללה.⁶ בתחילת שנת 2001, החלו הפלסטינים לבצע פיגועי התאבדות במרכזי הערים בישראל, שהפכו במרוצת הזמן לביטוי המרכזי של מערכת הטרור.

■ כישלון תפיסתי והכלה ברמה המדינית והצבאית (ספטמבר 2000 - אוגוסט 2001)

התפרצות אירועי האלימות בסוף ספטמבר 2000, הובילה את מערכת הביטחון הישראלית להבין כי הקונספציה שעליה הושתתו הנחות-היסוד הביטחוניות מול הרשות הפלסטינית, הייתה שגויה או לכל הפחות לוקה בחסר. צה"ל עבר ממציאות שבה מערכת היחסים עם הפלסטינים הייתה מושתתת על שיתוף-פעולה, תיאום ביטחוני ומשא-ומתן מדיני למצב של עימות אלים בין שני הצדדים. עם זאת, הדבר לא הבטיל לכדי פעולות מעשיות בשטח. בפועל, מערכת הביטחון - בהוראת הדרג המדיני, ניסתה להכיל את האירועים ולמנוע הסלמה בכל מחיר בשל הדרישה של ראש הממשלה ושר הביטחון ברק למצות עד תום את הפן המדיני והדיפלומטי. יחד עם זאת, בצה"ל נערכו בבניין הכח ובתכנון המבצעי לעימות אלים מול הפלסטינים. מתוך ההבנה שהנחיית הדרג המדיני תהיה להכיל את האירועים, התוכניות והיכולות הטקטיות של היחידות נבנו על תרחיש של הפגנות המוניות משולבות בירי של חמושים, ונועדו לשפר את היכולת להכיל את האירועים באמצעות ירי סלקטיבי ומבלי לספוג או לגרום לנפגעים רבים.⁷

5 לסלוי אהד. (2022). מבצע "חומת מגן" - מהכלה להכרעה. תל-אביב: משרד הביטחון. עמ' 28.
https://www.idf.il/media/eufpwct1/homt-magen_ready-digital.pdf

6 שם (מבצע "חומת מגן" - מהכלה להכרעה), עמ' 114.

7 שם.

סדר הכוחות בגזרת יהודה ושומרון גדל פי שניים ויותר: אוגדת איו"ש תוגברה ב-56 פלוגות, בנוסף ל-49 שפעלו תחתיה בשגרה. תריסר מפקדות גדודיות שפעלו בשגרה צמחו ל-21. מספר הפלגות ביחידות מיוחדות עלה משלוש ל-23 וכן הופעלו 48 טנקים. יחד עם זאת, לא גויסו יחידות מילואים בצווים מיוחדים.⁸ תגובת כוחות צה"ל להתלקחות הייתה מוגבלת והתאפיינה בפעולות הגנתיות. היא התבססה בעיקרה על שימוש בצלפים ובאמצעים לפיזור הפגנות במוקדי החינוך ועל מארבים לאורך צירי התנועה, מעצרים נקודתיים בשטחי B וכניסה לשולי שטחי A רק במוקדי החינוך ולאורך הצירים, מתוך צורך להגן על האוכלוסייה הישראלית שנעה ובמטרה לשפר מבחינה טקטית את השליטה בשטח. בתגובה לפיגועים שגבו חיי אדם, תקפו מסוקי קרב מתקני שלטון של הרשות הפלסטינית, שלרוב היו ריקים מאדם עקב התראות מראש של צה"ל.⁹ ב-9 בנובמבר 2000, לראשונה מתחילת העימות, השתמש צה"ל במסוק קרב לפגיעה בפעילי טרור, בעת שחיסל מהאוויר את מפקד התנזים בבית לחם, חוסין עביאת. מנקודת זמן זו החלה ישראל לממש את מדיניות הסיכול הממוקד נגד פעילי טרור.¹⁰

למרות המאמצים המדיניים והגברת הפעילות הצבאית, בעשרת הימים האחרונים של חודש נובמבר 2000, נהרגו תשעה אזרחים וחיילים ו-69 נפצעו.¹¹ הפיגועים המשיכו גם בחודש דצמבר.¹² בשלב זה, ההבנה במטכ"ל הייתה שתקיפה מהאוויר של מבנים ריקים אינה משרתת את היעדים האסטרטגיים של ישראל.¹³

■ ממשלה חדשה - מדיניות ישנה (מארס - אוגוסט 2001)

ב-7 במארס 2001, הושבעה ממשלת הליכוד בהובלת אריאל שרון, שהייתה למעשה ממשלת אחדות בין הימין לבין מפלגות שמאל-מרכז. על רקע המשך הפיגועים בשטח ישראל, קבע ראש הממשלה שרון, כי בניגוד למדיניות הממשלה הקודמת, מעתה תהיה החזרה למשא ומתן המדיני מותנית בהפסקת האלימות מצד הפלסטינים. הנחיה זו הביאה את צה"ל לשנות את התכלית האסטרטגית מ"צמצום היקף האלימות" ל"הפסקת האלימות".¹⁴ ראש הממשלה שרון, דרש מצה"ל ללחום ברציפות ובשיטתיות בטרור, וביקש לחשוב על רעיונות יצירתיים, בתנאי שהפעולות בשטחי A יהיו ב"חתימה נמוכה, ללא הפעלה של טנקים או מסק"רים באור יום, ולא ישבשו את החיים של מרבית האוכלוסייה שאיננה עוסקת בטרור". שר הביטחון, בנימין בן-אליעזר, הוסיף כי יש לעדכן את הדרג המדיני על כל כניסה שחורגת

8 שם.

9 שם, עמ' 30.

10 שם, עמ' 36.

11 שם, עמ' 38.

12 שם, עמ' 44.

13 שם, עמ' 38.

14 שם, עמ' 50.

מהעומק של 200-300 מטרים בתוך שטחי A.¹⁵

בעקבות דרישת הדרג המדיני, בצה"ל פיתחו רעיון אסטרטגי שכונה "קיר חוסם", שכלל שלושה מרכיבים: (1) פעילות התקפית נגד הרשות הפלסטינית תחת המגבלה של איום בכניסה לשטחי A בלבד, והימנעות מפגיעה בלתי-הפיכה במוסדות שלטון; (2) דה-לגיטימציה של ערפאת, על מנת להניע תהליך להחלפתו; (3) ישראל תנהג תשתף-פעולה עם היוזמות הבין-לאומיות להפסקת אש, על-מנת שלא תיתפס כסרבנית לניסיונות להסדר מדיני. ההנחה הייתה שמדיניות זו תגביר את הלגיטימציה של ישראל לפעולה ותחזק את כושר העמידה שלה.¹⁶

חרף חילופי השלטון בישראל וההתאמות החדשות יחסית של הדרג המדיני ושל צה"ל, ולמרות המשך הפיגועים, לא חל שינוי בדפוס-הפעולה של כוחות צה"ל בהשוואה לחודשים הקודמים. בגזרת פיקוד המרכז בוצעו פחות מ-20 מבצעים, כאשר הרוב המכריע היה מעצרים של מבוקשים בשטחי B ובאזורים הכפריים בשטחי A. עד אמצע חודש אפריל 2001, פעולות צה"ל לא היו בחתימה גבוהה בשטחי A, לא איימו על ערפאת ולא ערערו את יציבותם של מוסדות הרשות הפלסטינית.¹⁷

על רקע ההחרפה בהיקף הפיגועים, אימץ ראש הממשלה את המונח אשר ננקט ביד צה"ל והנחה אותו "לגבות מחיר יום-יומי" מן הרשות הפלסטינית. הרמטכ"ל מופז, תיאר את שינוי המציאות בהערכת מצב: "צה"ל הונחה להפסיק את הטרור ועלינו ליזום פעילות התקפית ולגרום מחיר הפסד יומי לפלסטינים. על כוחות צה"ל ליטול את היוזמה בכפוף לאמות המוסר של צה"ל, הוראות הפתיחה באש ובהתאם לאישורים המתבקשים".¹⁸ ראש הממשלה אישר את עקרונות הפעלת הכח החדשים שכללו: (1) פגיעה במפגעים ובשולחיהם (סיכול ממוקד), (2) פעילות יזומה אינטנסיבית בשטחי A ו-B ללא טנקים ומסק"רים עד כמה שניתן, (3) פגיעה במנגנוני טרור בהקשר לאירועים.¹⁹

למרות זאת, מדיניות ישראל לא ממש השתנתה בשטח (למעט תקיפות מסוקי קרב בשטחי יהודה ושומרון) - חרף גל פיגועי טרור שגבו את חייהם של עשרות ישראלים.²⁰ לאחר פיגוע התאבדות ב-9 באוגוסט 2001 במסעדת "סבארו" בירושלים, שבו נרצחו 15 אזרחים ישראלים, נתנה הממשלה את אישורה להשתלטות כוחות צבא ומשטרה על בנייני ממשל של הרשות הפלסטינית באבו דיס (פעילות "סכין קהה 3") ועל בניין האוריינט האוס במזרח ירושלים. אך למעט מהלך זה, תגובת צה"ל לפיגוע הקשה חזרה על עצמה וכללה תקיפה מהאוויר של מטרות הרשות וכתר על הערים הגדולות.

15 שם, עמ' 55.

16 שם, עמ' 56.

17 שם, עמ' 57-58.

18 שם, עמ' 64.

19 שם, עמ' 65.

20 שם, עמ' 69-81.

■ הנחת התשתית לשינוי התפיסתי למול הטרור הפלסטיני (אוגוסט 2001 - פברואר 2002)

בעקבות פיגוע התאבדות בקריית מוצקין ב-13 באוגוסט 2001, שבו נפצעו 16 אזרחים, הוחלט לבצע פעולה צבאית נרחבת בג'נין. בפשיטה המשוריינת הראשונה בלב השטח העירוני הפלסטיני, כח שריון והנדסה נכנס לעיר שממנה הגיע המחבל המתאבד, והרס מבנה של המשטרה (פעילות "סכין קהה 1").²¹ לאחר רצח השר רחבעם זאבי ב-17 באוקטובר 2001 והמשך הפיגועים הנוספים, המשיכה האסטרטגיה הצבאית הישראלית להתבסס על כניסות לפאתי הערים והכפרים בשטחי A, מבלי להיכנס לשטח הבנוי עצמו. כוחות צה"ל הידקו את הכתר על הערים תוך שהם משתלטים לפרק זמן קצוב על מרחבים בפאתי השטח הבנוי ברמאללה ("דואר יוצא 1"), בית ג'אלא ("בית מוגן"), ג'נין ("להטוטים כומים 5") וקלקיליה ("סכין קהה 4").²²

פעילות "סכין קהה 5", בהובלת חטיבה 35 בטול כרם, הייתה חריגה בהיקפה ובתוצאותיה ביחס למבצעים דומים במתווה של כיתור עיר. בפעילות, שנערכה בין התאריכים 20 באוקטובר ועד 13 בנובמבר, נטלו חלק שתי פלוגות מגדוד 202; הפלס"ר, הפלנ"ט והפלחה"ן של חטיבה 35; פלוגת שריון מגדוד 75 וכוחות הנדסה נוספים. על הכח פיקד מח"ט 35 אל"ם אביב כוכבי (לימים הרמטכ"ל), והמבצע נמשך זמן רב יחסית למבצעים אחרים שנערכו באותם ימים. הפעילות נועדה לתפוס שטחי מפתח להשמדת אמצעי-לחימה במרחב העיר, תוך הפעלת מבצעי גירוי ותגובה במטרה לפגוע בחמושים שנעים בתוך המרחב העירוני מבלי להיכנס ללב השטח הבנוי. על פי דיווחי הכוחות בשטח, נהרגו במהלך המבצע 43 חמושים פלסטינים. בעקבות לחץ אמריקני, החליט הקבינט המדיני-ביטחוני על נסיגה משטחי A משנתפסו.²³ כל זאת, כשבמקביל פעל צה"ל בהצלחה לסיכול הברחת האמל"ח המשמעותית ביותר לפלסטינים מאיראן באמצעות הספינה קארין איי.

מבצע "ביטחון הכרחי" (פברואר 2002)

בחודש ינואר 2002, חלו שינויים בבניין הכוח של האויב. במהלך חודש ינואר הצטבר מידע על כך שידע לייצור והפעלת רקטות (לטווח של כ-7 ק"מ), עבר מרצועת עזה לאיו"ש, ובטווח הזמן הקרוב עלול להתחיל ירי רקטות מערי התפר (ג'נין, טול כרם וקלקיליה) לעבר ערים סמוכות בשטח ישראל. ב-13 בינואר 2002, ערך החמאס ניסוי ראשון של ירי רקטה באזור שכם, אשר נכשל. כעבור חודש, נעשה ניסיון ירי נוסף, מכיוון מחנה הפליטים בלאטה אל עבר מפקדת חטמ"ר שומרון.²⁴

21 שם, עמ' 82.

22 שם, עמ' 94.

23 שם, עמ' 94-95.

24 שם, 142-143.

בצה"ל הוחלט תחילה לצאת לפעילות מבצעית לסיכול תשתית הרקטות בשכם, אולם הפעילות נדחתה. יום לאחר רצח שישה חיילים במחסום עין עריק מערבית לרמאללה, ב-20 בפברואר 2002, הורה הרמטכ"ל מופז, על שינוי במדיניות הפעלת הכוח ומעבר למימוש פעילות התקפית רצופה גם במקומות שצה"ל נמנע עד-כה מלפעול, בדגש על פעילות במחנות פליטים ובכפרים.²⁵

בשלב זה הוחלט כי צה"ל ייצא למבצע צבאי נרחב ומתמשך לסיכול הטרור ותשתיתו בערים הפלסטיניות השונות בשטחי A ביהודה ושומרון, פעולה זו קיבלה את השם מבצע "ביטחון הכרחי". האסטרטגיה הצבאית הייתה להעצים את הלחץ על הרשות הפלסטינית באמצעות רצף של פעולות צבאיות בערים הפלסטיניות שהיוו קניי טרור.

שתי הפעולות הצבאיות המשמעותיות הראשונות במסגרת המבצע היו "מסע בצבעים" במחנה הפליטים בלאטה בשכם, ו"רוח סתיו" במחנה הפליטים בג'נין, שהחלו ב-28 בפברואר 2002 והסתיימו ב-2 במארס 2002 וב-1 במארס 2002 בהתאמה. תכלית המבצעים במחנות הפליטים בג'נין ובשכם הייתה לשבור מוסכמות באשר לחסינות מקומות אלו מפני פעילות צה"ל נגד פעילי ותשתיות הטרור בהם. כדברי סגן הרמטכ"ל דאז: "הלכנו למחנה פליטים כדי לשבור הטאבו של מחנות הפליטים, [...] לא הכנענו אותם. רצינו לשבור את הטאבו - זה היה האפקט".²⁶

למרות הגברת עצימות הפעולות הצבאיות באופן יחסי, בשלושת הימים הראשונים של חודש מארס נהרגו בפיגועים 23 חיילים ואזרחים. השלב הבא היה כניסה למחנות הפליטים במרחב הערים טול-כרם (פעילות "שימוע נוסף") ובית-לחם (פעילות "אחים לנשק"), בשל הרצון לשמור על רציפות התקפית.

לפעילות בטול-כרם, יצאו כוחות צה"ל בשעות הלילה שבין 6 ל-7 במארס 2002, והיא נערכה עד ה-8 במארס. בשונה מהמבצע במחנה הפליטים ג'נין, שבו כוחות גולני עברו בשטח מחנה הפליטים, אך לא פגעו במחבלים, במחנה הפליטים טול-כרם לא רק שהשטח נכבש אלא גם תשתיות הטרור נפגעו.²⁷ הפעילות במרחב העיר בית-לחם התקיימה בין התאריכים 8-13 במארס 2002 וכללה אתהעיר בית לחם, בית ג'אלא, בית סאחור, אל-ח'דר ושלושת מחנות הפליטים דהיישה, עאידה ואל-עזה.²⁸

בשלב השלישי התקיימה פעילות צבאית נרחבת ברמאללה ("בקרוב אצלך"). בראיית הדרג המדיני והצבאי, הפעילות ברמאללה הייתה אמורה להוות את שיא הלחץ שישראל מפעילה על הרשות הפלסטינית ועל ארגוני הטרור, בשל היותה של העיר המרכז השלטוני של הפלסטינים. הפעילות החלה ב-11 במארס 2002 ונמשכה כמה ימים עד ה-14 לחודש.

25 שם, עמ' 150-151.

26 שם, עמ' 168.

27 שם, עמ' 171-172.

28 שם, עמ' 176.

בפקודת אוגדת איו"ש, הוגדרה המשימה של המבצע כך: "אוגדת איו"ש תכתר את העיר רמאללה, תשתלט ותתפוס את מוקדי השלטון והכוח בעיר, תפגע ותלכוד מחבלים וגורמי טרור חמושים, תעצור מחבלים, תסרוק ותאתר אמל"ח, ותשמיד תשתיות טרור, על-מנת לגרום לתחושת אי-ודאות, להמחיש מחיר הפסד, ולהגביר את הלחץ על גורמי הטרור".²⁹

ב-18 במארס 2002, נסוגו כוחות צה"ל ממרבית שטחי A שנתפסו במהלך סדרת הפעולות הצבאיות במהלך השבועות החולפים. מבצע "ביטחון הכרחי" אך קרוב לחודש, ובמהלכו ביצע צה"ל שישה מבצעים חטיבתיים ואוגדתיים בהם נהרגו ארבעה חיילי צה"ל. 80 פלסטינים נהרגו, כ-300 נפצעו, ונעצרו כ-60 דרושים לחקירה על ידי השב"כ.³⁰

עם זאת, במבחן התוצאה, המבצעים בשכם, בג'נין, בבית-לחם וברמאללה לא הרתיעו או פגעו משמעותית ביכולת המבצעית של ארגוני הטרור. זאת מכיוון שהם הוגבלו משמעותית (למעט המבצע בטול-כרם) לגבי עומק הכניסה לשטחים הבנויים ונאסר על הכוחות להיכנס למחנות הפליטים עצמם. מטרות הפעולות בעיקרן היו כיתור המחנה וטיהורו ממחבלים ומאמצעי-לחימה, ולא כיבוש השטח והכרעת האויב.³¹ כך למשל, בפיקוד המרכז העריכו כי המבצעים לא פגעו משמעותית בתשתיות הטרור ביהודה ושומרון, מכיוון שברובם לא נוצר מגע עם המבוקשים.³²

■ חתירה להכרעת הטרור ביהודה ושומרון (מארס 2002 - ספטמבר 2003)

מבצע "חומת מגן" (מארס 2002)

לאחר הפיגוע במלון "פארק" בנתניה בעת שמשפחות במלון חגגו את ליל הסדר, אירוע שנחרט עמוק בתודעה הציבורית בישראל, ושבו נהרגו 30 אזרחים ו-160 נפצעו, החליט הדרג המדיני לצאת למבצע צבאי נרחב ומשמעותי ביהודה ושומרון ("חומת מגן"), במטרה "לשנות את המציאות". בהחלטת הממשלה לאחר תחילת המבצע, נכתב כי "ישראל תפעל להכריע את תשתית הטרור הפלסטיני על כל חלקיה ומרכיביה, ולשם כך תקיים פעילות נרחבת עד השגת המטרה".³³ בפקודת הרמטכ"ל נוסחה תכלית המבצע: "הפעלת לחץ על הרשות ובכיריה, ויצירת איום למיטוט הרשות הפלסטינית - תוך גביית מחיר ופגיעה בארגוני טרור - על-מנת לעצב מציאות ביטחונית חדשה ולאפשר פתרון מדיני על-פי החלטת הדרג המדיני".³⁴

29 שם, עמ' 182.

30 שם, עמ' 188.

31 שם, עמ' 155.

32 שם, עמ' 189.

33 שם, עמ' 208.

34 שם, עמ' 201.

למבצע גויסו כ-20 אלף חיילי מילואים ובמסגרתו הופעלו 5 אוגדות במקביל: אוגדת אי"ש הייתה אחראית על המבצע ברמאללה ובשכם, אוגדת יהודה (720) על בית-לחם ואזור חברון, אוגדה 162 על בקעת הירדן, אוגדה 340 (מילואים) על ג'נין, אוגדה 98 (מילואים) על טול כרם, קלקיליה והמרחב הכפרי בשומרון.³⁵

המבצע החל ב-28 במאס 2002 בהשתלטות על העיר רמאללה והמוקאטעה, ולאחריה השתלטות על ארבע ערים נוספות. חטיבה 55 השתלטה על טול כרם ועל המרחב סביבה, וכוחות מבית הספר למ"כים פעלו בעיר קלקיליה. חטיבת המילואים ירושלים השתלטה על בית לחם. לפעולה בשכם נשלחו שתי החטיבות הסדירות, גולני וצנחנים, עם חטיבת השריון במילואים (חטיבת יפתח) ועם כוחות קטנים נוספים, כמו יחידת מגלן, סילוק פצצות וכוחות חילוץ והצלה מפיקוד העורף. למשימה במרחב ג'נין הוקצו שתי חטיבות מילואים, חטיבת השריון 656 לעיר וחטיבה 5 מתוגברת בגדוד 51 מגולני, צוותים משייטת 13 וכוחות שריון והנדסה למחנה הפליטים.³⁶

מבצע "חומת מגן" הסתיים בפועל ב-21 באפריל 2002. המצור על המוקאטעה ברמאללה ועל מתחם כנסיית המולד בבית לחם הסתיימו רק כעבור חודש. במבצע נהרגו 28 חיילים ושוטרי מג"ב, ונפצעו 185 חיילים. נהרגו כ-200 פלסטינים, נלכדו 56 מבוקשים בכירים ועשרה מתאבדים פוטנציאליים ואלפי חשודים. הושמדו 50 מעבדות נפץ ונאספו אלפי כלי נשק, עשרות מנועי רקטות וטילים נגד-טנקים.

חיילים במבצע דיווחו על אווירת ניצחון, ששברה את הקיפאון וההתחפרות במגנה ושיחררה את צה"ל להוביל את המאבק בטרור. למרות שפיגועי הטרור לא שכחו לאחר המבצע, עיקר ההישג של המבצע היה החזרת חופש הפעולה של צה"ל בכל שטחי יהודה ושומרון, וכך השתפרה לאין ערוך האחיזה המודיעינית בשטח, והתאפשר לערוך עשרות מבצעים בערים ובכפרים שבסופו של דבר הובילו להכרעת ארגוני הטרור וצמצום משמעותי של הטרור מהאזור.³⁷

מבצע "חומת ומגן" היווה נקודת מפנה בהתמודדות הישראלית מול הטרור הפלסטיני, ותוצאותיו נותרו המאפיין המרכזי של פעילות צה"ל ביהודה ושומרון: כניסה לשטחים בשליטת הרשות הפלסטינית, מעצרי מנע ופעולות יזומות על אף הסכמי אוסלו, בהינתן שהרשות לא מעוניינת או לא מסוגלת לבצע פעולות אלה בעצמה, כפי שהתחייבה.

35 שם, עמ' 212-215.

36 לסלוי אהד, סקירת מבצע "חומת מגן", יסודות 4, דצמבר 2022, עמ' 247.

37 שם, עמ' 250.

מבצע "דרך נחושה" (אפריל 2002)

בעקבות המשך גל הפיגועים, בלילה שבין ה-25-26 באפריל 2002, נכנסו כוחות צה"ל לקלקיליה, ועל בסיס מודיעין מדויק פשטו על מבנים שבהם שהו מבוקשים מתשתית הטרור של החזית העממית בעיר. מנהיג הארגון בקלקיליה נהרג ושאר המבוקשים נעצרו (פעילות "סימני דרך"). למחרת חדרו שני מחבלים שהגיעו מחברון ליישוב אדורה שבהר חברון, ורצחו ארבעה אזרחים. בעקבות הפיגוע, פעל צה"ל בתוך חברון במשך מספר יממות (פעילות "רוח אחרת"). ב-15 במאי נהרגו 15 אזרחים בפיגוע התאבדות בראשון לציון. בשבועיים הראשונים של חודש יוני נהרגו 51 אזרחים וחיילים, מרביתם בשלושה פיגועי התאבדות גדולים, שבעקבותיהם יצא צה"ל לפעילות צבאית ברמאללה (פעילות "כביש הסרגל").³⁸

פעילות "כביש הסרגל" התרחבה למבצע "דרך נחושה" בכל שטחי יהודה ושומרון החל מ-22 ביוני 2002. במבצע, שב צה"ל לפעול בערים ובמחנות הפליטים בהיקף גדול, אך בחתימה נמוכה יותר.³⁹ מטרתו העיקרית של מבצע "דרך נחושה" הייתה להשלים את מה שצה"ל החל במבצע חומת מגן ולהשלים את הפגיעה בתשתיות הטרור שנותרו בשטח (בעיקר בשכם ובג'נין), אחרי הקרבות הקשים באפריל. המצב אחרי "חומת מגן" היה שלמרות שהנהגת ארגוני הטרור התפוררה ומצבורי הנשק העיקריים נתפסו, תאי טרור רבים נותרו בשטח והמשיכו להוציא פיגועים. מאחר שצה"ל לא הספיק להרוס את כל מעבדות הנפץ ולעצור את כל המבוקשים עקב הנסיגה, הוחלט שמטרת מבצע דרך נחושה תהיה לבער ביסודיות את תשתיות הטרור שנותרו. מבצע "דרך נחושה" הסתיים ב-2 ביולי 2002, ובמהלכו נתפסו והושמדו 10 מעבדות נפץ, מאות מטענים, עשרות קילוגרמים של חומר נפץ ומאות כלי נשק.⁴⁰ נעצרו כ-600 פלסטינים, בהם 150 מבוקשים שתכננו לבצע פיגועים.⁴¹

מבצע "אולי הפעם" (אוגוסט 2002)

באמצע יולי התחדש שוב גל הטרור, ובעקבות סדרת פיגועים שבה נרצחו 32 איש, צה"ל שוב הגביר את מאמציו ופתח במבצע "אולי הפעם". המבצע, התמקד בקסבה של שכם, התחיל ב-1 באוגוסט 2002, ומטרתו הייתה לפגוע בתשתית החמאס ובתאי החמאס בעיר אשר הצליחו לשקם את עצמם לאחר שלושה וחצי חודשים שבהם צה"ל לא נכנס לשכם. המבצע כלל כניסת נגמ"שים וטנקים, לאחר מהלך הטעיה שהבריח את המבוקשים מהמחנה למרכז העיר.

38 שם (לסלוי, 2002), עמ' 325.

39 שם.

40 שמואלי סמדר, "יעלון: אסור לתת לפלסטינים תחושת ניצחון", Ynet, 16 ביולי 2002.

<https://www.ynet.co.il/articles/0.7340.L-2004053.00.html>

41 הראל עמוס, "הערכת צה"ל: בתוך חצי שנה ערפאת לא יפריע ליצירת מנהיגות חלופית", הארץ, 8 ביולי 2002.

<https://www.haaretz.co.il/misc/2002-07-08/ty-article/0000017f-db13-df62-a9ff-dfd799740000>

הכוחות עברו במהלך המבצע מבית לבית בכדי לחפש מבוקשים. במהלכו נתפסו והושמדו ארבע מעבדות נפץ, נתפסו אמצעי-לחימה, נעצרו עשרות מבוקשים, ונהרסו בת מחבלים.^{42, 43}

מבצע "צליל מכון" (אוגוסט 2003)

ב-26 ביוני 2003, נחתם הסכם "הודנה" (הפסקת אש) בין החמאס, הפתח והג'יהאד האסלאמי. ההסכם חייב את ארגוני הטרור להפסקה כוללת של כל הפיגועים כנגד ישראל למשך תקופה של שלושה חודשים.⁴⁴ חרף "ההודנה", בתקופה זו נעצרו יותר מ-10 מתאבדים פוטנציאליים וכ-200 חשודים, וכמה עשרות מטענים הופעלו או התגלו מראש. בנוסף, בוצעו מספר פיגועי התאבדות קטלניים, וישראל בתגובה המשיכה לפעול נגד פעילי טרור שהוגדרו "פצצות מתקתקות".⁴⁵

ב-19 באוגוסט 2003, התרחש פיגוע התאבדות באוטובוס בירושלים, בו נרצחו 23 ישראלים (בהם שבעה ילדים) ונפצעו למעלה מ-130 אזרחים ישראלים. הפיגוע הוביל למעשה לסיום ההודנה שהוכרזה בסוף יוני 2003, ובעקבותיה החליטה ישראל לצאת למבצע צבאי במספר מוקדים בשטחי A ביהודה ושומרון - מבצע "צליל מכון" ("מחלף מהיר", לפי הפקודה המטכ"לית). המבצע נפתח ב-21 באוגוסט 2003 ונמשך עד ה-31 לחודש, והוא כלל פעילות בערים ג'נין, רמאללה - ובעיקר בשכם. במבצע השתתפו כוחות מחטיבת הצנחנים ומחטיבות גולני והנח"ל לצד כוחות שריון והנדסה. יעדי המבצע היו חיסול ראשי התארגנויות החמאס בשכם, שתכננו להוציא פיגועי התאבדות לתוך ישראל.⁴⁶ כחמישה ימים לאחר מכן, שבו כוחות צה"ל לפעילות ממוקדת בשכם, וחסילו בשכונת רפידיה את מפקד חמאס בשכם, מוחמד אל-חנבלי, שהיה אחד המבוקשים הבכירים ביהודה ושומרון והאחראי לשורת פיגועים רבים בישראל.⁴⁷

42 ואקד עלי ופריש פליקס, "הקסבה של שכם: צה"ל עצר 40 פלסטינים", *Ynet*, 2 באוגוסט 2002.
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2036073,00.html>

43 הראל עמוס, "הכוחות חזרו לקסבה של שכם - ונתקלו באדישות מסוימת של התושבים", הארץ, 4 באוגוסט 2002.
<https://www.haaretz.co.il/misc/2002-08-04/ty-article/0000017f-e249-d568-ad7f-f36bfcd20000>

44 "העיתון הרשמי של הרשות: הפתח, החמאס והג'יהאד חתמו על הסכם הודנה", וואלה חדשות, 26 ביוני 2003.
<https://news.walla.co.il/item/405528>

45 פריש פליקס, "הפסקת אש תחת אש", *Ynet*, 10 באוגוסט 2003.
<https://www.ynet.co.il/article/2721675>

46 פריש פליקס, "הפעולה בגדה: נעצרו מבוקשים ואותרה מעבדת חבלה", *Ynet*, 21 באוגוסט 2003.
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2732999,00.html>

47 ואקד עלי ופריש פליקס, "לוחם השיטת נהרג בפעולת צה"ל בשכם", *Ynet*, 5 בספטמבר 2003.
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2746795,00.html>

■ תקופת השקט היחסי ביהודה ושומרון (2004 - 2021)

הפעילות ההתקפית, העצימה, העמוקה, המתמשכת והרציפה של צה"ל במאבק בטרור ביהודה ושומרון (בייחוד במבצעים "חומת מגן" ו"דרך נחושה"), לצד בניית הגדר בקו התפר שכונתה "גדר הביטחון" (החל מחודש אוגוסט 2002 ועד לשנת 2003), נוכחות צה"ל בשטחי B ו-A והאחיזה המודיעינית בשטחים אלה, וחסול או לכידת רוב מנהיגי ארגוני הטרור ביהודה ושומרון, והנזק הכלכלי המשמעותי שנגרם לפלסטינים הצליחו להוביל לצמצום משמעותי בפיגועי ההתאבדות ובפיגועי הטרור כנגד אזרחי ישראל וכוחות הביטחון. צמצום הטרור החל כבר בשנת 2003, כאשר כמות פיגועי ההתאבדות ירדה ל-26 מ-53 בשנה קודם לכן. בשנת 2004, הגיעה כמות פיגועי ההתאבדות ל-12, ובשנת 2005 עמדה הכמות על חמישה פיגועי התאבדות.⁴⁸ כמות הפיגועים הכוללת - שימוש בנשק קר, בקבוקי תבערה, דריסה ורימונים צומצמה גם היא באופן משמעותי, מ-7,634 בשנת 2001 ל-2,365 בשנת 2005. בסופו של דבר האנתפאדה הסתיימה עם הסכם המבוקשים בין ישראל לרשות, שבעקבותיו הסגירו המבוקשים את נשקיהם לרשות, וישראל התחייבה בתמורה לא לפגוע בהם.⁴⁹

במשך השנים שחלפו מאז סיום האינתיפאדה השנייה, נדרשה ישראל להמשיך ולבצע מספר רב של פשיטות, פעולות צבאיות ואף מבצעים צבאיים ברחבי יהודה ושומרון, כולל בשטחי A. עם זאת, הפעולות הצבאיות שנעשו מאז שנת 2004, לא התקרבו לרמת התקיפות, העוצמה, העצימות, הרציפות וההתמשכות שאפיינו את המבצעים הצבאיים והפעולות הצבאיות בתקופת האינתיפאדה השנייה.

מבצע "אישית לוחצת" (יוני 2004)

לאחר שהעיר שכם שבה להיות מעוז טרור בהובלת תשתית התנזים, ובהכוונת חיזבאללה, ומכיוון שכ-80 אחוזים מההתרעות לפיגועים יוחסו לפעילי טרור מהעיר,⁵⁰ הוחלט בחודש יוני 2004, לצאת למבצע צבאי בעיר ובמחנות הפליטים שלה, המבצע זכה לשם "אישית לוחצת". המבצע יצא לדרך בפעילות משולבת של חטיבת הצנחנים, גדוד חרוב ושייטת 13 להשמדת תשתיות טרור, לפגיעה בפעילי טרור בקסבה של שכם ובמחנה הפליטים בלאטה, להשמדת מעבדות חבלה, ולמניעה של יציאת מחבלים מתאבדים מאזור שכם לעורף ישראל.

48 שוייצר יורם, "צמיחתם ודעיכתם של פיגועי ההתאבדות", עדכן אסטרטגי 13 (3), אוקטובר 2010. עמ' 36.
<https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2017/02/FILE1288272167.pdf>

49 "הטרור נגד ישראל בשנת 2006: נתונים מאפיינים ומגמות", מרכז המידע למודיעין ולטרור, מארס 2007. עמ' 16.
https://www.terrorism-info.org.il/Data/pdf/PDF_07_010_1.pdf

50 גרינברג חנו ו-וייס אפרת, "סוכל פיגוע בדוגית; מבצע מעצרים רחב היקף בשכם, Ynet, 24 ביוני 2004.
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2936984,00.html>

המבצע נמשך כחמישה שבועות, ובמהלכו חוסלו שלושת ראשי הזרועות הצבאית של הפת"ח, החמאס והג'יהאד האסלאמי בשכם.⁵¹ בנוסף, חוסלו שבעה מחבלים נוספים ונעצרו 16 מבוקשים. כמו כן, נתפסו אמצעי לחימה ובהם מטעני וחגורות נפץ, ואותרה והושמדה מעבדת נפץ.⁵²

לאחר מבצע "אישית לוחצת", באמצע שנת 2004, נרשמה ירידה משמעותית בכמות, בעוצמת ובאיכות פעולות הטרור שבוצעו כנגד מדינת ישראל, כוחות הביטחון שלה ואזרחיה. באזור שררה יציבות ביטחונית ארוכה יחסית. העצימות, ההתמשכות והרציפות של שורת המבצעים הצבאיים המשמעותיים, בתוספת לעומקם הובילו לפגיעה נרחבת בתשתיות הצבאיות, ובהנהגת ופעילי ארגוני הטרור. זאת, בהתאמה, הוביל להגדלת חופש הפעולה של כוחות הביטחון הישראליים, שחזרו לפעול בחופשיות יחסית גם בשטחי הרשות הפלסטינית. כך, ישראל המשיכה לפעול ל"כיסוח הדשא" של ארגוני הטרור ביהודה ושומרון. למעשה, משנת 2004 ועד שנת 2014 לא ביצע צה"ל מבצע משמעותי בשטחי יהודה ושומרון, והסתפק בפעילות יום-יומית מתמשכת ושגרתית, ומפעם לפעם ביצע פשיטות לסיכול פעילי טרור מקומיים. זאת למרות שלאורך התקופה בוצעו מספר פיגועים משמעותיים. זה שנחרת בזיכרון יותר מכולם היה רצח משפחת פוגל באיתמר בחודש מארס 2011. ותשתיות הטרור המשיכו להתבסס הן במישור התודעתי, על ידי ההסתה המתמשכת של הרשות ושאר הגורמים במערכת הפלסטינית והן במישור המבצעי.

מבצע "שובו אחים" (יוני 2014)

ב-12 ביוני 2014, התרחש אירוע חריג, אשר במסגרתו נחטפו ונרצחו שלושה נערים ישראלים בגוש עזיון. בשל חוסר הידיעה הראשוני בדבר מצבם של החטופים, החליטה ממשלת ישראל לצאת למבצע "שובו אחים", שמטרתו לחפש את שלושת הנערים החטופים ובאותה נשימה, לנצל את ההזדמנות על-מנת לפגוע בתשתיות חמאס ברחבי יהודה ושומרון.⁵³ במסגרת המבצע, שהיה הנרחב והמשמעותי ביותר מאז מבצע "חומת מגן", נעצרו למעלה מ-400 פלסטינים, מרביתם אנשי חמאס (בהם כ-50 ממשוחררי עסקת שליט) והתקיימו פשיטות על מוסדות ה"דעווה". במהלך המבצע נחשפו מצבורים גדולים של אמצעי לחימה. בשבוע השני של המבצע חשפו לוחמי יל"ם עשרות מנהרות תת-קרקעיות שחפרו פלסטינים באזור חברון.

51 ברגר גל, "רוב כוחות צה"ל יצאו מהקסבה; צה"ל: מבצע 'אישית לוחצת' נמשך", *News1*, 27 ביוני 2004. <https://www.news1.co.il/Archive/001-D-48990-00.html>

52 וייס אפרת, "קצינים על המבצע בשכם: גם התושבים שמחים", *Ynet*, 27 ביוני 2004. <https://www.ynet.co.il/articles/0.7340.L-2938259.00.html>

53 רביד ברק, "עימות בקבינט על התגובה הישראלית; רה"מ: נרחיב את המערכה ככל שיידרש", הארץ, 2 ביולי 2014. <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2014-07-02/ty-article/0000017f-e49c-d7b2-a77f-e79f8c2e0000>

כניסת כוחות צה"ל לערים ולכפרים הפלסטיניים, בעוצמה ובהיקף שלא נראו שם בשנים האחרונות, גררה עימותים אלימים תכופים עם מתפרעים פלסטינים, ועם פעילי ותומכי טרור. בזמן המבצע נהרגו ארבעה פעילי טרור מאש החיילים.⁵⁴ ב-24 ביוני אמר שר הביטחון דאז, משה (בוגי) יעלון, כי "הפעולה נגד חמאס מיצתה את חלקה הגדול". בהתאם לכך, החל צה"ל באותו היום להסיר מחסומים שהציב בחברון, ולצמצם באופן ניכר את פעילותו נגד חמאס.⁵⁵

טרור הסכינאות בין השנים 2015-2016

במחצית השנייה של שנת 2014, התפרץ גל טרור נוסף שהתמקד בירושלים והסתיים לאחר הפיגוע הרצחני בבית הכנסת בשכונת הר נוף. כשנה לאחר מכן, באוקטובר 2015, החל גל טרור ברחבי מדינת ישראל שנמשך עד חודש מארס 2016. השם שהתקבע לגל הטרור היה "טרור הסכינאות", שכן רוב הפיגועים שבוצעו במסגרתו נעשו באמצעות סכינים, מברגים וחפצים קהים, בנוסף לפיגועי דריסה. שם נוסף שהתקבע היה "טרור היחידים" - האירועים כונו באופן רשמי במערכת הביטחון "גודל השעה" - שכן פעילי הטרור בגל זה לא השתייכו באופן רשמי לתשתית צבאית במסגרת ארגון טרור, אלא פעלו על-דעת עצמם, תוך שהם מנועים מהסתה והשפעה קיצונית במרחב המקוון.

גל הטרור החל בעימותים אלימים בהר-הבית ובירושלים בעת חגי תשרי (במחצית השנייה של חודש ספטמבר 2015) ונמשך במתקפת פיגועים, שהגיעה לשיאה בחודש אוקטובר 2015 (59 פיגועים). בחודש נובמבר גברו פיגועי הירי, רבים מהם בנשק מאולתר, זאת לצד פיגועי הדקירה והדריסה.⁵⁶

הפעולות הישראליות נגד גל הטרור הזה התמקדו בשלילת התשתיות המעודדת והמאפשרת טרור: (1) מערכה נגד הסתה: טיפול שיטתי בגורמים מסיתים בכל התחומים כגון אישים, תחנות שידור, בתי-דפוס, כרזות, אנדרטאות והפצה ברשתות החברתיות שהשפעתן עלתה בתקופה של עליית הטרור בהשראה. (2) מערכה נגד אמצעי-לחימה: תכליתה טיפול שיטתי ביכולת לממש פיגועים עם אמצעי-לחימה קטלניים. המערכה התמקדה בנשק מייצור עצמי זול שהיה נגיש לכל פלסטיני המעוניין לפגע. (3) מערכה נגד כספי טרור:

54 הראל עמוס, "במערכת הביטחון מתגבשת ההערכה: המבצע הנרחב בשטחים על סף מיצוי", הארץ, 23 ביוני 2014. <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2014-06-23/ty-article/premium/0000017f-dbf9-db22-a17f-fff9278c0000>

55 גילי כהן, "צה"ל החל להסיר מחסומים בחברון ולצמצם את הפעילות נגד חמאס", הארץ, 24 ביוני 2014. <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2014-06-24/ty-article/premium/0000017f-dc3b-df9c-a17f-fe3b95110000>

56 הראל עמוס, "פרופיל המחבלים בגל הטרור האחרון: צעירים, רווקים ולא בהכרח מוסתים", הארץ, 16 בדצמבר 2015. <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2015-12-16/ty-article/premium/0000017f-df34-db5a-a57f-db7e653c0000>

המערכה הוכוונה לתפיסת הכסף הזורם לארגוני הטרור, במיוחד לארגון החמאס.⁵⁷

גל הטרור דעך בסביבות חודש אפריל 2016. החל מנקודת-זמן זו הובחנה ירידה המשמעותית בהיקף הפיגועים (מעשרות פיגועים מדי חודש לפיגועים בודדים מדי חודש); ירידה משמעותית של מספר הפיגועים בעומק ישראל, וירידה ברמת הקטלניות של הפיגועים.⁵⁸ ניתן להניח כי אחת הסיבות המרכזיות לדעיכת הפיגועים הייתה חוסר התוחלת שבהם, כתוצאה מסיכולים מוצלחים בזמן-אמת בעיקר של שוטרים, תוך חיסול המפגעים. תודעה זו הלכה והתחזקה ברחוב הפלסטיני, החלישה את המוטיבציה של פעילי הטרור, ופגעה בהילה התקשורתית של הפיגועים בתקשורת ובמרחב המקוון.

■ בחזרה להתמודדות עם הטרור הארגוני והמוסדי ביהודה ושומרון (2021-2023)

החל משנת 2021, פרץ גל טרור משמעותי בשטחי יהודה ושומרון. בשנה זו בוצעו 121 פיגועים משמעותיים (וסוכלו 351), לעומת 56 פיגועים משמעותיים בשנת 2020 ו-59 בשנת 2019. בשנת 2022, עמד מספר הפיגועים המשמעותיים על 204 (וסוכלו 472).⁵⁹ אזור צפון השומרון, בדגש על שכם וג'נין, הפכו למוקד טרור עיקרי ומשמעותי. ישראל ניסתה לאפשר לרשות הפלסטינית לנהל את המקום ולהשליט סדר, אולם כמו במקרי העבר, הרשות הפלסטינית קרסה ולא הצליחה להתמודד עם תושבי ג'נין.⁶⁰ הכישלון המדינתי והמשיולותי של הרשות הפלסטינית⁶¹ חוסר הלגיטימציה שלה בעיני הרחוב הפלסטיני⁶² לצד ההסתה המתמשכת של חמאס, גא"פ (ג'האד אסלאמי פלסטיני) ואף של הרשות הפלסטינית עצמה (דרך מערכת החינוך והתרבות),⁶³ יישום תכנית ההתנתקות מצפון השומרון שהותירה את האזור חשוף להשתלטות פלסטינית וללא נוכחות משמעותית של התיישבות יהודית, ובתוספת לדור החדש בג'נין שחסר את תודעת מבצע "חומת מגן" ותוצאות האינתיפאדה השנייה,⁶⁴ הפכה את ג'נין לעיר הטרור המסוכנת והמרכזית ביותר ביהודה ושומרון.

57 שם, עמ' 146.

58 "האם גל הטרור הפלסטיני הגיע לסימום?", מרכז המידע למודיעין ולטרור, 23 במאי 2016.

https://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_21008/H_093_16_1564294263.pdf

59 דו"ח פיגועים לשנת 2022. אתר שירות הביטחון הכללי.

<https://www.shabak.gov.il/media/mqmbkqsv/%D7%A1%D7%99%D7%98%D7%95%D7%9D-%D7%A9%D7%A0%D7%94-2022.pdf>

60 דוסטרי, עומר (2022, 12 במאי). צו השעה: מבצע צבאי נרחב בג'נין. מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון.

[/https://jiss.org.il/he/dostri-extensive-military-operation-is-required-in-jenin](https://jiss.org.il/he/dostri-extensive-military-operation-is-required-in-jenin)

61 גז'נסקי, יואל ומיכאל, קובי, הרשות הפלסטינית – האם היא כישלון מדינתי?. עדכן אסטרטגי 19 (1), (אפריל 2016).

62 ברוך ידיד, "התפוררות הרשות - אובדן מוטת השליטה הביטחונית של הרשות הפלסטינית", הביטחוניסטים מחל-קת המחקר, 5 בפברואר 2023 https://idsf.org.il/studies/pa-loss-of-control_2023

63 גרויס, ארנון ושקד, רוני. ספרי הלימוד של הרשות הפלסטינית: ההתייחסות ליהודים, לישראל ולשלום. מרכז המידע למודיעין ולטרור, (2017, 26 בדצמבר).

https://www.terrorism-info.org.il/app/uploads/2017/12/H_259_17.pdf

64 מילשטיין, מ' (2022). לא פה לא שם - דיוקנו של הדור הצעיר הפלסטיני. מערכות.

ערעור המצב הביטחוני באזור החל לאחר החלטת הדרג המדיני לצמצם את הפעילות המבצעית באזור צפון השומרון בשלהי שנת 2018 (תהליך שהחל למעשה כבר בשנת 2012), ותחת זאת להעביר את האחריות לסיכול הטרור לידי הרשות הפלסטינית. הפריחה הכלכלית בג'נין שלאחר מבצע "חומת מגן", הובילה את מערכת הביטחון לשחרר את הרסן באזור צפון השומרון.

החל משנת 2002 ועד מארס 2022 הצטמצם הסד"כ הצבאי בשטחי איז"ש בכ-70 אחוזים.⁶⁵ בסוף שנת 2018 הוחלט להוריד את סדר הכוחות באזור באופן משמעותי, עד כדי גודל אחד בלבד שנותר בג'נין. מאז, החלו פלסטינים לעבור את הפרצות בגדר באופן חופשי, שכן לא נתקלו כבר בחיילים ששמרו. היעדר הפיקוח הוביל לפרצות נרחבות עוד יותר בגדר, שהובילו בהתאמה להסתננות רחבה יותר לשטח ישראל. כך, במקום לעבור במעברים המסודרים, הפלסטינים החלו להסתנן יותר ויותר לישראל באופן לא חוקי.⁶⁶ במקביל, צמצם צה"ל כמעט לחלוטין את הפעילות המבצעית בתוך ג'נין, ונמנע מלפעול נגד ההתעצמות הצבאית של ארגוני הטרור. כתוצאה מכך, התחזק מעמדם וכוחם של הג'יהאד האסלאמי, חמאס ויתר ארגוני הטרור.

מרכיב נוסף שתורם להתדרדרות המצב הביטחוני ביהודה ושומרון הוא הדור הצעיר שגדל באזור, שלא חווה את האינתיפאדה השנייה, את מבצע "חומת מגן" ואת המבצעים הצבאיים הנלווים לו. בניגוד לדור הקודם, הדור הפלסטיני הצעיר באזור ג'נין התרגל לפעילות מבצעית נקודתית ומוגבלת מאוד של צה"ל בתוך העיירות והכפרים. לכך מתווספים הקדמה הטכנולוגית והשימוש הגובר ברשתות החברתיות, שמהווה כלי להפצת הסתה, עידוד טרור, ואף להתארגנות לפעולות טרור. בעקבות זאת, נשחקה באופן הדרגתי ההרתעה הישראלית מול מחוללי הטרור הפלסטיניים בשומרון.

מרכיב שלישי היה הפגיעה בכשירות וחוסר התחזוקה של גדר הביטחון במרחב התפר, שאפשר הסתננות באופן נרחב לשטח ישראל. נכון לסוף שנת 2021 קרוב למחצית מאורך גדר קו התפר הייתה לא כשירה או בכשירות חלקית לפי מדדי אוגדת איז"ש, מצב שאפשר הסתננות ללא התרעה.⁶⁷ כך, 3,600 מסתננים בממוצע נכנסו לישראל דרך פרצות בגדר קו התפר נכון לחודש מאי 2022.⁶⁸

65 "אפקטיביות מכשול קו התפר - המענה המבצעי והתפעולי", דו"ח מבקר המדינה, פברואר 2023. עמ' 247. <https://www.mevaker.gov.il/sites/DigitalLibrary/Documents/2023/2023.2/2023.2-202-KavHatefer.pdf>

66 בן-קימון אלישע, "הגדר הופקרה - והפיגועים צברו תאוצה: כך הפכו שכם וג'נין לבירות הטרור", [Ynet](https://www.ynet.co.il), 26 אוקטובר 2022.

<https://www.ynet.co.il/news/article/s1q1upbnj>

67 שם ("אפקטיביות מכשול קו התפר - המענה המבצעי והתפעולי"), עמ' 249.

68 שם, עמ' 248.

יתרה מזאת, בשנת 2017 הוחלט בצה"ל להפסיק לתקן את הנזקים החוזרים בגדר קו התפר, וזאת ללא תהליך סדור שכלל בחינה של ההשפעות הצפויות מצמצום התיקונים (קל וחומר בתוספת לצמצום הסד"כ באזור), ואף ללא אישור שר הביטחון. החלטת צה"ל להפסיק לתקן את הפרצות החוזרות ונשנות במכשול קו התפר הביאה להתדרדרות מתמשכת בכשירותו של המכשול (מ-92 אחוזי כשירות בשנת לכ-52 אחוזי כשירות בסוף שנת 2021). המשמעות של המהלך הייתה הפקרת מכשול קו התפר ואובדן המשילות במרחב.⁶⁹ בנוסף על כך, הקבינט המדיני-ביטחוני, לא דן בפעולות לשיפור האפקטיביות של מכשול קו התפר עד פרוץ גל הטרור והפיגועים כתוצאה ממסתננים שהסתננו לישראל דרך הפרצות במכשול במאסר ואפריל 2022.⁷⁰

לבסוף, חופש התנועה של צה"ל הוגבל מפאת היעדר התיישבות יהודית משמעותית בצפון השומרון, יישום חוק ההתנתקות מצפון השומרון לצד ההתנתקות מרצועת עזה בשנת 2005, ועקירת ארבעת היישובים חומש, שא-נור, כדים וגנים. במקומות ביהודה ושומרון שבהם ישנה פעילות אזרחית משמעותית, לרשות צה"ל הוצב "מכפיל כוח" שאפשר התמודדות משופרת עם הטרור: בסיסי כניסה ויציאה בטוחים לפעילות מבצעית, נוכחות שוטפת על הצירים שהגבירה את ההתרגלות הפלסטינית לתנועה ישראלית שגרתית, ומניעת התרחבות של בנייה פלסטינית בלתי חוקית ופרישה פלסטינית בשטח, כזו המאתגרת את צה"ל באופן מוגבר. ההתנתקות מצפון השומרון, הוכחה כאחד הגורמים שהניעו את התגברות הטרור באזור בכך שמילוי הוואקום הישראלי על ידי וואקום פלסטיני לווה גם בתשתית משופרת לטרור.

פעילות "שובר גלים" (מאסר 2022)

כתוצאה מגל הטרור שהחל בסוף שנת 2021, ממשלת ישראל החליטה ב-31 במאסר 2022 לצאת לסדרת פעולות ממוקדות בג'נין, בעיקר לצורכי סיכול טרור ומעצרים, סדרת פעולה זו כונתה מבצע "שובר גלים". המבצע למעשה המשיך באופן ממוקד את מדיניות המעצרים היום-יומית של צה"ל כפי שהתפתחה במשך העשור שקדם לכך. בסדרת הפעולות הללו השתתפו מאות לוחמי צה"ל, בין-היתר מן הכוחות מיוחדים. במקביל הוטלו הגבלות זמניות על כניסת ערבים ישראלים לאזור ג'נין, והוגבלה גם יציאת פלסטינים מג'נין אל ישראל. אלא שבצפון השומרון, סדרת הפעולות של צה"ל נחלשה במידה רבה לאחר שבוע וחצי של פעילות, וצה"ל פסק לפעול בג'נין באופן רציף. מכאן ואילך החל צה"ל לפעול בג'נין, בשכם ובערים אחרות, בעיקר לאחר פיגועי טרור באותם המקומות, במטרה לעצור פעילי טרור, או לאסוף נשק ומודיעין.

69 שם, עמ' 249-250.

70 שם, עמ' 250

בנוסף, ישראל חידשה את כניסת הפועלים מאזור ג'נין וצפון השומרון לעבודה בישראל.⁷¹ לסדרת הפעולות, שאמורות להיות שגרתיות, העניק צה"ל שם יומרני הנשמע כמבצע צבאי, אך לאמיתו של דבר מדובר היה בפעילות מצומצמת שאינה מפעילה לחץ מספיק על אזור ג'נין ושאינה מכוונת לטיהור קיני ותשתית הטרור.

ולראייה, גל הטרור המשיך להכות בישראל, ואף תשתיות הטרור רק הועצמו. בחודש מאי 2023, הצהיר ראש השב"כ רונן בר, כי מערכת הביטחון חיסלה חוליה מג'נין שהתכוונה ליצר ירי רקטי מהשומרון לישראל.⁷² בחודש יוני 2023, בוצע שיגור של שתי רקטות מאזור ג'נין, לראשונה מאז תקופת האינתיפאדה השנייה.⁷³ שני האירועים העידו על ההתעצמות הצבאית המסוכנת ועל ההסלמה הגוברת של המצב הביטחוני ביהודה ושומרון. בנוסף, על פי השב"כ, סוכלו לא פחות מ-362 פיגועי טרור משמעותיים מיהודה ושומרון במחצית הראשונה של שנת 2023 בלבד, כולל פיגועי ירי, מטען ואחרים.⁷⁴

פעילות "בית וגן" (יולי 2023)

בעקבות הימשכות ואף התעצמות של פעילויות הטרור משטחי צפון השומרון, החליטה ממשלת ישראל להורות על פעילות צבאית נרחבת יותר בג'נין. מטרת הפעילות המבצעית, שזכתה לשם "בית וגן", הייתה לחזק את חופש הפעולה של צה"ל ויכולתו לפעול לסיכול הטרור באזור ג'נין. המשמעות היתה שהפעילות התמקדה ברמת הטקטיקה הצבאית, ללא היבט אסטרטגי, קל וחומר היבט מדיני. מהמטרה הראשית נגזרו מטרות המשנה - פגיעה בתשתיות טרור, בדגש על המעבדות לייצור מטעני חבלה ומיקוש הכבישים והדרכים במטעני נפץ; פגיעה במצלמות שרישתו את כל המחנה, ושימשו את ארגוני הטרור לתכנן נוהלי קרב ולנהל את ימי הקרב מול צה"ל בתיאום כלל ארגוני. לא הייתה לפעילות כל כוונה או ממד של הכרעה, והיא הייתה לא יותר מהכנת התשתית לפעילויות צבאיות אפשריות בעתיד.

הפעילות הצבאית בג'נין נמשכה מה-3 ועד ה-5 ביולי 2023, ובמהלכה חוסלו 12 מחבלים, נעצרו יותר מ-300 חשודים (מתוכם 30 מבוקשים), הושמדו מאות מטענים, כלי נשק ותחמושת, וכן מעבדות נפץ - כולל תת-קרקעיות.

71 דוסטרי, עומר (2022, 12 במאי). צו השעה: מבצע צבאי נרחב בג'נין. מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון. <https://jiss.org.il/he/dostr-extensive-military-operation-is-required-in-jenin>

72 "ראש השב"כ: סיכלנו חוליה שתכננה לשגר רקטות מג'נין", תאגיד השידור הישראלי, 10 במאי 2023. <https://www.kan.org.il/content/kan-news/defense/363349>

73 בן-קימון אלישע, זיתון יואב, חלבי עינב, מושקוביץ ישראל וסלאמה דניאל; "רקטות שוגרו לראשונה מאזור ג'נין, ונפלו בשטחי הרשות", *ynet*, 26 ביוני 2023.

<https://www.ynet.co.il/news/article/syhryxvuh>

74 לילך שובל, חנן גרינווד, ישראל היום, "362 פיגועים סוכלו: הנתונים מאחורי הזינוק בטרור ביו"ש", 2 ביולי <https://www.israelhayom.co.il/news/defense/article/14344288>, 2023

בנוסף, חולטו כספי טרור. אולם, פעילות זו הייתה שונה מהפעילות הצבאית "שובר גלים" בכמה מאפיינים, ובכך היא היוותה שינוי מסוים (גם אם לא דרמטי) בגישה של הצבא. ראשית, מבחינת ממד הזמן, הפעילות ב"בית וגן" נמשכה יומיים רצוף באזור תחום (ג'נין) בניגוד לכניסות קצרות למוקדי טרור בערים ובכפרים הפלסטיניים. שנית, מידת עומק הפעילות הצבאית בתוך ג'נין במסגרת "בית וגן" הייתה משמעותית יותר מזו שנעשתה בפעילות היום-יומית קודם לכן. שלישית, עוצמת האש והאמצעים שהופעלו בג'נין במסגרת "בית וגן" הייתה משמעותית יותר מהפעילות ב"שובר גלים", שהייתה כירורגית יותר. חידוש נוסף שנעשה במסגרת "בית וגן" - אם כי הוא החל כשבוע לפני תחילת הפעילות - היה השימוש בתקיפות אוויריות באזור ג'נין על-ידי רחפנים, כטב"מים ומסוקי-קרב. שימוש זה היה חריג ולא נרשם מאז המבצעים הצבאיים בתקופת האינתיפאדה השנייה.⁷⁵

לאחר פעילות "בית וגן", הנחתה הממשלה על מתן תקופה של שקט וכניסה רק למעצר מבוקשים, הנחשבים ל"פצצות מתקתקות". זאת כדי לאפשר למנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית לתפוס שליטה בטח, ולצמצם את רף הטרור. עם זאת, בצה"ל טענו כי הרשות הפלסטינית לא מצליחה לעמוד במשימה - בדיוק כפי שקרה בשנים עברו. במקביל, ולאחר שהמעצרים השגרתיים לא סייעו בהפחתת הטרור, החל צה"ל לקיים ביהודה ושומרון פעילות צבאית, ברמה חטיבתית, במקומות שבהם חלה עלייה משמעותית בטרור (מקומות שמהם יצאו פיגועים, ומקומות שבהם נוצרה הזדמנות לסיכול פיגועים או פגיעה בתשתית טרור), בכדי לחזק את חופש הפעולה של כוחות הביטחון באזור.⁷⁶

■ מסקנות מהמאבק בטרור ביהודה ושומרון והמלצות להמשך

1. זניחת הכישלון התפיסתי של הסכמי אוסלו

גם אם ניתן לשייך ליו"ר הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס, מאפיינים מתונים ומרוסנים יותר לעומת קודמו בתפקיד, יאסר ערפאת, שהיה פעיל יותר בארגון וקידום טרור מוסדי, הרי שעדיין קיימת תפישה במערכת הביטחון ובמערכת המדינית כי הרשות הפלסטינית הינה שותף למאבק בטרור (גם אם לא להסכם מדיני). גישה זו מובילה לכך שישראל מסירה מעליה אחריות ביטחונית וסומכת את ידיה על הרשות הפלסטינית בהקשר של סיכול טרור בשטחים מסוימים ביהודה ושומרון. אחת התוצאות לכך היא, בין-היתר, פרוץ גל הטרור האחרון שאיתו ישראל מתמודדת בימים אלה.

⁷⁵ ערוץ 7, "סיכול מהאוויר ביו"ש לראשונה זה כ-20 שנה: חוליית מחבלים חוסלה ליד ג'נין", 21 ביוני 2023, <https://www.inn.co.il/news/605348>

⁷⁶ לוי טי, "צה"ל לוחץ על הדרג המדיני לאפשר לו לחזור לפעול בג'נין", Mako, 6 באוגוסט 2023. https://www.mako.co.il/pzm-soldiers/Article-3b00fd6cd99c981026.htm?Partner=makoApp&fbclid=IwAR247mWRobuGxrxuWks7a5ypCH9naXQrOCocGcGifoG_bvGZL7boul0spk0

המציאות מוכיחה כי הרשות הפלסטינית לא מסוגלת ולעתים גם לא מעוניינת לסכל טרור בשטחה. בין כתוצאה מחולשה מדינתית והיעדר משילות, ובין כתוצאה מחוסר רצון להצטייר בפני הציבור הפלסטיני כמשתפת-פעולה עם ישראל (ובכך לאשש את טענת חמאס והג'יהאד האסלאמי נגדה).

על ישראל לזנוח תפישה נאיבית זו, ולדרוש מצה"ל נוכחות ומעורבות ברמת עצימות גבוהה ביהודה ושומרון, לטווח הארוך - גם בתקופות שקטות.

2. ההתמודדות מולגלי הטרור - רק באמצעות מבצעים צבאיים נרחבים, עמוקים ומתמשכים

בשתי התקופות שקדמו לאינתיפאדה השנייה (1993-2005) ולאחריה (2005-2023), הוכח כי הטרור מצטמצם כאשר ישראל פועלת באופן יזום, מפתיע, יצירתי, התקפי, נרחב ומתמשך. בשתי התקופות, כאשר צה"ל החל להגיב בפשיטות צבאיות יום-יומיות או בפעולות צבאיות מרוכזות ורציפות במשך מספר ימים, הטרור נמשך ולעתים אף התחזק. גם מבצעים צבאיים שיישם צה"ל בתקופת האינתיפאדה השנייה, אך כאלה שהתמקדו באזורי הספר או בפאתי הערים ומחנות הפליטים, לא הצליחו להוביל לצמצום הטרור. צמצום הטרור הגיע רק כאשר צה"ל נכנס לתוך המרחב הבנוי, אל תוך מחנות הפליטים, ופעל שם באופן קטלני על-מנת לחסל מחבלים ולהרוס כליל את תשתיות הטרור המאורגנות. אולם, אין זה מספיק שצה"ל יפעל בעומק, בקטלניות ובעצימות גבוהה. על כך יש להוסיף את ממד הזמן ומרכיב ההמשכיות והרציפות, שכן הפעולות שצה"ל נקט והובילו לצמצום הטרור, הצליחו רק לאחר שצה"ל ביצע שלושה מבצעים צבאיים שונים בתוך שלושה חודשים רצופים לערים הפלסטיניות בשטחי A.

המסקנה היא, אפוא, כי ניתן לצמצם באופן משמעותי את הטרור רק באמצעות מבצע צבאי נרחב, מתמשך ורצוף, המכוון לעומק ולמרכז הכובד של האויב. אחת הסיבות לכך, היא כי רק במבצעים צבאיים נרחבים, שבהם צה"ל מכתר את האזור ומגיע למקום במהירות, ניתן להשמיד באופן משמעותי את רוב התשתיות הצבאיות של ארגוני הטרור, לפגוע בהנהגה הבכירה של ארגוני הטרור, ולחסל את הנהגת ופעילי הטרור של הארגונים - מרכיבים המהווים את מרכז הכובד של האויב.

לעומת זאת, במהלך פשיטות צבאיות, פעילות צבאית או מבצעים צבאיים מוגבלים, פעילי הטרור והנהגתם מצליחים לברוח אל תוך מחנות הפליטים, או לעבור מעירה אחת למשנייה, וכן להחביא או להעביר אמצעי-לחימה עד שכוחות צה"ל מצליחים להגיע למקומות המסתור.

מנוף משמעותי שמרסן את הטרור הוא ההשלכות של פעילות הטרור על איכות החיים של האוכלוסייה - ככל שתגובת צה"ל לטרור מכבידה בעקיפין על שגרת החיים ופוגעת בפעילות הכלכלית כך גוברת הביקורת בציבור הפלסטיני על גורמי הטרור.

3. הנוכחות בשטחי יהודה ושומרון - נכס צבאי אסטרטגי, מבצעי וטקטי

בתקופת האינתיפאדה השנייה, צה"ל ומערכת הביטחון התקשו להתמודד עם הטרור, ואף להגיע למצב בסיסי שבו יוכלו להיות עם ידם על העליונה מבחינה טקטית ומבצעית. זאת, מכיוון שלצה"ל ולארגוני הביטחון לא הייתה נוכחות ואחיזה בשטח. מציאות זו הובילה לכך שעיקר המאמצים בתחילת האינתיפאדה השנייה הופנו לטובת הקמת תשתית צבאית, קרי - השגת עליונות ואחיזה בשטח, הן מבחינה מבצעית והן מבחינה מודיעינית.

לכן, רוב התקיפות של צה"ל כווננו בתחילת גל הטרור באינתיפאדה השנייה לפגיעה, להשתלטות על מחסומים ומעברים שבהם שלטו אנשי הרשות הפלסטינית, כולל השתלטות על צירי תנועה ודרכי גישה אסטרטגיים, והתמקמות במתארים גיאוגרפיים בעלי יתרון אסטרטגי (הרים וגבעות).

מצב זה היה תולדה של העברת השטחים ממדינת ישראל לידי הרשות הפלסטינית במסגרת הסכמי אוסלו. במהלך תקופת האינתיפאדה השנייה, נכנס צה"ל בחזרה לשטחים אלה, תוך דגש על פעילות נרחבת, מאומצת ומתמשכת בשטחי A. מאז, הפשיטות שנעשו לשטחי A, נמשכו כמעט באופן קבוע ב-20 השנים האחרונות (למעט בשנים האחרונות, עד גל הטרור הנוכחי), מה שאפשר לצה"ל חופש-פעולה צבאי ויכולת להשאיר את הטרור הפלסטיני ביהודה ושומרון ברמת עוצמה נמוכה מאוד.

ניתוח המצב מעיד על החשיבות האסטרטגית, המבצעית והטקטית של שטחי יהודה ושומרון עבור צה"ל ומדינת ישראל. הדוגמאות ההיסטוריות מהוות לקח משמעותי שעל ישראל ללמוד בהיבט הביטחוני, לפיו נסיגות והיעדרות של כוחות הביטחון הישראליים משטחים אלה, משמעותה פגיעה בביטחון המדינה ובאזרחיה, ויש בה כדי לצמצם מאוד את היכולת של צה"ל לפעול בהינתן התגברות של פעולות טרור ותקופות של גלי טרור נרחבים.

4. ההתיישבות בשטחי יהודה ושומרון כחיץ מפני התעצמות ארגוני הטרור

השוואת עוצמת ו"איכות" הטרור בשטחי יהודה ושומרון לעומת רצועת עזה, מבהירה עד כמה חשובה החזקת כל שטח אפשרי על-ידי מדינת ישראל, שכן אחרת, סביר להניח כי השטח שיפונה יהפוך לבסיס טרור ממנו תותקף המדינה ואזרחיה. ברי כי גם מיהודה ושומרון ישראל מותקפת, אך בשטחים אלה היא נהנית מחופש-פעולה ומרחב תמרון רב, שיש בו כדי להרתיע יותר את גורמי הטרור, לסכל אותו ואף למנוע אותו מבעוד מועד בזכות אחיזה מודיעינית שנובעת מהמעורבות והנוכחות בשטח. זאת, בשונה מהמצב ברצועת עזה שלאחר יציאה ישראל מאזור זה.

נוסף על כך, היעדר הנוכחות האזרחית הישראלית מאפשר שגשוג ופריחת מעוזי טרור מבוצרים, תוך התעצמות צבאית משמעותית. בכל מקום שיש בו נוכחות ישראלית אזרחית, יש גם נוכחות צבאית אזרחית או נקודתית. ברצועת עזה, בה ישראל לא נהנית מחופש-פעולה של כוחות שיטור וחיל רגלים ושריון, נוצרו "צבאות טרור" המחזיקים בכח אש משמעותי

שיכול לשתק חלקים נרחבים בעורף הישראלי. חמאס, הארגון החזק והשולט ברצועת עזה, מחזיק כיום זרועות ים, אוויר (כולל מערך רקטי נרחב וכתב"מים), סב"ר ולוחמי קומנדו בקרקע ובתווך התת-קרקע.⁷⁷

תמונת הראי של רצועת עזה לעומת שטחי יהודה ושומרון מעידה עשרות מונים על חשיבות גורם ההתיישבות הישראלית (ודאי שגם צבאיים). יתרה מזאת, אלמלא הנוכחות הישראלית האזרחית בשטחי יהודה ושומרון, סביר מאוד להניח כי הרשות הפלסטינית הייתה קורסת במהרה בשל התמיכה הנרחבת של חמאס לעומת הרשות,⁷⁸ ובשל היעדר הנוכחות הביטחונית בשטח (שכן לא יהיה בה צורך בשל היעדרות ההתיישבות) שעלולה להוביל לניסיונות תפיסת השלטון בכח על-ידי חמאס. דוגמה לכך התקבלה בשנת 2014, לאחר שנחשף כי שב"כ הצליח לסכל תכנית של חמאס להשתלט על הרשות הפלסטינית, תוך עצירת 93 פעילי חמאס מכל רחבי יהודה ושומרון. במסגרת התארגנות זו, הוקמו חוליות טרור ב-46 ערים וכפרים פלסטיניים - בג'נין שבצפון, בשכם, במזרח ירושלים, ברמאללה ואף בחברון.⁷⁹

5. חשיבות גדר הביטחון, ותחזוקתה - לצד חיוניות הביטחון השוטף

הן בתקופת האינתיפאדה השנייה והן בשנים האחרונות, נודעה חשיבות משמעותית ומכרעת לגדר הביטחון ככלי לצמצום הטרור הפלסטיני משטחי יהודה ושומרון. בחודש אפריל 2022, בעקבות גל הטרור הנוכחי, ממשלת ישראל הקצתה תקציב בסך 360 מיליון ₪, לצורך הקמת חומה שתחליף מקטע גדר באורך 40 ק"מ בגזרת החטיבה המרחבית מנשה, מתוך עלות הקמה משוערת של חומה לאורך כל קו התפר בסך של כ-2-4 מיליארד ₪. השקעה זו עשויה אומנם לצמצם את תופעת ההסתננות והטרור במקטע מסוים.⁸⁰ עם זאת, הגדר כשלעצמה הינה חלק ממכלול הגנת. לצד ההגנה הסבילה, נדרשת הגנה פעילה בדמות כוחות הנמצאים וזמינים סמוך לגדר, שיש ביכולתם להגיע במהירות במקרה של אירוע חציית הגדר, ולסכלו.⁸¹

77 דוסטרי עומר ומיכאל קובי, "ההתעצמות הצבאית של חמאס", בתוך משבר רצועת עזה: מענה לאתגר (עורכים: ענת קורן, אודי דקל ובנדטה ברטי). המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל אביב, 2018. עמ' 41-49.

https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2018/01/GazaCrisis_HEB_5-43-51.pdf

78 מיג'אן שמעון, "סקר פלסטיני: מנהיג חמאס מנצח את אבו מאזן", תאגיד השידור הישראלי, 14 בדצמבר 2022. <https://www.kan.org.il/content/kan-news/politic/245445>

79 זיתון יואב ולוי אליאור, "חמאס תכנן אינתיפאדה כדי להשתלט על יו"ש", [Ynet](https://www.ynet.co.il/articles/0.7340.L-4559866.00.html), 18 באוגוסט 2014. <https://www.ynet.co.il/articles/0.7340.L-4559866.00.html>

80 שם ("אפקטיביות מכשול קו התפר - המענה המבצעי והתפעולי"), עמ' 250.
81 להרחבה ר' אלוף במיל' גרשון הכהן, מרכז בגין סאדאת למחקרים אסטרטגיים ופורום קהלת, "גדר ה'הפרדה': גבול מדיני במסווה ביטחוני", יולי 2018